James Krenov

ITALIENSK RESA

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

ITALIENSK RESA

James Krenov

ITALIENSK RESA

Översättning av

Lorenz von Numers

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

Stockholms Bokindustri AB, Stockholm 1955

Alperna låg bakom mig — Schweiz med sin opersonliga behagsjuka och ledsamma slätstrukenhet, turistbroschyren Como med sina tomma löften på den retuscherade omslagsbilden — hela rasket låg bakom mig i den gråa blåa kvällen. Jag cyklade på stora landsvägen till Milano. Scooters och vidunderliga långtradare kom vrålande och höll på att vräka mig i diket och några kilometer bortom Como fick jag nog. Jag körde in på första avtagsväg till vänster som i sinom tid skulle föra mig över Bergamo och Brescia och Mantua till Ravenna och Adriatiska havet. Det var ju inte Italiens storstäder jag helst ville se.

Luften var glimmerblå och brännhet, den verkade vara full av metallspån. Bergen och solen försvann i olycksbådande töcken. Efter en stund kom jag fram till några sjabbiga hus. Ett gäng stod och hängde utanför ett kafé. Jag frågade om det fanns ett hotell i byn och karlarna utbytte menande blickar. "Nej, det fanns inget hotell." Ett par ynglingar sällade sig till gänget och deras livliga prat resulterade i ett råd. "Följ den där killen!" En liten grabb i säckiga kläder svängde sig upp på en hoj och körde framför mig längs en dammig bakgata mellan fallfärdiga ruckel fram till ett hus som var lika fallfärdigt som de andra.

En kvinna i sliten och urtvättad klänning stod i dörren. "Ja, det finns ett rum men vackert är det inte — non e bella", sade hon med ett trött leende. Vi gick uppför en unken stentrappa. En pigg okonstlad pojke med lockigt hår följde oss hack i häl. Han var klädd i shorts. Den lille killen hade försvunnit.

Rummet var sannerligen inte "bella". Byggnadssnickaren som var ansvarig för det hade tydligen bara varit en lärling och så hade han tappat modet och avdunstat innan jobbet var klart. Han hade inte brytt sig om att använda vinkelhake. Det hafsigt hopslagna trävirket var omålat, fönstret slokade på ett enda gångjärn . . . Ändå tyckte jag om rummet. Jag visste inte varför. Kanske det inte alls var rummet som sådant utan den slitna kvinnan med de vänliga ögonen som blickade så urskuldande, nästan bevekande på mig, och gossen i den vinda dörröppningen bakom henne.

"Bene — jag tar det."

"Sängen är inte särskilt bra", sade kvinnan. "Men rena lakan ska ni få, jag byter dem efter middan." Hon gick. Pojken dröjde sig kvar. Han skulle hjälpa signoren med bagaget. Jag förklarade att alla mina grejor låg i de här två sadelpåsarna. Pojken föreföll besviken. Men han var inte framfusig. "Dörren har inget lås" sa han okonstlat, "och det finns inte rinnande vatten. Pumpen är ute på gården. Äter ni middag här?"

"Vad har ni till middag?"

Pojken teg förvirrad.

"Ja, jag ska äta här", sade jag.

En gammal käring skrubbade tvättkläder på gården och en hop barn skockades omkring henne. "Vem är det?" väste hon när jag gick förbi. Ett av barnen viskade någonting i hennes öra. Det var som om barnet hade sagt "Han kommer från en annan planet" men hon svarade: "Jaha. Se till att han inte stjälper vattenämbaret."

"Buona sera, signora."

Rynkorna i gummans ansikte tätnade bistert, hon muttrade ett buttert svar och fortsatte med skrubbandet.

Ett jämnt och taktfast klick-klick hängde i den kvalmiga luften. Först kunde jag inte förstå varifrån det kom men så upptäckte jag en fläck av vitt ljus på andra sidan gården. Jag kikade in genom

fönstret till ett rum som var fullt av pulserande maskindelar. En ung kvinna betraktade mig mellan glimmande metallstänger. Jag knackade på dörren, hon nickade och jag steg in.

Hon vävde. Den urmodiga vävstolen uppfyllde hela rummet som ett urverk fyller sin boett; kvinnan som var spenslig och söt och mycket blek i det hårda elljuset passade skyttel och spole, knöt skickligt brustna trådar. Hon vävde rayonsilke. En cylindrisk behållare bredvid vävstolen roterade långsamt och lindade upp det glänsande stoffet som lyste mjukt som blankpolerad mässing. Vi skrek för att överrösta slamret:

"Fabrik i närheten . . . vi gör . . . arbete på styck . . ."

"Men det är sent . . . nästan åtta . . ."

"Jag slutar klockan åtta . . . börjar igen . . . sju på morron."

Det fanns en trattoria i det fallfärdiga huset, en sorts kombinerad bar och matservering, en sjabbig sylta. Den bestod av ett avlångt rum, några bord och en skamfilad bardisk där några karlar stod och drack. Pojken skötte serveringen. Han hällde upp drinkar med yrkesmannens yviga elegans, räknade omsorgsfullt pengarna innan han stoppade ned dem i en bordslåda och mixtrade med ventilerna på en väldig kromförnicklad kaffekokare. Han var mycket stolt. Man kunde inte se hans shorts bak disken.

Kunderna var bönder och jordbruksarbetare. Ett par stycken kom fram till mig i dörren. Den ene var spenslig, hade sluttande skuldror, vasst trekantigt ansikte och ett brett berusat flin. Kamraten bildade en solid kontrast. Jag pekade på en husvägg mittöver gatan där någon hade skrivit "VV Bartali". "Vem är Bartali?" frågade jag.

Den storvuxne smålog med vita tänder. "En cyklist. En världsberömd tävlingscyklist. På sin tid var Bartali en champion, en mästarnas mästare — han slog fransmän, schweizare, belgier — hela slurven."

"Nu är han gammal — vecchio" sade den andre känslosamt.

"Han tävlar inte mer. Benen, ni förstår. Åren kräver sin tribut..."

Samtalet flöt lätt. Det saknade betydelse att min italienska var dålig och deras engelska ännu sämre. Vi illustrerade orden med gester. Viljan till förståelse var där. Jag sade: "Italienarna anses vara goda arbetare."

"Men det är ont om arbete i Italien," svarade den storvuxne.

"Ja, det är dåligt." Den andres glada flin dog bort. "Alltför mycket folk — troppo del popoli. För att inte mista jobbet måste man göra två eller tre människors arbete. Det går bara för den som är stark eller skicklig." Han spottade två gånger i snabb följd. "Somliga emigrerar — om de kan. Jag har en bror i Belgien. Har inte sett'en på sex år — sei ani." Han höll upp en rad beniga och krokiga fingrar. "Han förtjänar bra, jobbar på ett stålverk."

En läderlapp fladdrade ljudlöst tätt förbi oss. Någonstans över Como rev molnen gnistor ur bergstopparna. Jag undrade om han var arbetslös.

"I Italien är ingenting som det borde vara," sade den storvuxne och bytte om fot. Han hade en envis fyrkantig haka. "Allt är en enda röra. Livet är skoningslöst."

Den andre nickade som en papegoja. "E molto difficili — mycket svårt. Alltför mycke politik, signore." Han gjorde en lätt överhalning och leendet återvände: "Alltför många... combinazioni..."

Middagen serverades. Signoran i sin trådslitna klänning skyndade mellan borden med soppa och bröd. Pojken satt till bords bland karlarna och talade värdigt som en fullvuxen med en som var lik honom. De andra sade inte mycket medan de slevade i sig ångande, aromatiskt brodo. En fönsterlucka började gnissla och slänga i den styvnande brisen och stod plötsligt på vid gavel mot flammandet av fjärran blixtar.

Jag började känna mig väl till mods. Jag var belåten över att sitta här bland enkla människor, hitom alla falska pretentioner

och en värld av beräknande vänlighet. Det var härligt att norrifrån komma ned till Italien.

Den gamla kvinnan rusade omkring på sina bräckliga benpinnar. En gång kom en liten flicka stultande efter henne, hon kunde knappt gå, stod där mitt i rummet och stirrade med runda ögon tills hon tog överbalansen och föll. Men hon skrek inte. En av karlarna var snabbt till städes för att hjälpa upp barnet. Något oåtkomligt — nästan ett leende — snuddade vid de ätandes hårda skäggiga ansikten.

Efter middagen spelade man kort. En skara unga män — deras svarta hår var glänsande vått — hade kommit in och flockades kring de spelande och gav opåkallade råd. Och det talföra paret hängde vid bardisken igen. Han med fyllflinet envisades sluddrande att jag skulle göra dem sällskap. Men det började bli sent.

Jag betalte för mat och husrum och tänkte gå upp till rummet när il padrone ville tala med mig. Det var en sympatisk och klarögd man i fyrtioårsåldern. "Vill ni vara så vänlig och ge mig ert pass," sade han. "Det är för kontrollen. Ifall polisen skulle komma . . ."

"Det vill jag högst ogärna. Jag bär helst alltid passet på mig. Men om ni önskar kan jag anteckna namn och data för er räkning . . ."

Sorlet dämpades. Karlarna gjorde en paus i kortspelet och lyssnade.

"Det är för polisen" återtog värden utan att höja rösten. "Mig gör det detsamma, signore. Men . . ."

Han hade ingen resandebok. Så jag skrev på en bit skrynkligt papper.

Skrapandet av min penna fyllde tystnaden i rummet. Karlarna verkade nyfikna och en aning roade medan il padrone läste mitt namn — bakfram.

"Och ni är alltså amerikan . . ."

"Jaha."

"Ert pass är utställt i Amerika . . ."

"Nej, i Paris."

"I Frankrike? Men om ni bor i Amerika, hur kan då . . ."

"Jag reser omkring. Jag kom hit från Sverige."

"Sverige!" Värden höjde armarna i vädret. Han brast i skratt. "Non comprendo. Allora." Han skakade godmodigt på huvudet. "Får jag be polisen knacka på er dörr om de vill veta mer?"

Fönstret i mitt rum hade blåst upp. Det låg som ett stänk av fernissa på de omålade bräderna. Jag riggade upp en ögla i stället för den obefintliga haken, hängde regnkragen över rutan för att inte besväras av de ständiga blixtarna och kröp i säng. Det sista jag var medveten om var regnets tissel och tassel på taket.

* *
*

Jag färdades utan hast, följde de slingrande vägarna åt, från byar till städer och från städer till storstäder och så ut på landsbygden igen.

Under några dagar färdades jag nästan vinkelrätt mot bergens höga mur. Framför mig rundades mjuka gröna kullar, bakom dem steg en barriär av abrupta, skrovliga blågröna branter som var gråstrimmiga på de kala krönen och bortom dem i ett overkligt fjärran tumlade ett guldbrunt kaos, strålande i solgasset, fläckigt av snö och bekransat av ulliga skyar.

Vägen gjorde en sväng mot sydost och kantade de första branta sluttningarna. På ömse sidor låg majsåkrar. De grönbruna kolvarna klamrade sig fast vid de nakna stjälkarna som stora skalbaggar. Det växte lagerträn och vinrankor vid vägen. På ängarna låg höet löst hopräfsat i den låga stubben där nytt gräs spirade upp. Och där höet var bärgat och stackat vid husen var jorden nyplöjd, svart och glänsande.

Jag tyckte om att komma iväg tidigt om mornarna, medan det ännu var fuktigt och kallt, innan gräs och lövverk hade mistat sitt daggiga glitter och blivit styva av damm. Jag trampade i sakta mak och lät vägen föra mig dit den ville. Vad betydde det om jag hamnade lite för långt åt öster eller söder eller väster? Allt utom norr var nytt för mig. Och jag behövde inte skynda mig. Det var underbart att ha tid att resa! När solen steg började landskapet ånga. Dimman kröp i dalarna som klöv de saftgröna höjderna. Och i dalarna eller på gröna vänliga sluttningar låg små byar hopkrupna kring var sin kyrka. Kyrkorna var som fåraherdar och husen deras tigande, lydiga hjordar. Och herdarnas röster klingade befallande miltals ut över landet.

Så följde ett bräm av snårbevuxna backar och raviner som storknade av bräken. På kanten av en djup klyfta satt en förtorkad liten man nedhukad vid vägen. Han hade lagt sin skära på en jordsten och var i färd med att platta till den krusiga eggen. Hammaren steg och föll och de dova dunsarna ekade i den solstekta klyftan. Så drunknade allt i det jämna växande drönet av en långtradare i kurvan. Den dånade förbi och uppslukade bonden i ett moln av tjock svart oljig rök. Men när luften klarnat var han där igen — med sin hammare.

Längre bort låg en dal och två parallella kablar svingade sig över den i eleganta svep. Torn av stålbalkar stod som vaktposter på de skogiga branterna och mellan dem ilade en ändlös procession av små spannar fram och tillbaka över den fridfulla blå himlen — fulla av järnmalm paraderade de i ena riktningen, tomma återvände de och gav till ett slipprigt klickande ljud när de passerade en splits i kabeln och gungade bort mot gruvhålen på den ärriga rödfnasiga bergstoppen.

Jag satt under ett träd vid vägkanten och åt druvor. Det var så lugnt och tyst. I fjärran hördes ett taktfast klipp-klapp-klopp. En häst kom dragande en tom höskrinda. Mellan de höga hjulen gungade en yngling i blåställ och mjuk stråhatt. Två flickor tras-

kade skrattande efter. Han var inbegripen i en flirt med dem. Flickorna ville ogärna kliva upp i skrindan men de ville inte heller att han skulle köra ifrån dem. En däven lagårdslukt böljade emot mig genom den varma luften. Jag beundrade den robuste ståtlige ynglingen, de slanka och pryda mamsellerna med deras långa skimrande lockar som mjukt dalade ned över axlarna. Det var så sant — italienarna är ett vackert folk. Jag ville tänka mig dessa människor fulla av liv och kraft, lyckliga i solen.

Lyckliga i solen... En solbelyst trädgård där ett sällsamt, uråldrigt folk upplever lyckan — så kunde man tänka sig Italien. Landskapet som blommande och grönt går sin böljegång under den klara himlen, de pittoreska byarna på sina kullar. Och ändå... Ändå finns det skuggor som gör det pittoreska meningslöst. På väggarna till många torftiga gråa hus lyser hammaren och skäran, kanske en stjärna, klumpigt målade eller skarpt inristade, lyser där blodröda på den spruckna smutsgråa rappningen.

Vägen plöjde genom den ena byn efter den andra. De var alla lika — en gröt av sten och tegel, genomskuren av smala gränder som kryllade av barn eller vuxna med dystra ansikten. Och kyrkorna alltid ovanom, liksom uppkrupna på taken, dominerande allt...

Var jag än kom var människorna frågvisa. En hundrahövdad frågvishet. "E tedesce, e tedesce, signore — är ni tysk?" Folk som ständigt ville veta saker. Folk som frågade, som kom fram till en utan minsta förevändning. "E tedesce — Sind Sie Deutsch?" Några föredrog att fråga på tyska. De brukade flina som apor och skockas omkring mig och cykeln. Underliga ansikten, flinande apor. Som blev ännu underligare när jag sade "Sono americano". Under behärskningens tunna fernissa lurade häpnaden och osäkerheten. Krig och främmande ockupation har gjort européerna i allmänhet och italienarna i synnerhet ovanligt försiktiga. Förtroendet människor emellan var rubbat, det fanns ingen sveklöshet och rättframhet i umgänget. Visst hände det att enstaka italienare

bemötte främlingen med förståelse, de var älskvärda. "Habiamo visto molto, noi italiani — vi har sett mycket. Gli tedesce, inglese, americani . . . guerra, molto guerra," sade de öppenhjärtigt. Men när jag svarat på frågan om min nationalitet blev de vanligen undvikande, förbehållsamma. Och slutligen började jag säga "Sono da Swezia — från Sverige". Då lättade stämningen en aning. Men jag kände mig oäkta, illa till mods.

Jag tog in på ett albergo som var mera vanskött än gammalt. Det luktade mögel och surt öl. Det fanns ingen filt på sängen så jag bad att få en — nätterna var kalla.

"En filt, si signore," sa värdens slamsiga och feta dotter. "Men först måste ni skriva namnet i boken . . ."

"Jag ville helst packa upp innan det blir mörkt, det är något fel på elljuset. Dessutom har jag alla mina papper i bagaget . . ."

Signorinan visste om lampan. "Det ska vi nog fixa sedan," sa hon. "Ta han fram sina papper bara . . ."

Och jag tog fram dem. I ett rum som påminde om en möblerad källare hade signorinan slagit upp en stor hotellkladd med röda pärmar på bordet. På bordet satt också en pojke. Han hade borstigt svart hår och spetsig näsa. En karl kom in. Han bar en trasig skärmmössa över ett gulblekt, hålögt ansikte. Trion trängdes omkring mig och resandeboken.

"Här skrivs tillnamnet," — värdens dotter pekade med ett knotigt finger. "Och så faders och moders namn . . ."

"Vad har de att göra med . . ." utbrast jag men hejdade mig och skrev.

"Och nationaliteten här," sa karlen och pustade öldunster i min nacke. Pojken stirrade oförstående på hotellkladden.

"Americano", mumlade signorinan.

Öldrickarens gula ansikte förvreds i en hånfull grimas. "Om ni är amerikan så . . ."

"Så vad?" Jag plitade flitigt i kolumnerna. Tre par ögon sög

sig fast vid varje stavelse. De nästan skelade av misstänksamhet. Men ögonen var matta av intellektuell oförmåga.

När jag gick uppför den knakande unkna trätrappan såg jag tre mörka huvuden luta sig över boken . . .

Fiendskapen är också en sorts föreningsband människor emellan, tänkte jag. Agg och ovilja binder en hårdare samman än sympati. Och genom att binda — skiljer de åt.

Här reser man omkring och vill få kontakt med olika folkslag. Men det låter bättre än det smakar. Ty i den dag som är när världen äntligen borde ligga öppen för envar och vara präglad av samförstånd och gemenskap är den full av låsta bås. Människorna förväntas — och tillhållas — arbeta bland enbart landsmän, tänka som landsmännen tänker, fördöma och hata dem vilkas liv inte är likt deras eget. Och den blinda animositeten bland människorna sprids allt mer — under all hjärtligheten och turistfryntligheten växer antipatin . . .

Det är på grund av sin egen nationalism som italienarna framhäver främlingars nationalitet. De har i århundraden levat under hot eller behärskats av Österrike, Spanien och Frankrike. Nu anser de sig ha blivit bestulna på kolonierna och Trieste. De litar inte på någon. Nyfikenhetens groningsgrund är misstroende och harm.

En kväll på en ristorante kom jag i gräl med ägaren som enligt min åsikt hade skörtat upp mig på ett skamlöst sätt. Han fick det som han ville. När jag var på väg ut ropade han och flera manliga kunder hånfullt: "Guten Abend!"

"Inte guten Abend — good night" sa jag.

"Äh" fnös värden. "Guten Abend, good night, bonsoir — det är samma skit."

* *
*

Det gick lätt undan. Nedåt, ständigt nedåt mot slätterna. Luften var självlysande, genomvävd av ett rosigt skimmer. Långt i väster flammade skyn i orange — det var solens släp. Som en präriebrand rullande för svag vind under synranden. Aftonglöden över slätterna bildade en utsökt övergång från strålglans och skarp skugga till skugglöst halvljus. Allt föreföll så enkelt, så fullt av frid. Jorden hade blottat sig för natten, välkomnande natten som den hälsar dagen — tveklöst.

Och ändå var det någon som kände fruktan... Man såg inga vilda djur; på den italienska landsbygden blir man medveten om deras frånvaro. Några fåglar som flög över fälten eller skogen, ekot av en onaturligt skarp smäll, en man på motorcykel med geväret på ryggen... Nej, Italien är sannerligen ingen plats för naturvänner — åtminstone inte för folk som är vana vid att se djur och fåglar i frihet, oantastade. Men man reser ju inte till Italien för att studera djurlivet. Här nere är jorden dyrbar och strängt utnyttjad, förmänskligad. Naturen har betydelse endast i den mån den tjänar människan.

På sina ställen bildade fabrikerna samhällen som var oberoende av städerna. Mestadels var det nybyggda cementlådor med hårda linjer och många fönster. Och de föreföll så förkomna. Fabrikerna och husen som klibbade vid dem som blodiglar och den sönderkarvade marken omkring dem — tröstlösa och malplacerade. Det kändes nedslående att möta industriens förtrupper och veta inom sig att de var på frammarsch i all sin vedervärdiga fulhet, som spetälska i landskapet. Om bara jorden hade kunnat uppsluka de förbannade lådorna, tänkte jag. Här i det italienska landskapet var fabrikerna som olycksfall. Livet som levdes i deras skugga var småsint och tarvligt. Felet låg annanstans. Men bevisen fanns här.

Ett av samhällena låg vid en korsning där landsvägen skar genom majsfält och ängsmarker. I ena hörnet — en fabrikslänga av tegel, glas och krom med skjutdörrar, persienner och en stenlagd

uppkörsväg mellan avskrädeshögar. Mitt emot skräphögarna — en rad vitkalkade arbetarbostäder med inbyggda balkonger som liknade rostiga badkar och tvätt som hängde på tork. Det kryllade av barnungar i portarna där åldringar satt hopsjunkna och stirrade slött på fabriken på andra sidan vägen.

På ett järnräcke sitter en ensam karl. Han har flammande rött hår. Ett litet konformigt huvud, stora elefantöron, en platt och fräknig näsa — och krevaden av eldrött hår.

"Buon gior —." Knappt har jag öppnat munnen innan jag förstår hur det är fatt. Han svarar inte, flinar bara idiotiskt, plirar med de blanka små ögonen, sätter bägge händerna till öronen och viftar med fingrarna . . .

* *
*

Det var kväll när jag kom till en by. Man byggde nya hus i utkanten bland ramponerade kåkar. Idel nya miniatyrfabriker. Och förfallet hade satt in medan byggnadsarbetet ännu pågick. De hade ingen värdighet, dessa italienska efterkrigshus, åtminstone inte här i landsorten.

Folk drev omkring på gatorna. Klungor av sluskigt klädda karlar med händerna i byxfickorna glodde mörkt på den främmande. De skockades i dystra skaror utanför ett hus med gräddfärgad stuckfasad, la camera di Lavoro. Senare skulle jag inse att de inte var fientliga, bara handfallna och förvirrade och oroliga för sin utkomst. De hörde ihop och höll alla utbölingar på avstånd . . .

Jag lyckades inte få husrum. De var underligt ovilliga på värdshusen, ovänliga, fulla av undanflykter. Vad göra? Åtta kilometer till närmaste stad, och ingen garanti för att få nattlogi där heller. I byns utkant stannar jag och tvekar. På andra sidan gatan ligger en mjölkbutik, kanske någon i butiken kan hjälpa mig? En ung

vitklädd kvinna skurar golvet. "No signore", säger hon. "Jag är från en annan by. Jag känner ingen här . . ."

Nästa dörr tillhör en maskinaffär. Men ingen meccanico. "Han är ute" upplyser en liten gosse som muntert rider barbacka på en kvaddad motorcykel.

Il barbiere har händerna fulla. En kund blir påbyltad och intvålad, två andra väntar på sin tur. Och en lärling i tonåren studerar plikttroget barberarens handföring när han striglar rakkniven.

"Scusi,signori, men kan någon av er säga mig var man kan få rum för natten?"

"Försök på hotellet om hörnet —"

"Det har jag gjort, och på flera andra ställen — jag har frågat överallt . . ."

"Ja, i så fall", säger en av de väntande med en axelryckning.

"Non e facile", tillägger den andre. Det är primitiva typer, vandrande jordbruksarbetare, deras ansikten och händer glöder ännu av solgasset.

"Men kanske . . ." Jag dröjer mig kvar. "Kanske någon privatperson möjligen vill . . ."

"Ingen aning —"

"Nej."

"Kanhända att signora Tasso?' undrar barberaren och hejdar rakkniven halvvägs. Han är grovt byggd, med ett mjukt, vackert ansikte och krusigt brunt hår. Han har rullat upp skjortärmarna och arbetar utan kofta.

"Tasso . . . vem vet . . ."

"Eller Bianchi?" spottar kunden i barberarstolen genom sin lödd-riga mustasch. "De bor bredvid posten, i partiets hus."

Nu följer ett meningsutbyte under vilket namnen Tasso och Bianchi studsar fram och tillbaka mycket vivacci. Barberaren har övergett sin halvrakade kund och försöker klargöra för mig var signora Tasso bor. "Ni ska följa gatan tills ni kommer till det

nya hotellet, det som är byggt av tegel. Så tar ni av . . ." Han viftar med rakkniven i hotfull närhet av mitt ena öra.

"Nej, nej, nej. Han hittar aldrig dit. Bättre att försöka hos Bianchis."

"Absolut inte. Titta här . . ." En av arbetarna plockar fram en blyertspenna. Han tar en solkig tidskrift från hatthyllan och börjar rita på omslaget. "Detta är gatan där vi befinner oss nu. Och där ligger hotellet. Tvärgatan saknar stenläggning . . ."

"Andra huset från hörnet", ropar barberaren som vill ha sista ordet.

"Bäst att gå till postkontoret först. I grannhuset där kommunistpartiet har sina lokaler bor Bianchis. De har säkert ett rum att hyra", envisas den intvålade. Alla är högljutt hjälpsamma.

"Det huset är lätt att hitta", skrattar arbetarna.

När jag cyklar inåt byn igen, vägledd av papperslappen, känner jag mig oförklarligt upprymd. Det är aldrig långt mellan besvikelse och glädje när man reser i Italien. Under mina försök att få ett grepp om italienarnas skiftande kynne har jag blivit alltmer övertygad om hur lika de i grund och botten är. Italienarna lever ytterst sällan isolerade — överbefolkningen tillåter det inte. De är ständigt tillsammans, i arbete och nöjen. Deras utpräglade, ofta översvallande sällskaplighet bidrar i hög grad till att göra deras hårda liv uthärdligt.

Signora Tasso är dämpad och vänlig. Hon har ett trevligt litet rum som jag kan få för trehundra lire per natt. Men hur kunde jag veta? Vem gav mig adressen? Jaså, barberaren? Hon är reserverad.

"Det är inte lätt att få logi i byn", säger jag.

"Nej, lätt är det inte", svarar kvinnan sävligt. "Husen blev bombade. Kriget. Många döda. Nu måste folk ofta bo på hotell . . ."

* *
*

I norra Italien är slätterna ändlösa och rika.

Så främmande de var, de omätliga öppna vidderna! Jag hade aldrig sett någonting som liknade dessa norditalienska slätter, jag kunde inte föreställa mig själv levande och arbetande här. Men när jag såg dem vila tysta och konturlösa i den kalla morgondimman kände jag att de kunde vara oemotståndliga. En plöjare och hans oxar är bara små prickar på jordhavet. Och ändå som rotade i mullen! Dimman lättar under dagen, solskivan dalar i kvällsdis, vinden som böljar över vidderna är varm och tung av doften av nyslaget hö, torkande majs och nyplöjd jord . . .

Slätten är rik. Man häpnar inför dess rikedom. Och de som äger jorden är rika, sagolikt rika. Några av dem lever i trakten av Bergamo och Brescia i väldiga palats skyddade av murar, vallgravar och järngrindar. Men vanligen är herresätena bebodda av uppsyningsmän. Godsägaren är bortrest, han träffas i Rom, på Rivieran, utomlands.

Ett stycke från landsvägen syntes stora oregelbundna byggnadskomplex — comune — hus i två eller tre våningar med ena kortväggen liksom bortskuren så att den bildar en rymlig balkong. Comune-husen är byggda av soltorkad lera, vitgul eller gulbrun lera, med tak av svartspräckliga tegelplattor. De ägde ålderns milda patina, de var i ordets egentliga betydelse boplatser, de verkade samtidigt värdiga och ödmjuka. På balkongerna låg torkande majs i stora gula och orangefärgade högar som glödde i solnedgångens overkliga ljus. Mellan de breda ladugårdslängorna av sten tronade höstackarna som kantiga uråldriga hyddor. Och här och där var bråten av skrumpna bruna majsstjälkar.

Jag kom till en dylik comune vid landsvägen. Comune di Villa Baldini kallades den. Det var en dag med blytunga smutsgråa skyar som bådade regn. Närmaste by låg långt borta, man såg inte så mycket som kyrkspiran över fälten i fjärran. På huset hängde en skylt: Trattoria. Jag steg in. Först ett smutsigt, kallt och tomt rum. Men djupare inne i skumrasket öppnade sig en stor sal där

en massa karlar satt till bords. På två grönklädda långbord flaskor och tallrikar. Karlarna åt middag. Det var högt i tak som i en kyrka, väggarnas spetsbågar bildade små alkover, det hängde mörknade tavlor på den grova putsen. Till och med luften därinne var tung av förgången tid.

De ätande var jordbruksarbetare, karlar med valkiga nävar och barkat skinn och skuggan av skäggstubb på barska fårade ansikten. Anletsdragen hade åldrats i förtid, kropparna var starka och seniga i deras lappade men rena kläder. Några hade stukade hattar av strå eller filt, andra stödde sig på korta käppar, nästan alla bar röda eller blå eller gröna trasor virade om den bara halsen. De föreföll på något sätt avlägsna, de ägde en sorgmodig värdighet. Liksom luften i det gamla källarliknande rummet tillhörde de en förgången tid. De måste ha suttit där på samma sätt för mycket länge sedan. De var sig exakt lika. Tiden stod stilla här... Detta hus och dessa människor har inte förändrats. Det finns alltjämt en Villa Baldini och en Comune di Villa Baldini. Och mellan dem en järngrind.

Jag betraktade de ätande männen. Jag hade sett dem gå över åkrarna bakom oxdragna plogar och kärror och mött dem när de gick hem om kvällarna med urmodiga räfsor och liar på axeln. Och jag hade tagit allting för givet. De var liksom gräset och träden en del av landskapet... Men nu fylldes jag av förundran. Förhållandet mellan dessa arbetsmärkta människor och den rika jorden, mellan herrgårdarna och detta rökiga refektorium hade plötsligt slagit mig. Jag ville veta mer om dem. Vad levde de för? Arbete och bröd? Fann de någonting annat än sin utkomst i arbetet. Välvde de planer och förhoppningar eller nöjde de sig med att lyda som de hade gjort i årtusenden? Jag sökte förgäves finna sanningen i deras värld. Stengolvet under mina fötter var slitet, skrovligt och fullt av sprickor. I en skum vrå stod en storbukig vintunna.

Atmosfären var tjock av avoghet och isolerade mig i mitt främ-

lingsskap. Arbetarna tog ingen notis om mig. Och så kom den skrumpne krokige värden in och skadade på sitt torra fågelhuvud: "Nej, ni måste gå till byn..." De andras uttryckslösa vattiga ögon betraktade mig utan vare sig hat eller sympati.

Det hade börjat regna, stora droppar som sprack och rann varma över ansiktet. Molnen släpade som toviga trasor på den rofyllda vilande slätten. Bak huset grymtade en gris. Jag hängde på mig regnrocken och rullade väsande bort på vägens glimmande silverband.

* *
*

"De italienska landbönderna är i regel inte politiskt medvetna, de tänker inte", sade en man i Brescia. Han ägde en välordnad liten bokhandel och var mycket språksam. "I denna del av landet är bönderna socialister", sade han, "besvikna socialister som har blivit kommunister, men socialister i alla fall. De utgör en politisk faktor att räkna med. Men vad beträffar att vara individuellt vakna..." han skakade på huvudet. — "Nej. De har nästan inga egna idéer. De är alltför strängt upptagna av att förtjäna sitt levebröd för att verkligen vara tänkande människor. I politiska frågor följer de sina partiledare."

"Är de väl organiserade?" frågade jag.

"Ja, i så måtto att de kan ge luft åt sitt missnöje men inte nog för att kunna genomdriva sina krav. För en tid sedan gick lantarbetarna i strejk. De förlorade. Godsägarna importerade arbetskraft från andra trakter. Många av de nya stannade kvar här. Nu finns det inte tillräckligt med arbete för alla. Det händer att folk arbetar bara halva veckan. De förtjänar två tre tusen lire..."

"Per dag?"

"Nej då, för sin halva vecka. Och de kan omöjligt förtjäna mer, de kommer aldrig att göra det så länge de lokala organisationerna inte har enats i ett centralförbund..."

Jag undrade varför de italienska lantarbetarna var emot samgående, de hade ju i grunden likartade problem.

"Det stämmer", sade signoren. "De är vanligen obesuttna och har samma svårigheter. Men vad enigheten anbelangar . . . De har ju aldrig varit förenade. Den första möjlighet som erbjöd sig — Il Risorgimento — lät de gå sig ur händerna, eller rättare sagt — den gick över deras horisont. Idealisterna som ville skapa ett Enigt Demokratiskt Italien var hederliga människor. Men deras förkunnelse var alltför orealistisk och högtravande för att väcka anklang bland de jordbundna bönderna. Och lantarbetarklassen i Italien — tja, det är folkets majoritet."

Jag frågade honom om han trodde att den nya liberalismen också var alltför lös i köttet.

"Nej", sade han. "Nej, den är nog praktiskt utförbar — eller skulle vara det ifall man kunde nå samtliga lantarbetare. Här i Emilien har de varit socialister mycket länge. Före första världskriget hade de redan sina socialistiska kommuner, de lyckades utverka vissa medgivanden av jordägarna, till och med regeringen blev tvungen att räkna med dem. Felet var att socialisterna slogs inbördes. En massa sinsemellan fientliga partifraktioner — det är orsaken till att socialismen inte behärskar Italien. Alltför många särintressen och partipampar och tjuvknep . . . Det var så fascismen fick sin chans. Kravallerna 1915 och kriget som vi inte ville föra och inte lyckades vinna och ännu mer villervalla bland socialisterna och . . . ecco — il fascismo!"

"Men folket har säkert lärt sig mycket sedan dess", sade jag. "De har lärt av erfarenheten . . ."

"Några, andra inte", svarade bokhandlaren. "Folket i Emilien fick många bittra lärdomar under fascismen eftersom utvecklingen före Mussolini hade gjort dem mottagliga för lärdomar. I södra Italien är problemet ett annat. Där lever man för dagen men efter sin tid. De är monarkister allesamman eftersom monarkin kombinerade pomp och ståt med mat och dryck. De är neofascister

emedan fascismen i det stora hela endast nådde dem i form av löften. Nu finns det folk som vill blanda ihop monarkismen och fascismen i hopp om att inte bara få sitt dagliga bröd utan en massa andra saker — broar och vägar och hus och kolonier... Syditalienarna är efterblivna och känslobetonade. De tror verkligen på propagandafrasen att 'fascisterna inte fick tid på sig att genomföra sitt reformprogram'. Vad ska man göra? De begriper inte bättre. De klamrar sig envist fast vid de enda symboler för trygghet de har känt — tronen och kyrkan. Herrarna intalar dem att de är lyckliga eftersom de har arbete och ett ställe att bo på, och prästerna tillägger att sådant är livet, man måste vara Gud tacksam för att han låter en slita och släpa. Och det tror de på och fortsätter att lyda. Vad ska man ta sig till med sådana människor?"

"Tror ni verkligen att ingenting kan göras?" frågade jag. "Kommer Italien aldrig att få uppleva enighet och framåtskridande?"

"Åjo, visst går det framåt", sade han. "Inget tvivel om den saken. Italien är på god väg mot socialismen. Men frågan är: Vad för sorts socialism och till vilket pris? Vi har inte kommit särskilt långt i betraktande av våra bittra besvikelser och ohyggliga erfarenheter. Om vi bara kunde tillryggalägga det stycke väg som återstår utan fullt så hemska upplevelser skulle det kännas som en stor lättnad."

* *
*

Insjön låg blank i en slöja av vattenånga under den klara morgonhimlen. Tack vare de låga stränderna föreföll den vara större än den i själva verket är — husen och den gröna bården på andra sidan avtecknades otydligt genom diset eller dimmorna som ännu svävade över vattnet. Liksom upphängda mellan stränderna, blickstilla eller sakta drivande med strömmen, syntes många små båtar.

Jag satt på en strandbank och såg ned i en glasklar och krusig vattenfåra som porlade genom en sluss till en annan mindre sjö. Där nere böljade bandtången och mörka skepnader pilade genom sjögräset på den sandiga bottnen. En rad pollare bildade ett sorts staket tvärs över och en smäcker skarpstävad kanot pressades emot dem av strömmen. Mannen i kanoten fäktade med en lång båtshake vars övre ända slutade i en paddelåra. Han svingade paddeln i skyn och körde ned båtshaken i virvlarna och ibland lutade han sig fram och kikade ned i det grunda vattnet, klämde till med stången, drog upp en liten konisk korg, slängde den sprittande fisken i kanoten och sänkte korgen med lina och stenvikt i strömmen igen. Han var klädd i korta svarta gummistövlar, yviga orangefärgade pantalonger som säckade kring knäna som golfbyxor och en bredbrättad hatt av grovt strå. Den smala kanoten svajade i strömdraget och fiskaren höll balansen medan han koncentrerade sig på sitt arbete.

Flera ryssjor låg uppstaplade på kanalbanken och bredvid dem i det daggvåta gräset satt en äldre man. Mössan på hans gråa kalufs var mycket för liten, byxor och skjorta alltför trånga kring hans trinda mellangärde. Han hade gråa valrossmustascher och blossade på en konstifik liten pipa med igengrott silverbeslaget huvud. Röken ringlade omkring honom, kindskägget vippade lustigt i hans fryntliga ansikte. "Ja", sade han, "den här ån rinner ut i Po. Och därborta, på andra sidan stan" — han pekade — "ligger en tredje sjö . . ."

Han betraktade uppmärksamt kanoten som gled mot stranden.

"Finns det mycket fisk i sjöarna?"

"Ja. Titta själv . . ."

Fiskaren hade gått i land och öste upp ålar ur en hink midskepps i den grönmålade kanoten. Han grep dem med händerna — ett tjockt slingrande knippe — och släppte ned dem i en trälåda på stranden. Så stakade han fort ut igen och fortsatte med sitt snokande i sjögräset där ålryssjorna låg gömda.

Gubben blossade på sin pipa. De sista dimmorna lyfte, konturerna av en stad på andra stranden etsades mot skyn. På sjöns blekblåa spegel avtecknades kanoterna skarpt som svarta bågar och i var och en stod en fiskare upprätt mellan de svängda stävarna.

"Vad är Mantua berömt för?" frågade jag.

"Berömt?" Gubben snörpte ihop sina tjocka läppar. Ögonen plirade humoristiskt. "Berömt? Inte vet jag... stan är ju gammal och trakten är bördig, det finns fisk..."

"Är ålen dyr?"

"Femhundra lire per kilo, såld på platsen..." Han vände mig ryggen och skrek något till mannen i kanoten och skrattade i mjugg åt sitt snäva svar. Den bastanta kroppshyddan skakade av skratt, knapparna på magen gav nästan vika.

En reslig ung man i grön olle och röda gummistövlar uppenbarade sig på kanalbanken bärande en ålderdomlig och krokig våg av fläckig mässing. Hans svartmuskiga ansikte var tunnt och vasst som en bila. Två pojkar på cykel bromsade in vid vägkanten och beundrade kanoten som åter gled mot stranden. Denna gång befann sig ålarna i en ryssja som de fyllde till randen. Den reslige ynglingen klev ned i kanoten och hjälpte fiskaren att häva fångsten i land. En vallhund kom lufsande och snörvlade förtjust. Mannen i den gröna sweatern krökte en kraftig arm och höll fram sitt besman och kamraten hängde ålryssjan på kroken och antecknade vikten på en papperslapp. Så hälldes ålarna i trälådan som en sprittande gulgrå och glittrande silvervit magma. Ynglingen satte sig i gräset bredvid gubben och fiskaren i sin ranka farkost gled ut från stranden en gång till.

Mantua är en blandning av gammalt och nytt, stilla frid och öronbedövande ståhej. I gamla stan lutar sig husen emot varandra över smala sollösa språng. Där vimlar det av behagsjukt kråmande carabinieri och vackra mörka kvinnor, en trafikkonstapel står vit

och självmedveten i den brokiga larmande fordonsströmmen. Man dyker genom prången och kommer upp på en piazza, en vidsträckt öppen plats kantad av högtidliga byggnadsverk med skulpterade och kolonnprydda fasader. Gatstenarna har satt sig på tvären och gräset frodas mellan sten och sol. Det är synnerligen fridfullt på piazzan, man häpnar över den plötsligt tystnaden. Och växlingen från mörker till ljus är abrupt, nästan en chock.

Det största huset vid piazzan är ett slott. Det ligger i stadens utkant, på kanten av en lång trädlös sluttning mot en av sjöarna. Landsvägen till Ferrara löper förbi det i en kurva. När jag kom cyklande var några arbetare sysselsatta med att jämna ut marken där. De lassade torr brun jord på en tippvagn. De vräkte skoveltals med mull på det massiva metallskrovet. Strax intill bökade och brummade en bull-dozer. Den kravlade uppför sluttningen som ett gult vidunder skuffande en jordhög framför sig och stannade bara för att vaggande ändra riktning.

Mitt i backen låg en illa åtgången ruin — fyra kolonner med fyra valvbågar samlade under en kornisch, ett sorts miniatyrtempel. Det växte ogräs på kornischen och en av pelarna hade en mycket riskabel lutning. Ruinen var harmonisk, en dikt.

Bilarna rusade förbi mig, arbetarna hade lastat färdigt, bulldozern grymtade och grävde i allt trångare cirklar kring ruinen.

* *
*

I Italien har städerna inte blott egna ansikten, de har olika kynne. Och olika humör. Den ena stan kan vara sorglös och vänlig och lättsam, den andra intill döden trött eller bara i största allmänhet sömnig, en tredje dyster och hämmad. Som till exempel Revere.

En bro av stålbalkar slog sina spann över den gyttjiga trögflytande Po. En gata utan stenläggning ledde fram till en skara

modlösa fula hus. De stodo där som man ställt dem, halvfärdiga eller halvt i ruiner, skillnaden var ringa.

Jag kände mig beklämd. Kanske det var skumrasket. Husen hade verkat dystra från flodsidan men nu när jag befann mig ibland dem förstod jag att det var slut med dem; färdiga, kaputt. Överallt glimmade lampor med svagt, sprött sken som om de hade befunnit sig djupt djupt inne i kalla nischer av natt. Man såg inga bilar, de få människor man mötte på gatan verkade oroväckande ruggiga. Hela stan föreföll att digna under en skrämmande tyngd . . .

En hop unga glopar i ett gathörn flinade utmanande, en sluskigt klädd figur följde mig till ett albergo och väntade tills jag kom ut igen med oförrättat ärende.

"Inga lediga rum, häh?"

"Nej . . ."

"Men herrn vill ha ett rum, va. Åh, jag vet nog. Och jag kan hjälpa. Kom med mig . . ." Slusken svängde med armen. Han var knappt medelålders men ansiktet var redan förstört. Och han raglade och viftade med händerna i sina fransiga rockärmar och upprepade med överdrivet självförtroende: "Jag ska hjälpa er. Kom . . ."

Han visade mig vägen till ett hopsjunket ruckel där en pösbröstad ung slampa förde mig upp till ett stort iskallt rum, en sannskyldig likbod med tre kolossala sängar. "Jag vill ogärna stå lik här", tänkte jag och sade högt: "Nej, det passar inte . . ."

"Ni hittar ingenting annat i Revere, signore. Ingenting", väsnades slusken, och nu var hans självförtroende fräckt och hotfullt. Kråkan stod trumpen bredvid honom med nävarna i sidan.

"Bra, då får jag väl fortsätta . . ."

"Det blir värst för er själv", väsnades han. "Jajamen, det blir det. Långa vägar . . ." Och han flaxade som en sprattelgubbe.

Innan jag lämnade Revere frågade jag en vithårig skomakare var jag kunde få en matbit. Han visade på en liten koja som stolt-

serade med skylten RISTORANTE. Det var bara ett omålat brädskjul med ett stort bord i mitten, ohyvlade bänkar runt om och en mindre, rökuppfylld avbalkning i fonden.

En karl dök upp ur röken och jag frågade vad det fanns att äta.

"Allt min herre önskar", började han — och tillade mer slutgiltigt: "spaghetti". Han ställde fram en stor portion spaghetti "al rago" på det omålade bordet.

"Vino?"

"Nej, birra."

"Finns inte —"

"Då tar jag vin."

Han tog in en karaff rödvin. Det var en man i lägre medelåldern, hård som flinta, med håriga muskulösa underarmar. Skjortan satt spänd som ett trumskinn över det kraftiga bröstet. De markerade anletsdragen tydde på djärvhet, ja hänsynslöshet — de var bistra, frånstötande. Och på bottnen av hans gråbruna ögon, under dristigheten, lurade smärtan. Han tände tankspritt en cigarrett och sade: "Ni undrar över min ristorante, inte sant? Den är bara temporär, tills jag kan bygga en bättre . . ."

"Ni hade alltså förr —"

"Jaha. Och en fin en. Här, i samma hörn. När jag kom hem från kriget —" han gjorde en avsiktlig paus — "ingenting. Inte sten på sten. Bomber. Hela stan bombad åt helvete —"

"Vem gjorde det?"

"Allihop. Engelsmän, amerikaner, tyskar. Men mest amerikanerna. Det var bron. De bombade bron. Är ni tysk?"

"Nej, amerikan . . ."

"Americano." Han upprepade ordet som om han vägt det. Dragen hårdnade i hans mörklätta ansikte. "Jag talar lite engelska . . . men inte bra. Jag kunde mer förr. Nu börjar jag glömma. I sex år var jag fånge hos engelsmännen, gli inglese. Jag jobbade på the veldt, i Afrika, nära Kapstaden. De knep mig i Dakar och jag jobbade för dem, för engelsmännen. Hela guss långa dan,

vareviga dag, i den heta solen på den stora veldten. En rik man ägde jorden och vi som var fångar arbetade för honom. För den rike." Han stirrade på mig och smärtan lurade som en anklagelse i hans ögon. Han korsade armarna över den breda bringan och gungade lätt på starka smidiga ben. "Efteråt, när jag återvände hem . . ." Han bet av satsen och blåste ut ett rökmoln. "Men jag tänker bygga nytt. Det kostar mycket, men jag kommer att göra det. I sinom tid —".

Tre karlar steg klampande in och beställde spaghetti. De var smutsiga, röda i ansiktet och hesa, antagligen byggnadsarbetare. Den mest storvuxne av de tre var ganska påstruken. Han snurrade in stora sjok spaghetti i gapet, sköljde ned dem med vin och var färdig långt före de andra. Så började han högljutt skratta åt dem och skämtade med il padrone som svarade torrt och sakligt. Till mig sade han:

"Ni är inte italienare, ni äter inte spaghetti som en italienare."

"Nej", sade jag, "det gör jag inte."

"Americano', sade värden bistert och tillade någonting på dialekt, så snabbt att jag inte hann uppfatta det.

"Vi har sett många av er sort", sade den storvuxne och pekade uppåt. "Där uppe — hähähä". Han skrattade skrovligt och vände sig till kamraterna. "Har jag inte rätt kanske?" De svarade inte och böjde sig djupare över tallriken. "Visst har jag rätt?" muttrade han grötigt och kliade sig på benet.

Jag avslutade skyndsamt min måltid och reste mig.

"Tvåhundrafyrtio lire", sade värden. Vilket var i mesta laget för bara spaghetti "al rago" och vin. Jag betalte och höll kommentarerna för mig själv. "Även med sådana priser lär det dröja länge innan du får se din nya fina ristorante, min barske signore!"

Natten hade fallit. Små hårda och glädjelösa lampor brann bland kantiga skuggor. Och över trädens grova galler höjde sig bron som ett svart spindelnät olycksbådande i natten.

"Bron. De bombade bron . . ."

Och det hade hänt för tio år sedan, tänkte jag förtvivlad. De söndertrasade väggarna av bombade hus reste sig taggiga mot söderns varma mjuka indigoblåa himmel.

* *
*

Om Revere varit deprimerande var Bondeno i stället muntert och glatt. Hela nejden påminde om en välkrattad trädgård genomskuren av diken. Men trädgården var en stor slätt och dikena kanaler. Den svartglänsande myllan böljade mot horisonten, vägen förlorade sin mening i oändligheten, till och med kanalerna misslyckades med att gärda in de väldiga arealerna. Ingenting kunde beröva landskapet dess ändlösa enhet.

Jag hade lärt mig älska de omätliga solblekta fälten, deras eviga flimrande soldis och svårmodiga stillhet. De låg vidöppna under den nakna himlen. Och folket där ute — också folket föreföll att vara i harmoni med jord och himmel.

Man odlar sockerbetor mellan Revere och Bondeno och skörden var i full gång, det vill säga efterskörden. Arbetslagen drog över fälten som i bruten skyttelinje, utefter travarna av upptagna betor. Det var mest kvinnor med dukar om huvudet, de bar långa knivar krökta som skäror. De högg knivspetsen i betan, lyfte den i vädret, grep den med andra handen och kapade den gröna blasten. Det gjordes som en enda snabb och precis handrörelse. Böjning fram, hugg, lyft, grepp och kap. Böjning, lyft, kap. Ett lag kvinnor som skred fram över fälten arbetande i ordlös harmoni.

Vägen löpte jämsides med en kanal, bevattningsrännorna var nämligen segelbara kanaler. Vattnet var bräckt och stillastående, kanalbankarna kantades av vass och näckros. Det fanns änder i vassen. Och det myllrade av gäss överallt, de kom seglande som präktiga armador på den spegelblanka kanalen, de kravlade sig

vaggande i land och ruskade på stjärten och sträckte på de långa smidiga halsarna och snattrade alldeles förfärligt — och så gick de till sjöss igen i dov förbittring över fridstörarna på landsvägen.

Det var tio, ibland tjugo meter över kanalen till de torftiga bondgårdarna. Här och där flockades husen samman och bildade en sorts comune. Och så blev det ett uppehåll om en kilometer eller mer till nästa gård i vattenbrynet eller långt borta på de flacka åkrarna. Där två kanaler möttes förekom pumpstationer och tegelbyggnader som väsnades och surrade. Ännu lite längre bort körde jag in i en liten by och gjorde halt vid en trattoria för att dricka ett glas öl. Jag frågade om det fanns några städer i grannskapet.

"Nej. Bondeno ligger elva kilometer härifrån. Det är bara ödeland runt om..." och flickan slog ut med handen — "Il paese sperduto."

Så for jag min kos i den varma vindstilla kvällningen och tänkte för mig själv att sommaren här på trakten måste vara fruktansvärd och undrade hur det skulle kännas att arbeta på åkrarna när solen var som hetast.

En pojkhop hade samlats på en brant kanalbank och stirrade på någonting nedanför branten. En grovlemmad yngling med vilt spretande lejonman upptäckte mig och skrek "Macchina kaput, camarato". Vilket var dagsens sanning. En blå automobil hade landat i en mycket prekär situation i själva vattenbrynet. Kylaren var intryckt, ena framlyktan borta, en kudde låg i gräset. Det var rena miraklet att vraket inte hade fortsatt ned i kanalen.

"När hände det?"

"I morse."

"Blev någon dödad?"

"Nej, camarato, inte ens skadad..." kom det lite besviket.

På många av stugorna vid landsvägen stod det skrivet med rödfärg VV PAX M GUERRA. Och rätt ofta såg man hammaren och skäran lysa blodröda på de torftiga murarna. Det verkade

konstigt på något vis — landskapets befriande gränslösa soliga vidder, den djupa tystnaden, de fattiga gråvita kojorna med de röda symbolerna lysande som blod. Och landskapet så stilla, så fullt av frid . . .

I fjärran avtecknades en träddunge och ett massivt byggnadskomplex. Vit rök bolmade ur två höga fabriksskorstenar. En ändlös fordonskö — lastbilar, påhängsvagnar, hästdragna kärror, traktorer med tunga släpvagnar — väntade på landsvägen. Alla var lastade med sockerbetor. Alla stod stilla eller rörde sig som vagnarna i ett tågsätt. En ändlös karavan som satte i gång och stannade bara för att sätta i gång och stanna igen, långsamt krypande bort mot fabrikerna och röken. Men mest var det väntan. Kuskar och chaufförer lämnade sina fordon och samlades för att prata. En kille låg och sov i gräset vid dikeskanten. En annan krattade hästgödsel från körbanan där hans pålle stod och suckade i foderpåsen. På andra sidan vägen hade någon ställt upp ett fruktstånd och gett sig av — antagligen för att prata bort tiden med de andra gubbarna. Plötsligt började fordonskön knakande tänjas ut. Folk kravlade upp på lassen, motorerna hostade till. Kolonnen rörde på sig, en meter, två meter. Stopp igen. Oändligt långt borta skymtade fabriksgrindarna. Och på andra sidan grindarna kröp en annan kö i motsatt riktning. Karavanerna rörde sig mot samma punkt från två håll, pressade sig mödosamt genom fabriken medan andra bilar och kärror rullade ut på baksidan lastade med blågrönt drypande avfall.

Jag frågade en lastbilschaufför hur lång tid det tog att komma in i fabriken.

"Å det tar nog sin tid . . ."

"Hur länge?"

"Tja, halva dan, en dag kanske . . ."

"Men det är ju söndag . . ."

"Det har ingen betydelse under skörden —"

Bondeno låg ett stycke från sockerbruket. Det visade sig vara

en prydlig småstad med mycket få ruggiga kvarter. Ett stort folkmöte var i full gång när jag anlände. Tidningen L'Unità stod som arrangör. En ungdomlig deputation av pojkar och flickor under röda baner kom trampande längs den breda huvudgatan förbi en park med en snurrande karusell. Folk stannade för att se dem tåga förbi och en grammofon i parken raspade fram en sentimental melodi som inte riktigt passade i stycket. Vid stadshuset var det stor folksamling. I en träbarack som liknade en folkskola på landet förekom en industriutställning — där fanns radioapparater, motorcyklar, möbler och så vidare, alltsammans av låg kvalitet och mycket provinsiellt i smaken. Bara några textilier var konstnärliga med friska livliga färger och mönster. Längst inne på stadshusets gård satt bönder och arbetare vid långa bord och drack vin. Där var gott om plakat och propagandaattiraljer; L'Unitàs speciella festnummer och tidskrifter som behandlade rysk-italienska ämnen låg framme. Men det märkligaste av allt var den otvungna stämningen. Inga carabinieri, inga poliser, inga präster, ingen spänning — inte minsta tecken på tvång eller oordning. Bara människor som hade samlats i all vänlighet.

Vad som låg bakom kunde jag inte veta. En tjockmagad tankfull tobakshandlare som stod framför sin lilla butik och tuggade på en cigarr uppgav att det fanns många kommunister i stan. "Men de liknar inte de ryska kommunisterna. De är hyggliga människor, de gör ingen för när . . ."

Kanske Bondenos problem var identiska med Italiens, elakartade och svårlösta problem som man hade skjutit åt sidan för att få uppleva ett kort ögonblick av älskvärdhet och gott humör. Någonstans förbereddes någonting — en utmaning? — men det märktes inte nu.

På kvällen var det bal. Publiken bestod mest av ungdomar som infann sig tidigt och köade framför biljettluckan vid ingången. Det var vackra, livliga och friska unga människor, en ovanligt sympatisk skara. Och jag frågade mig: Är den italienska ungdo-

men medveten om de händelser som formar den och dess framtid? Vilken roll spelar de själva i händelseförloppet?

Ljusen tändes, portarna öppnades, den mjuka sensuella musiken stämde upp och den glada skaran strömmade in.

Barnen i parken red runt och runt i ring på träponnies och brandbilar och lok — till en annan melodi.

* *
*

Jag hade passerat Ferrara och Ravenna. Landskapet var fortfarande flackt, en nästan omärklig sluttning mot havet någonstans framför mig bortom tallskogarna. De var underliga, dessa pinjer. På avstånd liknade de gigantiska svampar och när de växte tätt tillsamman bildade de pelarhallar med tjocka gröna tak. I Ravenna skröt folk mycket med skogarna, hotellvärden i synnerhet. "De är berömda", pep han. "Dante skrev dikter om dem . . .". För mig blev de en besvikelse. Jämförda med nordiska skogar har pinjelundarna verkligen ingenting att bjuda på. De saknar de vilda skogsmarkernas mystik och gäckande charm. Jag kände mig som i en park bland dessa italienska tallar. Och det växte bara gult gräs mellan träden. Pinjerna var vackra var för sig, som individer, fullkomliga i sin art. Men fastän de samlades i väldiga skaror bildade de inga riktiga skogar.

Vinden blåste friskt från väster. Den böljade varm och torr över de solförbrända sandiga vidderna som ingen tycktes bry sig om. En stor del av trakten här omkring var obrukad, grusig och grå. Jag såg ofta anslagstavlor med påskriften "TERRA DA VENDERE". Det var en ironisk klang i orden. Italien borde odla varenda odlingsbar kvadratmeter mark landet äger. Men ett omfattande bevattningssystem skulle behövas. Och man har inget, dessvärre . . .

* *
*

Buskskogen på min vänstra sida föreföll att leda ut i tomma intet. Och då äntligen — en stålblå klinga i grönskan. Intet tvivel om saken, det var havet. Men det svallade ouppnåeligt bortom det snåriga skogsbrämet, och landsvägen fortsatte till min bittra besvikelse att löpa parallell med skogen. Den nya autostradan och järnvägen bredvid den höll sig dessutom just så pass mycket inåt land att havet ständigt kunde förnimmas trots att det var utom räckhåll. Till slut kunde jag inte behärska mig längre och körde in på en sidoväg, en gångstig som krumbuktade mellan låga träd och dammiga buskar. På det viset kom jag ned till havet.

Den flacka kusten flöt ut i en milsvid öppen plage och en gulbrun Adria stänkte och plaskade där med små knottriga vågor. Jag betraktade det med en blandning av glädje och häpnad. Så tröstlöst allting var! Det flacka dammiga soltorra landskapet och den platta sandstranden liknade ingenting jag sett. Och havet var så plant och öde med en låg gul bård som rullade in och skuffade ett tunt skumkrås framför sig i sanden. Vinden från land pressade tillbaka det grunda vattnet mot dess vilja och dyningen liknade en skinnfäll som strukits mothårs. Den var stickig. Längst ut flöt hav och himmel ihop som flimrande stoft, allt var dis och formlöshet.

Jag tog av mig skorna och vadade längs bränningsbrämet, i det ljumma brackvattnet. Sanden skruvade och kittlade mina fotsulor. Varken klippor eller tång så långt jag såg; jag saknade dem genast. Stranden var karg och torftig dem förutan. Men vattnet kändes uppfriskande,luften hade en svag saltsmak så torr den än var, solen strålade, allting badade i sol. Och inte alltför långt ifrån, bakom en vågbrytare, kunde jag skönja en mastskog... Stigen ledde dit, sanden var fin och mjuk som damm, jag blev tvungen att gå till fots och leda min tungt lastade cykel. Längs med plagen låg villor av den kantiga sort som jag inte har lärt mig att uppskatta. De var vitmenade eller gräddfärgade, de hade balkonger med räcken av järnrör och stora fönster med förbommade fönster-

luckor och stirrade blint ut mot havet. Några stoltserade med trädgårdstäppor och lummiga trän men de flesta nöjde sig med sand. De påminde om någonting som tidvattnet har fört i land.

Byn var ett konglomerat av master och hus. Det såg ut som om fiskeflottan hade seglat uppför storgatan mellan butiker och trattorior och slagit sig till ro. Och ackurat så var det. Byn deladés i tu av en lång kanal med kajer som samtidigt tjänstgjorde som storgata och hamn. Mellan kajerna av tegel och travertin myllrade det av ålderdomliga båtar, de mest pittoreska farkoster man gärna kan tänka sig. Jag fick mitt lystmäte av tackel och tåg och belamrade däck och slappa nät hängande på tork i riggen. Och vilka uråldriga fartygstyper, sällsamt svängda skrov och förstävar som bryskt buktade inåt och uppåt, som om de blivit inslagna av att ständigt stångas med vågorna. Mattvita, bärnstensgula, blåa och gröna båtar med grällt kontrasterande ränder längs relingen och virvlar av färg som drakögon på var sin sida av de insvängda förstävarna . . .

Det led mot kväll. Hamnen var insvept i djupaste stillhet. Nät låg utbredda på kajerna som bruna mattor. En karl satt nedböjd över tjäriga nät, en knotig bronsfigur skrudad i trasor. Han hade lagt en nätflik över knäna och var i färd med att lappa den och hans valkiga tår stack upp genom maskorna som var söndertrasade på många ställen. Hans hår påminde om drev, hans ansikte om gammalt barkat läder som länge varit utsatt för väder och vind. Undertröjan och byxorna som han bar med så stor nonchalans hade sett bättre dagar. Likgiltig för att jag stirrade på honom lät han skytteln löpa, de starka bruna händerna tycktes arbeta oberoende av hans vilja och snodde den grova tråden i hårda knutar.

"Ert nät är illa rivet."

"Che?"

"Ert nät . . . är rivet —"

"Si", fiskaren såg upp med klara skarpa ögon i ett ännu finare

nät av små rynkor. 'Si, det är rivet", sade han kort och därmed var jag avfärdad.

Kajen förlängdes i två raka vågbrytare som sträckte sig ett stycke ut i havet. På den ena stod ett konformigt rött sjömärke med ett fyrljus och på den andra någonting som liknade en hönsbur på metallstyltor. Söderut låg den gulvita plagen som en linjal med sin bård av villor och hotell och badhytter nedstuckna i sanden. De var rent förskräckliga dessa hytter i sina skrikiga färger, överdimensionerade polkagrisar. Och uteserveringarna bakom dem och de åbäkiga blint stirrande villorna med sina många fönster — en fördömelse utan slut. Tacka Gud för att det var september! Jag våndades vid tanken på vad det måste vara om somrarna med stranden kryllande av tvåbenta varelser som klädde av sig och fick solstyng och klädde på sig och söp sig fulla. Och började om från början igen.

Jag satt på stranden och såg ut över havet. Vinden hade mojnat, vattnet stillnade och blev blankt och polerat, brungult inpå land, blågrönt längre ut där det förmodligen var bråddjupt. Och jag tänkte: "Detta är havet. Det har samma inverkan på mig som alla andra hav har haft..." Jag mindes dem alla och min barndom och ungdom... att bygga skepp... Havet formade inte längre mitt liv. Men banden hade inte brutits, det var vid havet jag starkast kände behovet att samarbeta med människorna...

Jag vände mig om och betraktade fiskeflottan i den skyddade kanalen. Fiskarna sysslade med sina båtar, fler nät hade halats upp i riggen, ett karmosinrött segel böljade i vinddraget och flöt ihop med solnedgångens skimmer. Ja, här kunde jag rasta.

* *
*

Men hur annorlunda var inte den lilla hamnen när jag återsåg den följande morgon! Nästan alla båtar hade seglat ut, bara en gammal skamfilad bark och två högstävade motortrålare låg kvar

vid kajen. Gatan var kantad av butiker, folk vankade sävligt omkring i sina göromål. Blott ett par stånd var öppna i den dragiga saluhallen. De skyltade med köttstycken och ett något rikhaltigare urval grönsaker. Bakom hallen på en piazza utan stenläggning satt några allmogekvinnor som sålde äpplen och druvor. Frukten var fläckig och av sämsta slag. Och byn, den ursprungliga hamnen, som låg en bit från villakvarteren var liten och fattig.

Jag gick ned till plagen och promenerade längs den fradgande bränningsbården. Det hade börjat blåsa från havet, vågorna vräkte in över brotten och klatschade och slog. De kom rullande i kompakta sjok och bröts i argt fräsande skumvirvlar. Vattnet närmast land var åter gult och ytterom bråddjupet var det gröngrått. Himlen hade klarnat något, molntäcket hade en azurblå spricka. Men över synranden låg skyarna suddiga och tjocka som kolrök. En storm var i annalkande. Eller hade nyss bedarrat.

Jag strövade i strandbrynet med händerna i byxfickorna och glodde på vågskummet som glittrade en stund innan sanden sög upp det. En karg strand, men ingen verklig kust. Här fanns ingen drivved, inga musselskäggiga klippor, inga måsar. Bara små döda krabbor och rakknivsmusslornas smala smutsgråa skal. Och högre upp på stranden de avskyvärda badhytterna och barserveringarna som liknade kvaddade pappaskar. Och en fruktansvärd samling murkna trallar och vilstolar och badbåtar i skrikiga färger. Så fort jag lämnat byn och fiskeskutorna blev jag ur humör. Spiaggia! En potemkinkuliss mot det fria havet.

Jag återvände till piren. En fågel hängde någonstans i lufthavet och skränade gällt och tremolerande. Underligt nog hade ljudet en lugnande inverkan på mig, stranden hade förefallit så öde.

Solen tittade fram ett tag, havet lyste smaragdgrönt och genomskinligt. Långt ute till havs pulserade några brunröda fläckar.

En stor skara små barn kom plötsligt tågande ned mot stranden. Det var flickor i ljusröda lekdräkter och gråklädda pojkar, tydligen i sex- eller sjuårsåldern. De traskade fram och tillbaka i

strandbrämet, pojkar och flickor var för sig, anförda av präster och nunnor. Prästerna var skrudade i fladdrande effeminerat svart och nunnorna i långt och feminint vitt. De lyckades uppehålla en ungefärlig disciplin. Barnen traskade fram och tillbaka en god stund, men de varken marscherade eller sprang, de promenerade helt enkelt i solskenet nedanför sommarkolonins balkongprydda hus. Flickorna huttrade lite och verkade vara kuvade men pojkarna knuffades och lämnade sin plats i ledet för att kasta sand på varandra. Det var kraftiga pojkar med starka ben.

Jag stod på piren och spanade efter segel. De kom allt närmare, vippande och vajande in mot land som muntert kolorerade fjärilar.

På pirens yttersida ligger stora klippblock. Ett av blocken har hamnat en bit från de övriga. Och så kommer det en fotograf. Han placerar kameran på en trefot. De små flickorna ska fotograferas. En av nunnorna har gjort halt med sin trupp och skickar fram den ena efter den andra av sina bambine för att posera för signoren och hans apparato fotografico. Han viftar med händerna och skriker ut instruktioner. "Gå till klippan . . . nej, närmare . . . luta dig emot den. Såja. Och nu ska du vända dig hitåt . . . och skratta . . . Ecco! . . . Nästa . . ." Flickorna huttrar och skruvar på sig — vinden är kall. Men när turen kommer till dem slänger de av sig den tunna tröjan och formligen flyger bort till klippan, skrattande av förtjusning. Flickorna är riktigt söta och verkar vara jämförelsevis friska. De flesta är storstadsbarn, men nervspänningen och solbristen märks inte längre hos dem, de förefaller sunda.

"Ecco! Och så nästa." Ett foto att skicka hem. Ett minne från havet. Någonting för far och mor — deras figlia på Adrias klippiga kust vid Cesenatico.

Varför inte? Är då kusten mindre klippig bara för att det endast finns en klippa? Skulle tjusningen vara större för barn och föräldrar om det vore annorlunda, om fotografierna var tagna mot

olika bakgrund, om de var individuella? Det enda som betyder något är själva ögonblicket, eller minnet av detta ögonblick. Kärlek som varar är det enda som betyder något.

Prästen och nunnan är medvetna om det. Många andra är medvetna om det. Men ibland förefaller kärleken enbart ganska otillräcklig.

Dessa barn blir uppfostrade av kyrkan. De undervisas om kärlek och lydnad så som deras föräldrar en gång blev undervisade. Och deras föräldrars föräldrar. I sinom tid börjar de tro att livet är en oundviklig tragedi, de börjar tro att livets mål ligger bortom döden och att allt här nere är idel fåfänglighet. Och småningom lär de sig att acceptera sin anpart av orättvisorna.

Det kommer nya barn, nya fotografer. Men klippan består...

Himlen hade klarnat nu, vinden friskade i. Och båtarna seglade hemåt. De flög mot kusten på ljusa vingar, de steg och sjönk och stampade i böljan.

Och nu stävar den första fiskekuttern in genom gattet. Storseglet är en mörkt orangefärgad triangel med citrongula fläckar i toppen, nedtill lyser en gråvit remsa. Båten själv är grå med en djupblå strimma. Nu sjunker den ned i den sista långa vågdalen och glider in i hamnkanalens lugnvatten. En karl sitter hopkurad vid rorkulten, en annan står upprätt vid masten med handen på fallet. Kuttern fräser in och girar tvärt. Seglet flaxar och kollapsar, en solljus vinge som säckar ihop.

Det kommer fler båtar. En stor trålare brusar tvärs genom segelflottan, motorn dunkar stadigt dunk-dunk. Besättningsmännen vilar sig på däck bredvid den upplagda trålen. En sitter och äter med en gryta under armen. Han fiskar upp en klump spaghetti, slänger den i gapet och vinkar åt mig med gaffeln. En grov och solbränd och luden karl. Jag kan höra honom skratta när trålaren dunkar förbi.

I hamnen är arbetet i full gång. Seglen beläggas, noten hängs på tork, trossar ringlas ihop, däcken skrubbas och fisklådorna vatten-

ösas. En besättningsman sorterar dagens fångst. Havskräftor, sjötunga, räkor och små bläckfiskar. Han sorterar dem på däcket. Fiskaren är klädd i en trådsliten khakiskjorta med halvkorta ärmar. På fötterna har han underliga, massivt formlösa gummistövlar. De är hemgjorda av innerslangarna på bildäck. Han delar upp sin fångst och fingrarna löper kvickt bland de sällsamma havsdjuren. Han har nästan rågat en låda med bläckfisk. De påminner mig om de sällsynta antika glasföremålen i S:t Vitale-muséet i Ravenna — bleka vitblåa bubblor med två mörka ögon. Men bläckfiskarna är mjuka och sladdriga som gelatin, med många slappa armar — eller ben. Han slänger dem i lådan och den smala guldringen glimmar på hans finger.

Nu återstår bara fiskrester på däcket, småfisk, småkrafs, silverglittrande stänk. Men hur omsorgsfullt samlar han inte ihop resterna och lägger dem åt sidan! I själva verket är fångsten ringa — en liten låda bläckfisk, en annan som innehåller havskräftor, några få sjötungor och så småkrafset förstås.

En annan båt kommer långsides och förtöjs vid den första. Folket ombord ägnar ingen uppmärksamhet åt kamraterna, de arbetar tigande eller växlar några korta repliker på det bryska sätt som utmärker den som lärt sig att tala koncist i arbete, kamratskap och fara. De hojtar åt vänner som går förbi, ler snabba leenden och tar itu med jobbet igen. Det vilar en stämning av djupt allvar över fiskarna när de sorterar och sköljer och packar ner sin fångst, de verkar nästan dystra. Men ansiktena ljusnar och uppe på kajen pratar de livligt och skrattar otvunget.

En talrik skara åskådare har blandat sig med fiskarna. Det är mest till åren komna män, massiva som klippor, musselklädda klippor. De bär lustiga stickade mössor på huvudet och röker kritpipor med långa tunna skaft. Pojkar på cykel, små barfotaglin med metspön, bredhöftade kvinnor som bär korgar, rödkindade unga flickor med glänsande hår — alla samlas på kajen när båtarna kommer in.

Uppköparnas våghus är en hög tegelbyggning med fasaden fullklistrad med vanprydande affischer. Folk stiger åt sidan för att släppa fram karlarna som bär in fisklådor. Innanför är det svalt, fuktigt och trångt. Mitt på golvet står vågarna omgivna av uppstaplade spjällådor och där sitter uppköparna bänkade. På en särskild bänk rakt framför mig har vi kontrollanterna. Och nu ställs en låda havskräftor på vågen.

"Seicento!" skallar rösterna i korus.

"Seicentodieci!" Det var en ensam skarp röst.

Åskådarnas ansikten är fårade och ivriga och allvarliga. Det är enkla människor från städer och byar i grannskapet. I kontrollanternas bänk kan man se helt andra typer — en gråhårsman med djärv aristokratisk profil, en ung svartklädd dam, stilfull, inte lantlig som de andra. Det höga budet antecknas och vägandet fortsätter utan avbrott. Spänningen stiger häftigt mot klimax, snabba skrik, ansikten fulla av ängslan och trots, intresset på helspänn . . . Åskådarna knuffar sig närmare och slukar fisken med ögonen och fäller upphetsade omdömen. De är allesamman våldsamt intresserade, det angår dem personligen, till och med om de varken köper eller säljer. Och de är fulla av lidelse, de reagerar som krutdurkar.

Solen dalar mot taken, de sista båtarna glider in. Flera nät har redan lagts ut på piren och andra hängs upp mellan masterna. Fiskebåtarna är sällan nya och redskapen är inte heller från i går. Trots att båtarna är små — ungefär tio meter långa — för de ofta skonertrigg, en hög mast midskepps och en kort käpp förut. Från en av förmasterna hänger ett nät i en tung båge ned på kajen där en ung man har lindat ändan kring sin nakna bronsfärgade skuldra och smala midja. Han är rak och robust där han lutar sig bakåt mot tyngden som en levande tältpåle. Hans vackra huvud är hårt, de romerska dragen är som huggna i marmor. Överkroppen är naken, länderna magra och smidiga i nedsmorda trasiga byxor. Han är barfota. Med sin seniga arm om den tjocka nät-

fliken står han där och tar spjärn medan kamraten ombord fixar trossen. Masterna kastar långa skuggor över kajskoningen men den unge fiskarens kropp blänker i aftonsolen, brinner som blankpolerad koppar. Han är en havets gud, skrudad i sitt bruna tjäriga nät. Och detta är vad land och hav och generationers slit och släp har frambragt! En man i sitt eget element, i samklang med sitt dagliga värv, en man som tar nappatag med livet!

På dagarna vilar hamnen och byn i soliga halvtoner och båtarna utgör intet undantag. De är blekta av solen och urlakade av havsvatten, dämpade. Färgglöden varar inte längre än solnedgången. Så slocknar den. Färgerna tycks flyta ut i varandra, förvandlas till olika grader av skugga. Efter solnedgången är allting frid, byborna äter middag, butikerna är stängda. Och luften flyter orörlig, brisen har dragit sig tillbaka över havet och skymtar längst ute som ett mörkblått band. På kajen brinner små eldar. De flammar plötsligt upp i flackande rött och orange. En karl från en trålare slänger ett fång stickor på kajen. Han stryker eld på en tändsticka, veden gnistrar till och sprakar muntert. Ett ögonblick håller fiskaren sina köttiga händer över brasan och avbryter njutningen bara för att klia sig där det behövs mest. Hans lappade pantalonger hänger samman kring en enda knapp. När brasan har falnat till en hög blåröda bränder placerar han ett järngaller på högen och plattar till den. På trålarens däck ligger några små bläckfiskar, ett dussin eller så. Han radar dem på gallret och strax börjar de fräsa och sjunker ihop under häftiga konvulsioner som om de ännu levde. När de börjar ryka vänder han på dem. Kajutdörren öppnas, ett svartmuskigt ansikte tittar ut och karlarna för ett kort samtal. Mannen på däcket begrundar de spottande bläckfiskarna och skubbar sin smutsiga skäggstubb med en lika smutsig näve. Så tar han gallret och bär det rykande in i kajutan. En efter en sjunker eldarna ihop i askan och bildar svarta fläckar på den grå kajen.

Rummet jag hyrde låg en trappa upp i ett hus vid en av de namnlösa gränder som förgrenas från hamngatan. Huset var av den vanliga typen, sprucken rappning och grovt tillyxat trävirke och gräsliga tapeter. Rummet hade ett fönster över gränden och en liten kokvrå, närmast en skrubb med ett litet takfönster och en kökskamin och en fuktdrypande cementvask. Under varma dagar vilade skrubben i sval skymning, kalla dagar var den kall och mörk. Men rummet var rätt trevligt.

Hyresvärdinnan tillhörde den grova, rejäla och primitiva sort som jag kom så väl överens med. En fyllig, flink brunett, kraftig och sund med guldbrun hy och strålande agatögon som glittrade av okynne. Ansiktet var fårat som det anstod en medelålders kvinna. Hon var gladlynt och generös av naturen. Visst skulle jag använda la cucina. Jag kunde ställa mitt spritkök i kaminen och laga spaghetti. "Eller brodo. Vet ni hur man kokar en god brodo?" Hon lärde mig att koka köttet i flera timmar tillsammans med en massa kryddor vilkas namn jag omöjligt kunde hålla i minnet. "Och köttet — vet ni vilka bitar ni köper? Inte? Se nu här . . ." Och hon klappade sina fylliga höfter. "Det här är biffen. Och om ni vill steka . . ." Handen fortsatte att livfullt illustrera hennes ord. Hon var fullständigt ogenerad men jag lyckades gudskelov behärska min munterhet.

"Jag är en god kokerska, det är jag. I tre års tid lagade jag mat åt Il Duce, åt Mussolini. Just det, ja. Jag bodde i hans hus, i Rom. Jag lagade mat åt honom och hans familj." Hon funderade. "Han var en god husbonde. Men så drog de i väg med honom, och sköt honom . . . tatata." Och handen visade ivrigt hur det gick till. "Sådant är livet. I dag röd, i morgon död."

"Och ni sörjer honom?"

"När han dog? Javisst. Och det fanns andra som också sörjde. Men många sörjde förstås inte. Sådant är livet. När jag lämnade Il Duces tjänst gav han mig en fin bonus, en stor summa pengar. Han gillade min matlagning . . ."

Min hyresvärdinna bodde själv i samma våning, ovanför en vinstuga. Hon hade mycket att göra och gjorde det med gott humör, kilade omkring på lätta fötter, och gnolade över sopborsten och skurtrasan. Hon var nyfiken men inte desto mindre taktfull på sitt uppriktiga och orekflekterade sätt. När hon stökade i kokvrån hade hon vanligen en giltig orsak.

"Herrn får förlåta mig", sade hon och trippade på tåspetsarna genom rummet. "Jag har några flaskor under vasken här, se. Tomater, konserverade tomater. Jag har lagt in dem själv . . ." Hon synade misstroget buteljkorkarna. "Man måste vara mycket försiktig, kemikalierna är starka. Ibland exploderar de, buteljerna vill säga. I fjol exploderade en hel liter, här i köket, piffpaff! Hela taket fullt av tomater!" Hon skrattade och skrattet lyste upp hennes öppna humoristiska ansikte. Hon stödde sig på kvastskaftet. "Är ni gift, har ni hustru och barn? Inte? Nåja, ni är ung. Men blir ni inte trött av att cykla? Hur inverkar det på kärlekslivet?" frågade hon skämtsamt med sin starka lite beslöjade röst.

"Hur gammal tror ni att jag är?"

"Fyrtiotre, på sin höjd —"

"Femtiotre —"

"Häpnadsväckande. Det skulle man aldrig tro!" Och det gjorde man inte.

"Jag har alltid varit frisk. På italienska säger vi buon essere. Sono di buon essere, io. Jag har alltid tyckt om att dansa. Och sjunga. Men mest om att dansa, balare, balare." Hon grep kvasten och valsade runt med den och färgen steg på hennes kinder. "Tror ni på ödet, signore?"

"Om ni menar slumpen . . ."

"Nej, jag talar om ödet. Om livet sådant det är", sade hon lugnt.

"Jag tror på Ödet. När jag var ung ville jag inte gifta mig, bara dansa och sjunga. Men så ingrep ödet — il fato. Jag var fyrtio år när jag mötte en man som jag gifte mig med. Hur länge tror ni

att vi hade känt varandra före vigseln? — En månad!" Hon skrattade triumferande. "Inte mer än en månad — och så gifte vi oss. Jag trodde aldrig att det skulle hända. Och ändå gjorde jag det. Jag var fyrtio år gammal då. Vi träffades i Rom medan jag arbetade för Il Duce. Det var ödet."

"Och vad gör er man?"

"Han är muratore, han bygger väggar som den här" och hon gav den gråa rappningen en klapp.

"Han är alltså murare."

"Murare", härmade hon och återvände skrattande till sina hushållsbestyr.

Hon hade levt och dansat och trott på ödets makt. Och ödet hade gjort sitt. Om hon kände sin barnlöshet som en brist syntes det åtminstone inte på henne. Hon hade varit aktiv i alla sina dagar, bondflickan som gjorde sin arbetsinsats i en värld av övergående betydelse och som nu var husmor i eget hem. Hon hade lärt sig att förstå penningens värde. Om somrarna hyrde hon ut rum åt badgästerna, gli viaggiatori. "Under säsongen ligger de till och med på golvet i trapphallen." Hon hade kämpat för sitt oberoende och delvis uppnått den, men det hade aldrig fått inkräkta på hennes förmåga att njuta av livets handgripliga glädjeämnen. Hon var jordbunden, primitivt övertygad om att livet är enkelt. Och det gjorde henne smittsamt glad och full av livsmod. På sitt sätt var hon en ovanligt sann och varm och levande människa. Hennes breda ansikte lyste av kärlek till livet.

"Allt är intressant, tycker ni inte? Så känns det åtminstone för mig. Ni gör väl skisser när ni reser?" Och hon härmade en tecknare på matbordets spruckna vaxduk. "Teckningarna är viktiga. Det finns saker som man inte kan uttrycka i ord, folk förstår inte alltid. Och då tecknar man bilder och gör illustrationer . . . På det viset kan ni lättare uttrycka vad ni tänker . . . Och ni kan få mer betalt för era artiklar, tidningarna betalar mer för illustrerade berättelser", tillade hon konfidentiellt.

Vädret blev höstlikt, stengolven och de rappade väggarna inomhus utstrålade en rå kyla.

"Det här är värsta tiden", sade min hyresvärdinna. "Vintern är kallare, men det märker man inte — man har vant sig, se. Ni borde bo här över vintern, signore."

Jag ville inte göra några utfästelser. "Det måste vara rätt dystert när vinterregnen kommer", svarade jag. "Regnar det mycket här på kusten?"

"Ja, i någon mån. Men vad ska man begära? Till och med i norra Italien har vi massor av solsken. Vår, sommar och höst lyser solen — il sole. Och om det råkar vara mulet några dagar då och då, tja . . ." Hon ryckte leende på axlarna. "Det är som allt annat i livet — man måste veta vad moln är för att riktigt kunna uppskatta solen."

Jag vistades hela dagarna i fiskhamnen. Hur äkta allting var, hur vackert och hur fjärran från all förkonstling! Enbart miljöns brist på skönhet gav livet ökad mening här. Naturen hade inte varit givmild i dessa trakter. Inga gröna dekorativa berg stupade brant ned mot vildsköna klippstränder och en djupblå ocean. Den medelmåttiga landbacken mötte ett ännu medelmåttigare hav och en torftig by befann sig mitt emellan.

Där jag satt på kajkanten gick jag ofta helt upp i åskådandet av någon detalj — till exempel hur en mast var stagad med jungfrur och sejsingar på vanterna eller hur ett segel var format eller sömmat och likat. Ibland såg jag på när en besättningsman arbetade och greps av beundran för den nonchalanta ändamålsenligheten i rörelser som kunde förefalla mycket tafatta.

Och jag sade till mig själv: Det beror på arbetet, det kommer sig av naturen och deras arbete. De kämpar mot vind och vågor. Verket formar mannen. Och där sambandet människa—arbete är naturenligt skapar det harmoni. Även om människan aktivt kämpar emot naturen — kanske mest när hon kämpar — äger hon

inre harmoni. Hon kan bli förvägrad yttre frihet. Men inte harmoni, inte det fundamentala samförstånd mellan själ och kropp som är helhetens förutsättning. Så länge människan inom sig godtar den mening och inriktning som elementen ger hennes liv är hon ett harmoniskt helt.

Så kan livet te sig då människorna lever och kämpar utlämnade åt elementen. Dess blotta konstlöshet är ett egenvärde. I Italien möter man denna äkthet bland bönder och fiskare, man känner att kampen för det dagliga brödet är reducerad till sina enklaste beståndsdelar. Folket är primitivt, redskapen är otympliga, miljön är ursprunglig. Man önskar nästan att de aldrig skulle förändras. Man trivs med deras grova fasoner, loppjakten, de oknäppta byxorna, deras sätt att sleva i sig maten ur en sotig gryta, skönheten och styrkan i deras rörelser. Och som påbröd — folkets intuitiva visdom och sångerna. Ingenting av detta är konstlat — så grovhyvlat det än må förefalla uttrycker det stolthet och integritet, människorna lyckas vara sig själva nog. Och det är något som de flesta av oss inte kan, vi saknar den helgjutenhet som beroendet av naturen kan skänka. Havets och jordens arbetare är helgjutna. I själ och hjärta accepterar de inte endast livskampens nödtvång utan också arbetets levande gestaltning.

* *
*

En grabb som satt på kajen och tittade ned på en grovlemmad karl med lockigt hår som jobbade i sin fiskebåt vände sig till mig och sade: "Det är min kompis — vi fiskar tillsammans — då och då."

"Varför bara då och då?"

"Emedan det är ganska ont om fisk, man förtjänar mer i en liten båt om man far ut allena." Pojken var hålkindad och nervös och flaxade med händerna medan han talade och slog en trumvirvel

på kajskoningen med sina nedkippade skor. Hans namn var Pietro. Han såg mig göra anteckningar och frågade:

"Har ni hört talas om Moretti?"

"Nej", sade jag.

"Marino Moretti. En känd författare. Han var hemma här. Han skrev om folket och livet i byn." Pietro talade knattrande som en kulspruta. Det hålögda ansiktets spända nästan dystra uttryck förändrades inte. Det ryckte i ansiktsmusklerna. Och han fortsatte stolt: "Hamnen blev ritad av Leonardo da Vinci. Den store Leonardo da Vinci uppgjorde själv planerna efter vilka den här kanalen byggdes . . ." Pietro hade trasiga khakibyxor. Till och med när solen sken bar han en blå ylletröja. Den var också trasig. I den öppna halslinningen dinglade ett litet silverkors över en triangel hårigt skinn.

"Har ni lust att göra en fisketur?" frågade han plötsligt.

"Tack gärna", sade jag.

Pietro växlade några ord med kamraten som han kallade Mario.

"Ni får komma med", sade han till mig. "Inte i morgon — det är söndag — men dagen därpå. Kom hit klockan tre på morgonen."

Jag ställde mitt väckarur på halv tre — i onödan, eftersom jag vaknade långt tidigare av ren spänning. Jag kokade kaffe och lade bröd och ost i rockfickan när jag gick.

Det var alltjämt mörkt ute. Enstaka karlar traskade nedför gränden mot hamnen och de hackande motorerna. På himlen lyste några bleka stjärnor. Flera båtar hade redan givit sig av. Andra stävade för halv maskin genom kanalen. Mastskogen med gaffelriggar och spristänger pendlade högt till väders och seglen påsade svarta omkring dem, gled skugglikt över östra himmelshalvan ut mot havet och gryningen.

Marios barca var liten. Den vibrerade från för till akter av det ojämna dunket från en motorhuv bakom masten. Med Mario till rors, Pietro hopsjunken bredvid motorn och jag sittande i fören

knattrade vi ned mot gattet. Det var vindstilla, havet pulserade som under en oljehinna, ilade svartblått och svart förbi och lyste i blekare blått långt förut i gryningens första ljus.

Båtarna spred sig, men inte utom synhåll, och motorernas dunkande möttes från alla väderstreck och blandades i luften som var varm och först luktade land och sedan vatten och havsbris. Mario surrade rodret så att hans barca höll kursen rakt ut till havs och kom Pietro till hjälp med att göra i ordning noten. Det började ljusna men solen hade ännu inte höjt sig ur en avlägsen dimbanks gråa töcken. Akterut sjönk fastlandet som en smal mörk remsa.

Jag ville gärna hjälpa Mario och Pietro med fisket och vara till nytta. De ignorerade mig, arbetade tyst och sammanbitet, och jag kände att jag mest var i vägen. Mario hade — med tvekan — låtit mig komma ombord. Och det var Marios båt. Därför skulle det vara bra om jag kunde visa honom och Pietro vad jag kunde göra. Men jag visste inte riktigt vad som skulle göras i hans båt. Icke desto mindre lyckades jag ge honom ett handtag när noten gick i sjön. Mario såg mig lägga fast draglinan på en beting i aktern med en knop som höll och var lätt att lösa och han smålog för sig själv.

Före soluppgången gjorde vi två försök med noten, strax under vattenytan. Vi lät båten driva och nätet sjunka en liten smula och drog det så i en snärjande båge mot båten. Eftersom maskorna var fina väntade jag mig att få se alla sorters fisk i noten. Men med undantag av några små bläckfiskar och lösrivna tångslimsor var den tom. Vi lyckades i alla fall fylla nästan två lådor med bläckfisk.

Solen skar glödande genom dimman vid synranden och klättrade hastigt upp på den klara himlen. En kall bris började blåsa mot land. Vi gjorde ännu några svep och lät den här gången noten sjunka djupt. Vattnet var blågrönt och mikroskopiska partiklar som liknade dammkorn glittrade i solstrålarna som bröts under vattenytan. "Vi befinner oss på utsidan av ett rev och arbetar oss

inåt. Här bör finnas fisk", sade jag mig. Och jag mindes hur jag hade fiskat havslax i en vik av Stilla havet nära mitt hem. Där finns ett undervattensrev som sträcker sig från fyren till det övergivna förjeläget. Vattnet är långgrunt med ett oväntat bråddjup och tidvattnet åstadkommer besynnerliga strömdrag. Laxen tyckte om att hålla till i virvlarna längs revet. Man kunde lura den ifall tidvattnet steg i vanlig ordning och man visste var man skulle dra sin sillbit . . .

Men här fick vi ingen lax. Här vid Adrias högst ungefärliga kustrev gav noten några magra sjötungor och konstifika havskräftor. Havskräftans bepansrade rygg är sandfärgad, med två mörka ringar som liknar ögon i ena ändan. På undersidan påminner den om en stor skalbagge med oräkneliga kravlande ben som fortsätter att trampa vatten även när den bara har luft att röra sig i.

Jag iakttog Mario i arbete. Mario var storvuxen och kraftig. Han hade ljus panna, djärva rena drag och vackert lockigt hår. Hans lugna grå ögon hade en fjärrskådande blick. Mario gick barfota, klädd i överhalare och khakiskjorta med ärmar till armbågarna. Skjortan var av samma tyg som Pietros byxor, som om Pietro och Mario hade delat på en gammal uniform. Men de två männen var av helt olika slag. Pietro var nervös och medveten om sina rörelser, effektiv i sitt arbete — men endast utåt. Det verkade som om han ville övervinna en inre förvirring genom att gripa till handling, och var osäker till och med när han handlade.

Mario var hans motsats, beslutsam, intimt samhörig med hav, båt och arbete. Mario var född till fiskare, pescatore. Han arbetade till synes instinktmässigt, säkert och fort. Och han visste precis vad han ville — förtjäna sitt levebröd på havet i egen båt. Han litade på sig själv. Han behärskade nuets och arbetets realitet — vad därutöver var angick honom inte. Att någonting i det förflutna hade påverkat Marios nu visste jag redan. Pietro hade berättat att tyskarna under kriget lade beslag på Marios och de andra fiskarnas båtar. Då flydde hans hustru och föräldrar upp i bergen

men Mario anslöt sig till partisanerna som kämpade vid Po. Efter kriget fortsatte han med det liv som var hans enda verklighet.

En dag när Mario återvände från en fisketur såg jag en liten pojke vänta på kajen. Mario lät honom komma ombord och gladjestrålande utforska båtens mysterier. Den lille sonen var en del av Marios verklighet.

Enkel och full av kraft stod han där med nävarna i noten. Musklerna dallrade som spända rep på de bara underarmarna. Vattnet skvalade över armar och ben när han efter varje ryck ordnade den bärgade noten på däcket. Och han drog och drog.

Vinden friskade i. Nu var dimbanken bara tunn rök som hängde ned från girlanderna av ulliga vita moln. I Marios båt hissade vi segel som alla andra och länsade undan mot land. Långt i fjärran låg kusten som ett sandgult och grönspräckligt band och bortom den vandrade kullarna purpurfärgade sydvart. Landet och bergen och havet var pudriga av solljus, som om de hade gjutits och formats av solen och fått ligga kvar i det lysande dammet från ässjan.

Marios båt var enmastad och bar sprisegel. Bommen var inte fastgjord vid masten utan sträckte sig förbi den och hängde i en talja som var anbragt på dess framsida. Spristången som också stack fram förbi masten hade brant lutning och drog ut seglet i en ojämn triangel. På den solblekta brungula duken hade någon sytt en gitarr av lysande orangefärgat tyg — ett tyst ackompanjemang till ens funderingar. Båten var ruffad i för och akter och det stora utrymmet midskepps upptogs bara av två tofter och motorn i sin box. En lång åra var surrad vid ena relingen och så fanns där fisklådor och videkorgar och rostiga bränsledunkar. Genom en trasig planka i durken skymtade barlasten av cementblock gröna av mossa. Och under rufftaket i aktern låg det lump och gamla säckar som i en hundkoja.

Jag satt med Pietro bredvid den tigande motorn. Båten steg och sjönk och rullade och stampade i böljegångens långsamma

rytm, underliga fantasieggande ljud hördes från den gamla bordläggningen, bommens läderkrage skavde mot masten, rodret kved i sin järnkorsett, vattnet frustade kring den trubbiga fören och halkade viskande akteröver.

Jag lyssnade och betraktade seglet som liknade ett ljust moln, och sneglade på Pietro som satt bredvid mig. Hans tinningar var fint modellerade över höga kindben. De bruna ögonen glänste bleka som våta stenar. "Som marmorskärvan jag hittade på stranden i går", tänkte jag. Polerade av sand och vågor, våta och glänsande, men utan eget ljus. Pietros ögon var vidöppna och ärliga, forskande — men inte fjärrskådande. Och han skruvade ideligen på sig och rörde nervöst de seniga händerna och fötterna i tunga klumpiga stövlar som om han velat vara någon annanstans. Han verkade vara illa till mods, som om han inte litade på sig själv.

"En bra fångst", sade jag och nickade mot lådorna.

"Inte illa", svarade Pietro. "Men det händer inte alla dagar. Och när det stormar och . . ."

"Tycker du om att fiska?"

"Åjo . . ."

Han sade "åjo", tänkte jag, utan övertygelse. Och på kajen började han ställa frågor till mig. Om Amerika, Frankrike, Sverige, om hur folk hade det utomlands. Och så sade han att han tänkte ge sig av. "Till någon annan del av Italien?" frågade jag. "Kanhända", svarade han. "Men livet är besvärligt i Italien . . ." Jag sade mig förstå att hans "ge sig av" innebar en ännu längre resa. "Ja, men vart ska man fara och vad ska man syssla med?" frågade han och tvivel blandades med fruktan i hans röst. "Varför inte till Förenta Staterna eller Sydamerika. Massor av italienare har rest dit", sade jag. "Ja . . . ja", mumlade han modstulet. "Många gör det. Men jag känner bara Italien . . ." Och för första gången under våra samtal blev han upphetsad. "Någonting måste inträffa, det måste bli en ändring här . . . Det bör finnas arbete för alla italienare . . . någonting . . . nytt . . ."

Nu säger han "åjo" och spanar in mot land. "Han är inte tryggare där än till havs", säger jag mig. "Här är han missnöjd och där är han besviken. Du märker att livet förändras, Pietro, och du vill själv bli annorlunda, du längtar efter en annan livsform, ett annat livsmål — 'någonting nytt'. Men du har ingen självtillit. Föresatsen inom dig existerar inte som kraft utan som oro, som motstånd mot det ändamålslösa. Du ville uppnå den nya livsformen även om det innebar lidande för dig själv."

Pietro mönstrade båten med bedrövad min. "Det finns väl inga så här ynkasmå båtar i Amerika eller Sverige?" undrade han.

"Åjo, nog finns det . . ."

Pietro tycktes inte höra. "De nya båtarna måste vara stora och moderna", sade han. "Man kan ingenting uträtta i en liten båt. Det bästa en fiskare kan göra är att bli delägare i en stor skuta och gå långt ut efter tonfisk och . . ."; han vände sig till Mario som satt böjd över rorkulten med bägge fötterna stöttade mot de grova spanterna. "Säg, Mario, när ska du sälja din båt?"

"Non ancora", svarade Mario. De lugna ögonen blickade oavvänt bort mot kusten. "Non ancora — inte än", upprepade han som för sig själv.

"Men Mario förtjänar skapligt, inte sant?"

"Ja, eftersom han vanligen fiskar ensam", replikerade Pietro och det fanns en udd av förebråelse — eller avund — i hans ord.

Fiskebåtarna konvergerade mot hamninloppet. Det röda sjömärket på piren kunde ha varit en kappseglingsboj. Och när jag såg de andra seglen jaga oss hemåt kände jag mig som under pojkåren när jag byggde båtar och deltog i kappseglingar med dem. Men detta var ingen tävling, bara en målerisk rusning hem efter dagens arbete.

Vi förtöjde nedanom torget och bar i land fångsten och snyggade upp i båten och gjorde en paus för att se de andra båtarna komma in. Marios ögon var vänliga när de mötte mina — vi hade

något gemensamt. Men han bad mig inte följa med på en ny fiskefärd. Och jag ville inte be om det . . .

Jag tänkte på mina två vänner Mario och Pietro, den ene tillfreds med sin verklighet, den andre söndersliten av ovisshet. Ingendera kände förtröstan inför framtiden. Och ändå — kanske Pietros oro en dag skulle ge upphov till någonting som var verkligare än Marios verklighet?

Kvällen sjunker varm och stilla. Också natten är varm, men full av olust, som om den oroades av sin egen stillhet. Jag slumrar till. Och då sipprar ett ljud in i min sömn och jag blir liggande halvvaken och lyssnar. I gränden under mitt fönster klampar några sjungande fiskare. De försöker gå i takt med sångens enkla rytm. De lyckas någorlunda hålla tonläget men benen vill gärna bli efter. Jag domnar av igen och föreställer mig vagt att de raglar när de går.

En paus — och så hörs en ensam mansröst någonstans i den varma natten. Rösten är klar och gäll, den skär genom mörkret. Jag lyckas inte uppfatta orden, men jag blir hänryckt och fascinerad av hans sång. Den har inget ackompanjemang, den vilda halvt tjutande och rusiga rösten fyller ensam hela nejden, dör bort och återvänder utan att förtröttas. Sångaren i mörkret är en skuggfigur, men sången ger aldrig tappt, orden och melodin väller starka ur Italiens själ.

* *
*

Jag följde kustvägen. Den löpte från byar och badorter till badorter och städer. Det var mycket ont om åkrar och orörda sandstränder. "La Riviera Adriatica" i all sin kommersialiserade enformighet var oslipplig och omöjlig att undvika. Villorna och hotellen låg som vanligt i en ändlös rad, prydliga men utan värdighet. Till och med privathusen saknade värdighet; de var indiskreta och smaklösa. De klamrade sig fast vid plagen och hängde

ut skyltar om "Pensione" och "Alloggio". Det var mer lönande att låta andra bo i ens hus och kalla det "Pensione" än att leva där själv och kalla det hem.

I Rimini körde jag vilse och frågade en annan cyklist om vägen. "Jag ska hjälpa er, följ med mig", sade han. Vi cyklade längs grusiga gator förbi många krigsmärkta hus. "Bomber och granater", förklarade min följeslagare. "Här gjordes en stor landstigningsoperation, den största efter Anzio. Stan blev till största delen förstörd, men flera kvarter har byggts upp igen." Han var ful och muskulös, med ett köttigt rödbrusigt ansikte. Vi körde in på en livligt trafikerad gata och han pekade på en romersk triumfbåge. "L'arco d'Augusto", sade han med glädjelös stolthet, "den är störst i Italien, näst en som finns i Rom. Allora, där ska ni ta av — och jag här..." Han pekade ut riktningen och vinkade adjö: "A rivederle..."

Italienarnas inställning till sitt land präglas av ett visst patos. De förhärligar konsten och historiens efterlämningar på italiensk jord. De är intensivt fästa vid påminnelserna om de sekler då Italien var mäktigt, ärat och beundrat i hela världen. De vördar det förflutna mer än det närvarande; det är italienarnas tragedi. Det hindrar dem att bryta med det förgångna, vilket skulle tillåta dem att leva helt i nuet.

* *
*

Landskapet började bli mindre enformigt. Appenninerna hade ryckt närmare och lyste purpurfärgade i det disiga ljuset som gjorde alla avstånd så bedrägliga. Bergen sträckte fram små kullar och backiga utlöpare mot havet.

Mellan dessa kullar låg Cattolica. Sluttningarna kring staden var gröna eller höfärgade och synnerligen välvårdade. På en av höjderna reste sig ett vidunderligt slott, som varje sommar be-

söktes av la contessa di Roma, om jag fick tro en bonde. Cattolica väntade på nästa turistsäsong. Det var en väntan utan spänning; turisterna kom lika bergsäkert som sommaren själv. Hotell- och pensionatsvärdarna ville högst ogärna hysa den ensamme färdemannen under sitt tak, han såg näppeligen rik ut. Men de tyskar som tillbragte semestern därnere var alltjämt tillräckligt talrika och imponerande för att få det som de ville.

"De har pengar", förklarade padronan på mitt hotell. "Men", tillade hon med en grimas, "trevliga är de inte, none sono buon, i tedesce. De är alltid så fordrande. Under kriget drog de i väg med allt vi hade."

När hon fick höra att jag var amerikan blev hon vänligare. "Jag har haft många amerikanska och engelska gäster på mitt hotell", sade hon. Hotellet visade inga tecken på att ha skadats under kriget. "Men då var det sjukhus. De amerikanska och engelska officerarna som bodde här kallade mig mamma. De bjöd på middag i den här matsalen. De var hyggliga — inte alls som tyskarna." Padronan styrkte mig i min uppfattning att italienarnas åsikter om utlänningar ofta var resultatet av deras personliga erfarenhet. I en annan stad jag besökt påstod någon att tyskarna nog var tråkiga med grekerna sjufallt värre. Det var nämligen grekerna och inte angloamerikanerna eller tyskarna som hade skjutit med kanon eller bombat eller plundrat just den speciella staden och den talandes eget hus. "Skjortan är närmast kroppen", som ordspråket säger.

Fano var en av de städer som föreföll att ha överlevt sig själva. Där trängde folk ihop sig så gott det gick och ignorerade omgivningen. De var lamslagna och förbittrade över ödets njugghet.

Jag letade efter en ostörd vrå där jag kunde läsa och skriva och frågade en poliskonstapel om vägen till närmaste bibliotek.

"Det finns bara ett som ligger bredvid kyrkan", sade han.

Trapphallen i bibliotekshuset var av marmor. Fragment av kornischer, inskrifter och reliefer var inmurade i väggen. Luften

föreföll härligt sval därinne och tystnaden — fullständig. Två trappor upp i all marmorn stod en dörr på vid gavel i en korridor. En skrumpen svartklädd kvinna gluttade ut och sade någonting om "Libraria chiuso". När jag blev stående pekade hon på trappavsatsen ovanför — och stängde dörren.

Jag klev upp en trappa till och hittade en ny korridor med flera stängda dörrar. Bak en av dörrarna hördes röster. Jag knackade på, dörren öppnades och en gråsprängd herre stack ut huvudet. "Che vuole?" frågade han misslynt. Med sina glasögon och vita stärkkrage påminde han om en professor som får en ovidkommande fråga av en student. "Biblioteket är stängt i dag", sade han. "Är det någonting särskilt ni önskar — vill ni möjligen besöka arkivet?"

"Nej", sade jag, "bara läsa och skriva. Är detta inte stadsbiblioteket?"

"Jaha. Men det är stängt i dag. Kom igen i morgon, på eftermiddagen."

Förmodligen var det värmen som hade gjort mig irriterad. "I morgon", svarade jag surt. "Men om man råkar vilja läsa just i dag? Var i den här stan kan man arbeta lika bra som på biblioteket?"

"Var? På ett kafé — var som helst", replikerade mannen.

Jag envisades. "Finns det inga andra bibliotek i Fano?"

"Ja, kyrkan har . . ."

"Nej, jag menar ett bibliotek där man kan få låna vanlig litteratur . . ."

"Hemlån beviljas inte. Folk får komma hit när biblioteket är öppet och läsa det som finns här. Och i dag är biblioteket stängt — chiuso." Han tog ett steg tillbaka, jag hann se en skymt av gammalt blankpolerat trä, en grön matta, väggar täckta av böcker. Och så stängdes dörren.

Jag gick nedför trappan. Detta var Fanos enda offentliga bibliotek — ett lovvärt syfte i bristfälligt utförande . . . Och hur

fjärran föreföll inte folket som i samma stund arbetade eller vilade eller vandrade omkring på gatorna! Det finns många städer och byar som saknar offentliga bibliotek och där man endast kan få den litteratur som katolska kyrkan avsiktligt har utvalt. Jag blev än en gång påmind om klyftan mellan de italienska massorna och de bildade italienare som har fått sig massornas ledning och andliga omvårdnad anförtrodda. Det är ingen tillfällighet att vanliga böcker är mycket dyra i detta land — särskilt för italienare.

I skymningen strömmade folk ut på gatorna och flanerade fram och tillbaka förbi de upplysta fönstren och butikerna och fruktstånden och barerna. Här kunde man se det igen — allting var mitt emellan, varken primitivt eller sunt och livskraftigt nytt, bara någonting meningslöst och halvt. Armod och besvikelse möter man överallt i Italien. Ibland träffar de en med plötslig styrka, blir direkt plågsamma. De kan kännas som en ständig fruktansvärd närvaro i luften man andas.

* *
*

Afton. Och en trattoria. Ett halvmörkt krypin mellan låga takbjälkar och kallt stengolv och nästan inga gäster. Vid ett av borden sitter en skallig mansperson i skjortärmarna framför ett glas öl och nickar i takt med musiken från radion på den öde baren. En annan väntar på sin middag som han nyss har beställt av den högbarmade servitrisen.

Fem kaxiga officerare stiger in och slår sig ned vid långbordet nära dörren. En av de fem, en jämntjock person med svart hår och skrävlande fasoner beställer Marsala — tre flaskor. De dricker. Mannen som väntar på sin middag betraktar dem med skarpa, intelligenta ögon. Han ser bra ut. Skuggan av ett sardoniskt leende leker kring hans mungipor när han betraktar de fem dricksande SOLDATI.

Skränfocken vill betala — för alltihop, understryker han högljutt.

"Stanna och ät middag", ropar någon från köket.

"Nej. Någon annan gång, vi har bråttom i dag . . ." Officerarna bryter upp och struttar sina färde.

Den högbarmade servitrisen bär in soppan. Hon påminner om en förtidigt utvecklad bondflicka. Hennes ansikte är en ung flickas — men hon har en kvinnas fullmogna kropp. Mannen som ser bra ut är ganska ung. Han skämtar familjärt med servitrisen och hon skrattar och skyndar ut i köket.

Efter soppan serveras kött med tomatsallad. Den skallige är ensam om att äta spaghetti AL BURRO. Trattorians unga värdinna kommer in med en liten gosse. Hon leder honom lätt vid handen så att hans kroppsvikt vilar på de knubbiga benen. Pojken är mycket liten, högst ett år gammal, men gå kan han — ungefär som en anka. Modern pratar med den unge mannen som heter Lando. Han ger gossen en klapp under hakan och småler "come va?". Leendet är godhjärtat.

Jag har redan ätit lunch på trattorian och pratat med kvinnan och hennes man, den atletiske padrone som samtidigt är kock. Nu hälsar jag på henne. Ja, jag reser i morgon, till Perugia.

Lando blir intresserad och faller skickligt in i samtalet. Han är född i Perugia. En trevlig stad, bara en aning för fridfull för honom. "Ja, vi har ett universitet", säger han, "men inget studentliv i egentlig mening, ingenting som är riktigt kul. Jag flyttade från Perugia för att jag längtade efter glädje och nöjen . . ."

"Perugia är precis vad jag söker", tänkte jag.

"Har ni besökt Bologna?" fortsätter Lando. "Inte det. Där skulle ni få se ett berömt gammalt universitet, ett av Europas äldsta. Och Napoli? Ack Napoli . . .", suckar han. Lando har dragit fram sin stol till mitt bord och beställt en flaska Marsala. "Hur som helst, Rom är bäst", säger han och tömmer sitt glas. "Det finns makt i Rom, signore, verklig makt. Jag studerade där

i tre år. Jag genomgick en gymnastikkurs. Staten bekostade mina studier, staten gjorde något för ungdomen och nationen på den tiden. Det var under Mussolini. En stor epok. Då åstadkom man stora ting, verkligt stora ting. Numera . . ." Och han knäpper med fingrarna. "Nu görs ingenting. Inte så mycket som så. Jag jobbar som lastbilschaufför eftersom gymnastiken inte betalar sig. Jag klarar mig. Men då — då hade vi stora saker i gång, idrott, kamping, offentliga arbeten . . ." Lando blir tankfull när han påminner sig den lyckliga tid då hans ungdomliga energi fick tjäna ett bättre ändamål.

"De där barnkolonierna vid kusten — byggdes de på Mussolinis tid?" frågade jag.

"De flesta, ja —."

"Men om de fortfarande används borde ni kunna få anställning där som gymnastiklärare."

Lando mulnar och rycker på axlarna. "De behöver mig inte. Det är kyrkan som har hand om kolonierna nu för tiden. Undervisningens tyngdpunkt — ni vet vad jag menar, signore — ligger inte på gymnastiken." Det leende som jag hade sett tidigare under kvällen krusar Landos känsliga mun.

"Har inte regeringen sista ordet i dylika sammanhang?"

"Ordet, ja. Men inte det praktiska avgörandet. Regeringen bygger barnkolonier och hjälper till med att hålla dem i gång. Men det är kyrkan som har ledningen. Den sköter skolorna dessutom . . ." Lando talar sig varm. "Man måste vara katolik för att kunna gå i skola i Italien. Hela Italien är katolskt, signore. Till och med kommunisterna", skrattar han. "Kommunisterna är sluga. De spelar komedi. De är tvungna att göra det. Man käbblar inte ostraffat med kyrkan i Italien. Man håller en kurs som är parallell med kyrkan. La Chiesa styr Italien. Det är dagsens sanning."

Modern med sin lille son närmar sig igen. Hon är graciöst kvinnlig, för sig vackert och har fint tecknade drag. Hon vill att il

signore americano skall få se hur bra hennes bambino redan kan gå.

"Hur gammal är han?"

"Elva månader."

"Inte mer! Och vad heter han?"

"Walter", svarar modern stolt. Hon uttalar namnet på tyskt sätt. Servitrisen sällar sig till oss och beundrar det vackra barnet.

"Ni har gott om barn i Italien", säger jag.

"Si", instämmer Lando. "Si. Vi älskar barn. Jag har redan tre."

"Och en hustru som vi aldrig får se", säger servitrisen spydigt. Det runda ansiktet är blossande rött och hon ger honom ett hånfullt ögonkast. Han ler tunt och maliciöst, ögonen lyser hårt, nästan elakt när han slänger ut armen för att gripa tag i henne. Hon kastar sig åt sidan men blir stående ett stycke ifrån honom och retas. Han tar Walters hand och leder honom i en halvcirkel runt stolen.

Jag frågar klumpigt: "Är det sant som folk säger att ert största problem är överbefolkningen — att ni har alltför många barn?"

"Många barn blir många arbetare i framtiden", protesterar Lando.

"I vilken bransch?" Jag kan inte hejda frågan.

Lando blir fundersam. "Ja, jag förstår vad ni menar. Men det är regeringens fel. Den sysslar bara med politik i stället för att styra landet." Han kelar med gossen. "Vi italienare älskar barn. Och det är naturligt för folk att sätta barn till världen, inte endast för att religionen lär oss att det ska vara så. Och om människorna önskar — eller måste — kan de låta kyrkan ta vård om barnen. Men de gör det sällan . . ."

Den skallige har beställt ännu en birra. Han misslyckas med att på samma gång lyssna till musiken och vårt samtal.

"Det finns många gamla byggnadsverk i Fano", säger jag. "Är de av romerskt ursprung?"

"Ja, och från senare epoker", svarade Lando. "Och kyrkor",

skrattar han, "kyrkor i alla knutar. Hela Italien är en kyrkoutställning. Vårt lands historia kan läsas i kyrkorna, signore". Han dricker.

"Är katolikerna mycket mäktiga? Ni sade nyss —"

"Att kyrkan styr Italien?" Lando nickar. "Så sant som det var sagt. Den verkar i det tysta. Men den styr inte landet väl. Det gör den inte. Kyrkan tillåter alltför många skumma affärer. Den blandar sig för mycket i politiken. Den kohandlar alltför ofta . . ." Han gnuggar fingertopparna mot varandra. "Penningtransaktioner. Och den samlar hela tiden in fonder, den gör insamlingar i varenda kråkvinkel i hela Italien, och skrapar ihop stora slantar. Som blir missbrukade. Vi har till exempel alltför många präster här i landet — troppo di preti. Och det är verkligen inte bra, det kostar en massa pengar." Han dricker igen.

"Och så en sak till. Vi har inte tillräckligt många industrier. Den italienska industrin är liten och befinner sig i händerna på enskilda kapitalister. Den producerar inte för landets och folkets bästa utan för ett litet fåtal . . ." Lando talar långsamt och eftertänksamt. Han avvisar den skalliges stirrande med en skarp blick och lutar sig fram över borden och betraktar mig med spänd uppmärksamhet.

"Hade ni inte samma kapitalister under Mussolini?" frågar jag.

Lando rynkar pannan. "Ja, på sätt och vis. Men då samarbetade de med staten och hjälpte nationen. Nu stoppar de bara pengarna i egna fickor eller skickar vinsten utomlands."

"De hjälpte nationen, om ni så vill",säger jag. "Låt gå för att de investerade kapital i eget land, men de gjorde det eftersom diktaturen garanterade dem feta dividender, va? Och drev inte regeringen landet till expansion och krig för att uppfylla sina hoptrasslade engagemang och skänka folket lite avkoppling från despotismen?"

Lando står pall. "Italien klarade sig bättre då, oberoende av vem som betalte för välståndet. Och varför skulle inte Italien få

ha kolonier? Varför ska just engelsmän och fransmän och amerikaner börja moralisera om metoderna för kommersiell expansion?"

Vi kommer ingen vart. Jag får lov att byta samtalsämne.

"Bekämpar kommunisterna öppet de privata företagarna, jag menar politiskt?"

"Om de gör! Det finns massor av kommunister i Italien."

"Vad strävar de till? Vari består deras program?"

"Äh" fnyser Lando. "Program? De vet det inte själva. Någonting COME RUSSIA — men på italienska förstås. Det skulle bli en förbannad röra. Om kommunisterna griper makten kan kapitalisterna hälsa hem, varenda kotte kan hälsa hem utom det jävla packet."

"Också kyrkan?"

"Mycket möjligt." Lando reflekterar på möjligheten. "Nåja, jag tror inte att det går därhän", säger han. "Kommunisterna kan inte segra eftersom de inte är organiserade. Visst skryter de med hur starka de är. Men de är inte verkligt organiserade. Ingen i Italien är organiserad i dag..." Och han tillägger torrt: "Utom kyrkan."

Han ser stadigt på mig. Ett nytt ljus har tänts i hans ögon.

"Jag är fascist", säger han. "Ero fascist — sono fascist. Jag har varit och är fascist. Italien var starkt under fascismen. Vi visste vårt eget värde. Det som vi gjorde, det gjordes för Italien, per l'Italia. Men nu..." Lando gör en paus och tänder en cigarrett. Genom tobaksröken kan jag se att den skallige inte lyckas uppfatta Vivaldikonsertens final.

"Era landsmän frågar ofta om jag är tysk."

"Det beror på att det finns många tyskar i Italien nu för tiden."

"Vad anser italienarna om dem?"

"Att de är hyggliga och präktiga människor", svarar Lando med eftertryck. "Sono buon i tedesce. Vi högaktar dem. De var tappra, de kämpade kriget till slut. Inte 'come si, come sa' som vi italienare. Klart att de pangade och bombade oss. Men krig är

krig. Nu är det andra tider. Vi har glömt allt det där. Det ligger i vår natur att glömma. Nu är vi och tyskarna buon camarati igen", säger Lando med övertygelse. "Amerikanerna och engelsmännen bombade oss också, och vi har glömt det —"

Det är vad DU säger, hör jag mig själv tänka.

"Vi har ingenting emot amerikanerna heller", småler Lando. "De är inte malliga och intelligenssnobbar som engelsmännen. Engelsmännen tror att de är . . . så förbaskat märkvärdiga. Det är annat med amerikanerna, de har inga pretentioner. De låter tala vid sig och lever som folk och sköter sitt."

Servitrisen lyssnar med ett halvt öra på vårt samtal, lutar sig mot bordskanten och flinar elakt åt den upphetsade och en aning påstrukne Lando.

"Vad anser ni om fransmännen?" frågar jag. Jag läppjar mycket försiktigt på marsalan, den är i sötaste och starkaste laget för mig.

"I francesi —", och Lando viftar med ett pekfinger i tobaksröken. "Non sono buon, inte bra. De är sluga och beräknande. De börjar krig av profitbegär. Och de är väldigt mäktiga — tror de själva. Arroganta fransoser!" utropar han häftigt. "De är inte som vi i fråga om att glömma bort saker. Nej, de är mer lika ryssarna. Under kriget var jag i Ryssland med tyskarna. Jag lärde mig en smula av språket, inte grammatiken — den är omöjlig — men några ord så att jag kunde be om vad jag ville ha —." Han vänder sig mot servitrisen och blinkar men blir strax allvarlig igen. "Det ryska folket gjorde motstånd mot oss. Nåja, krig är krig. Men hatet går inte över därborta. Om en ryss skulle komma till Italien —"

"När i så fall?" undrar jag.

"Om en ryss skulle komma hit skulle vi italienare vara vänliga emot honom, förlåta och glömma. Men ryssen, han vill inte glömma . . ." Lando tystnar och betraktar mig. Han är angelägen om full uppmärksamhet.

"Vi och tyskarna är goda vänner igen", nickar han bekräftande. "Många ibland oss var vapenbröder i kriget. Sono buon i tedesce."

En gammal man kommer in från den mörka gatan. Han måste ha varit mycket stark och spänstig i yngre dagar. Nu koncentreras hela hans kroppsvikt i buken. Han påminner om en öltunna. Huvudet är litet, ögonen bedrövade och blå. Håret som en gång varit blont är numera gulvitt. När jag åt lunch på trattorian satt han ensam vid ett bord och muttrade för sig själv. Det visade sig att han försökte reparera den brustna kedjan till sitt krucifix. Han mumlade någonting om helgon och petade med tjocka fingrar på det tunna silverlåset och stultade slutligen ut i köket. Nu halar han upp byxorna över den runda buken och knegar fram till oss.

"Americano", säger Lando och pekar på mig.

"Jaså, är det därifrån ni kommer", säger mannen och hans engelska låter ganska skaplig. "Jag har levt i Staterna, jag bodde tjugo år i New York, så lita på att jag känner Amerika." Han talar släpigt och gnällande. "Jag besökte Paris en gång, som tolk, och Stockholm, det är Nordens Venedig, förstår ni, Stockholm. Men i Amerika, där har jag bott, i trakten av Fyrtioandra gatan i New York, i den gamla goda tiden. Finns alla möjliga sorters människor i Amerika, man upplever sådana kontraster. Amerikaner — det är vem som helst nu för tiden, men de riktiga amerikanerna var indianer. Visst känner jag Amerika. Jag har bott där. Vi brukade köpa cigarretter för fem cent paketet. Fem cent. Fem cent var pengar på den tiden."

"Och nu bor ni i Italien", inflickar jag.

"Ack ja", suckade främlingen. "Här är man. Antagligen kommer jag att dö här också. Det är svårt att vänja sig vid livet i Italien — annorlunda, förstår ni. Men sådan är världens gång. Jag förtjänade mycket pengar och blev av med dem, jag klagar inte. Jag har sett världen — jag har sett negrer, det finns massor av negrer i Amerika, förstår ni. Somliga är förfinade och väluppfostrade, till och med bildade. Man kan hysa respekt för dem,

precis som för andra människor. Åjo, visst finns det negrer i Staterna, överallt finns det negrer, fast mest i södern, förstår ni. Jag såg negrer i New York. Jag ska återvända till Amerika när jag blir ung igen", och han suckar och småler smärtsamt, — "när jag blir ung igen — det är ett skämt, förstår ni . . ."

"Ni vill alltså se Italien", fortsätter han i samma släpande ton. "Då far ni söderut, jaha, söderut längs den här kusten till" — jag har glömt ortsnamnet — "där det finns en kyrka som är mycket, mycket intressant — och berömd. I den där kyrkan finns det många vackra föremål, artistiska föremål, bland annat tavlor som stora män har målat. De är ju döda nu, men de var stora, och deras tavlor är fortfarande i behåll, ni kan se dem i den där kyrkan. Jajamen. Och där finns en stor bronsdörr, alltihop av brons, förstår ni, och han som gjorde den var en stor konstnär. Den har kristna bilder. En underbar dörr, inte så särdeles blank nu längre, men bilderna syns fortfarande. Kyrkan är väldigt gammal och berömd. Det är den verkligen. De flesta turister besöker den, det borde ni också göra, jag tänker resa dit själv, endera dagen, som sagt var . . ." Han drar upp byxorna över magen och kliar sig bak örat. "Nej, nu måste jag gå — godnatt." Han knegar bort och försvinner i trattorians mörka innandömen.

Lando gör inga kommentarer, knackar sig bara i pannan med knogen och skakar på huvudet.

Radion tiger, den skalliga gästen har gått och servitrisen dukar av. Men Lando vill sitta kvar och prata en stund till.

"Vad sysslar ni med? Vad har ni för arbete?" frågar han.

"För närvarande reser jag omkring. Jag jobbar när jag får tag i något att jobba med, och försöker skriva en smula —."

"Så. Ni är en lyckans gullgosse. I Italien har vi inte många författare och konstnärer."

"Verkligen?"

"Nej. Inte särskilt många om man jämför med hur det var förr. Konstnärligt arbete kan löna sig för ett litet fåtal, för dem som har

haft framgång och är kända. Men inte för andra. Nu för tiden bedömer man livet realistiskt. Unga italienare som har studerat och ansträngt sig för att få utbildning vill att det ska medföra resultat. Och resultat betyder pengar. Personligen förtjänar jag tvåtusen lire per dag, sextiotusen per månad. Jag är specialarbetare, jag kör lastbil. Ibland jobbar jag dygnet runt. Sen har jag ledigt ett par dagar. Det är inte så tokigt. En specialist behöver inte gå arbetslös. Orsaken till att många italienare inte kan få arbete ligger i att de inte har någon specialitet . . ."

Vad du kallar specialitet, ja, säger jag till mig själv och frågar: "Men italienarna kan väl inte bli en nation av specialister? Vad ska jordbrukarna och grovarbetarna då syssla med?"

Lando svarar hastigt. "Det finns inte mycket att göra åt det, så som det görs i dag . . . Dessutom", tillägger han, "är många människor lata. Vad kan man vänta sig av dem så länge vi saknar en stark ledning? Folk vill inte arbeta. Varför skulle de göra det, för resten? Regeringen ger dem betalt för att de inte arbetar. Tro vad jag säger! Femhundra lire per dag för att slå dank. Arbetslöshetsunderstöd. Om man arbetar förtjänar man kanhända en tusenlapp per dag och slår man dank får man femhundra av staten. Så man hankar sig fram . . ."Lando tystnar när Walter och hans mor uppenbarar sig igen. Modern gör en sista aftonrunda med pojken.

"En liten promenad före sängdags?"

"Just det."

"När brukar ni lägga honom i vanliga fall?"

"Ungefär vid elvatiden."

"Men det är ovanligt sent!"

"Inte särskilt", småler modern. "Han somnar ändå inte före elva." Och hon tillägger: "Han är alltid så frisk."

"Italienska barn är starka och sunda", säger Lando.

"Det måste de vara för att överleva barndomen", säger jag. De skrattar hjärtligt.

Lando får sista ordet över sin rykande cigarrett. Han är mycket allvarlig och det verkar som om han främst ville övertyga sig själv: "Under Mussolini arbetade alla människor i Italien. Vi ville arbeta. Och vi såg resultatet av våra ansträngningar. Många av de saker som gjordes då blir brukade och väcker beundran i dag. Allt vi gjorde var för Italiens bästa — per l'Italia — vårt eget land. Nu saknar vi all betydelse. Vi är förlorade mellan Amerika och Ryssland. Vem ska vi slåss för om vi måste gå i krig igen? För Amerika eller Ryssland? Det är antagligare att vi kommer att slåss för Amerika, vi har ju mer gemensamt med amerikanerna. Ändå kommer vi inte att bli respekterade. Och vi uppnår ingen självrespekt. Vi kommer inte att kämpa för Italien, för oss själva." Lando stirrar dystert på den tomma flaskan. Så brister han plötsligt i skratt och hans intelligenta ansikte grimaserar som av smärta: "Niente buon nel Italia", säger han, "come in tutto l'monde — niente buon."

* *
*

Tåget som hade anknytning till Perugia var överfullt. Det kom dundrande in på stationen mer än en halv timme försenat och stannade så långt från perrongen att folk måste springa långa vägar på den steniga banvallen för att hitta en vagn där det åtminstone fanns ståplatser. Och detta hände i tredjeklassvagnar i september månad när turistströmmen och den värsta semestertrafiken borde vara överståndеn. Vad skulle det inte vara i juli eller augusti! Vi hade knappt kommit upp på tåget innan loket otåligt visslade "siamo in retardo".

Hur annorlunda kändes det inte att resa med tåg efter den långa cykelfärden. Landskapet med sina byar och trädgårdar, vägar och människor efterlämnade blott en svag repa i minnet, en suddig bild. Och samtidigt var det spännande att inhösta så mycket i ett

enda ögonkast; synintrycken som blixtrade förbi ägde en fri kontinuitet. En känsla av SKIFTANDE HELHET ersatte bristen på detaljer.

Mellan Senigalia och Roccoa Priora låg husen ojämnt spridda i terrängen som var öppnare och mindre kuperad än förr. Kusten fortsatte att stupa brant ned i havet som djupt och smaragdgrönt svallade in från det blånande fjärran. Strandremsan var granitfärgad, smal och stenig. Fiskebåtar låg uppdragna i sanden här och var framför de små väderbitna kojorna. Båtarna var tunga och vilade tungt, stödande sina robusta riggar mot havshorisonten. Tåget slamrade genom en dammig liten by och draget virvlade upp dammcykloner i den överfulla vagnen.

Nära Ancona gjorde tåget ett längre uppehåll. Passagerarna stiftade bekantskap genom att ansätta varandra med frågor — var detta tåget per Roma? Skulle det inte fortsätta ända till Ancona? Var skulle man byta tåg till Masareta? En ung sjöman i blått knuffade sig fram längs korridoren — permesso . . . permesso. Folk gav plats, det fanns alltid rum för en till. Italienarnas tålamod och vänlighet kommer dem väl till pass på tågen . . . Ett annat lok närmade sig bakifrån, bet av några vagnar och släpade bort dem. Resten av tåget satte i gång igen och rullade i en vid båge västerut mot bergen.

Solen drunknade i en tjocknande stormsky, träd och hus kastade inga skuggor längre. Blott bergen skymtade framför oss i det ogripbara fjärran, som en väldig taggig barriär, dystert mörkgrön och grå, strimmig av skugga även utan sol. Bondkvinnan som balanserade på min valigia var rädd för att åka förbi sin station. Hon skulle till Fabriano. Och kom från Pesaro. Kunde signoren upplysa henne om vid vilket klockslag tåget skulle komma till Fabriano? Ack, det visste han inte —. En officer som satt och läste en tidskrift sneglade på sitt lilla guldarmbandsur och svarade artigt — ungefär om en timme skulle vi passera Fabriano. Men riktigt tvärsäker var han inte — tåget var försenat. Han hade ett

vaket, ganska intelligent ansikte. Han läste en artikel om abessinska kriget i en populär veckotidning.

Tåget gled in i bergens mörka mantelveck. Branta klippor stack upp överallt, de var gråsvarta som kantställda skifferplattor. Och himlen låg tung som ett skiffertak. Det började regna, silverstrimmor snärtade över rutan. Appenninernas mörka vemod var så komplett som möjligt i skymningen.

* *
*

Det var sena kvällen när jag kom till Perugia. Framför stationen hängde arbetare i svarta klasar på en trolleybuss. Själva staden ligger två kilometer därifrån, uppe på berget.

Jag försökte hitta husrum i närheten av stationen. På de smutsiga hotellen lät det utan undantag så här: "Si, signore, vi har ett rum — det kostar tusentvåhundra lire . . ." Och med ett skratt: "Är det för dyrt, signore?"

En arbetare som väntade på följande buss utlade saken i få ord:

"Vi har en stor musikfest som bäst och stan vill förtjäna så mycket som möjligt på besökarna." Ser jag ut som om jag tänkte gå på konsert? undrade jag bedrövad.

Stan på backen strålade av ljus, den var full av oväsen och pladder och promenerande människor. Jag strövade omkring på sidogatorna och letade efter ett matställe. Natten vimlade av bisarra former — valvbågar, trappor, torn — allt försänkt i djupaste skugga, svävande i en hemlighetsfull, löftesrik atmosfär . . . Jag kom ut på en vidsträckt piazza där imponerande åldriga byggnadsverk förvandlade pinjerna och häckarna på parkterrassen till miniatyrer. På tre sidor stupade berget brant ned i mörkret, på den fjärde strålade de upplysta arkaderna i stadens centrum. En

rofylld vit massa avtecknade sig i den sovande parken. Var detta konserthuset? undrade jag. Och vad kunde de spela i kväll?

Så var jag tillbaka i gränderna trolska virrvarr där ekot av mina steg på de knaggliga gatstenarna studsade besynnerligt i den skumma labyrinten av travertinfasader. Jag mötte dyrbart klädda, lättjefullt flanerande människor och inte fullt så väl klädda personer som hade bråttom. En ändlös trappa sjönk i spiraler ned i det suggestiva mörkret. Nedför trappan kom en hop unga flickor och pojkar sjungande för full hals. De klapprade på ivriga klackar och skrålade en eggande, uppsluppen studentvisa.

Morgonen grydde frisk och klar över Perugias förunderligt levande mångfald. Staden hade ingenting förlorat av sin trollmakt. Här fanns etruskiska murar, muséer med etruskiska skatter . . . Jag gick ut på spaning efter en bostad.

Signora B. visade mig huset redan innan hon visste om jag tänkte stanna eller inte. "Det här är ett gammalt hus", raspade hon med sin skrikiga röst. "Men jag skulle inte byta för allt i världen." Hon förde mig in i ett stort rum som var lågt i tak och hade blekgröna väggar behängda med porträtt i tunga ramar. Det var smäckfullt av vedervärdiga krusidulliga möbler av den sort som numera troligen bara förekommer i Italien. Salongen påminde om ett dammigt upplag. Signoran vaggade bort till kaminen och tog ett litet foto från frisen, en porträttbild. Hon stirrade på fotot i dess svarta ram och suckade: "Il mio marito, mio povero marito — min stackars man. Och vi som trivdes så bra tillsammans!" Hon var kort och tjock och klädd i svart som en bondkvinna. Det långa hästansiktet var fullt av bulor och gropar och djupa rynkor och uttryckte ingenting särskilt. Ögonen rullade rastlöst som lysande pärlor under de buskiga ögonbrynen. Hon glodde på fotografiet och suckade. Just när jag trodde att hon skulle brista i gråt ställde hon bryskt ned det på kaminfrisen och vände sig om mot mig. "Hur mycket har ni betalt för hotellrummen, hur mycket, signore?"

"I småstäder och byar ungefär trehundra lire . . ."

"Poco, poco; troppo poco", grymtade signoran och skakade på huvudet. "Men hur mycket har ni betalt här i Perugia, säg mig ärligt . . ." envisades hon tätt inpå mig och lade sin knotiga hand på min skuldra. Jag drog mig undan. "I Perugia är allting dyrt — molto cara."

Vi stod tysta en stund. La signora stirrade ut genom fönstret på de böljande skogklädda kullarna. "Har ni besökt Assisi, signore? Inte det. Ah, molto bella Assisi. Det är inte långt dit, bara några minuter med tåg. Åh, Assisi är förtjusande med alla sina kyrkor och kloster. Sankt Franciskus var ju från Assisi. Naturligtvis måste ni fara till Assisi. Varje år hålls en procession i Assisi till minne av Sankt Franciskus . . ." De djupt liggande ögonen fick en frånvarande blick. Hennes gamla ansikte lystes upp, det nästan strålade av ödmjuk andakt. Hon suckade hörbart.

I nästa sekund var det omslag i väderleken. "Allora", utbrast hon med en axelryckning, "ska vi säga trehundra lire under förutsättning att ni stannar här minst två veckor?"

Rummet vi hade schackrat om låg på andra sidan hallen. Och eftersom det var nätt och hemtrevligt med vitkalkade takbjälkar och rödbrunt tegelgolv gick jag med på saken. Jag skulle gå till banken för att kunna betala henne samma kväll. "Det är lördag", flämtade hon nervöst, "bankerna stänger klockan ett. Och klockan är nästan tolv redan. Och det börjar regna. Se så, bäst ni tar den här —." Hon räckte mig sitt paraply och skuffade hostande ut mig genom dörren.

Ett vasst duggregn silade ned. De fjärran skogarna böljade i grönaktigt dis. Jag klev uppför de nyckfullt slingrande gatorna mot berget där Perugias uråldriga stenar skimrade i regnet, ruvande på två tusen års historia.

Jag hade börjat packa upp när signora B. trängde sig in i rummet. Hur gick det? Bene, sade jag, om jag bara fick byta om. Hon hörde inte på det örat, vaggade omkring och stökade och skram-

lade med tomma lådor, öppnade fönstret när jag ville ha det stängt och muttrade för sig själv. Slutligen gjorde hon slag i saken, gick mig in på livet och sträckte fram handen. "Hur var det på banken, signore? Soldi, signore, soldi . . ." Förtretad gav jag henne en veckas hyra i förskott och bad om kvitto. Hon skyndade ut, ivrigt räknande sina pengar.

Det var svårt att komma underfund med henne. Egentligen var hon ganska snäll. Hon kunde skämta ibland. Men allt hon gjorde och sade var så smått. Det hade varit lumpet ifall det inte varit en del av hennes inskränkta jag.

Hon stod och fumlade med låsvredet och ropade "signore, signore" tills jag svarade. "Lampan i hallen är tänd", sade hon och pekade anklagande på corpus delicti. "Hur länge har ljuset varit tänt?"

"Men jag är övertygad om att ha släckt lampan —."

"Ja, javisst jag", mumlade hon missbelåtet, "det kan ha varit doktorn. Han glömmer ibland. En fin man, doktorn. Han har bott i rummet bredvid ert i mer än ett år . . ." Hon pressade in mig i ett hörn och väste: "Vad var klockan när han kom hem? Jaså, ni vet inte . . . Jag måste påminna doktorn om ljuset. En god människa, men glömsk. Och elljuset är dyrt. Vad det beträffar" — hon ryckte mig i skjortärmen — "visade jag er hur man låser upp köksdörren?" Det hade hon gjort. "Och hur den låses?" Det hade hon också gjort. Men hon bogserade mig tvärs genom hallen, plockade fram en nyckel som var stor nog för en slottsport och upprepade den hemliga ritualen. "Ni vrider om den två gånger till vänster — så här — två gånger. Och strömbrytaren —. Ni glömmer inte, säg. Bene, bene. Men jag måste tala med doktorn, absolut . . ." Dörrlåset knäppte till — en gång, två gånger. Ljuset släcktes.

Det var ideligen något på tok. Men just när mitt tålamod hade nått bristningsgränsen inträffade någonting som gjorde mig god igen.

För att komma till toaletten måste jag gå genom köket. Så gott

som varje gång upptäckte jag signoran pysslande kring spisen, böjd över en gulnad lunta eller läsande sin bibel. Om man frånser den usla belysningen var la cucina ett riktigt hemtrevligt ställe — en spis i vrån, trätaket med sin åldriga patina, de bastanta stolarna och matbordet — de gjorde köket inbjudande. Men där fanns ju annat. Över dörren hängde en madonnabild med tre vita blomkalkar och en ljusröd skål med en liten evighetslåga, på väggen en Kristus i guldram med texten "Secour di Jesu, confido in Voi" och under denna ett ovalt porträtt av "il povero marito" — styvnackad och värdig i hög stärkkrage och svarta knävelborrar. Och bakom änkan fladdrade en härskara av keruber på en väggkalender . . .

Signoran satt vid matbordet framför en tom tallrik, en skål överblivna spaghetti, ett äpple och en flaska vin. Glödlampan som hängde ned från de massiva, oljeblanka takbjälkarna kastade ett glåmigt ljus över kvinnan som föreföll mycket gammal och trött. "Buona sera, signorino", sade hon med användande av diminutivformen och frågade om jag redan hade ätit. Det hade jag och dolde det inte. "Kanske ni ännu ville äta lite spaghetti? Inte? Ett glas vin kanske?" Hon smålog trist. Jag kände igen fotot av maken på broschen som hon bar under hakan. "Det här vinet är gott. I Italien är vin inte dyrt." Hon hällde upp ett glas åt mig — och verkligen, det var gott.

"Jag har tänkt resa till Rom för att uträtta en sak, bara på en dag", sade jag.

"Roma — molto grande — unica", ekade signoran. "Min enda syster bor i Roma." Och hon tillade befallande: "Ni ska föra ett paket till min syster."

Det var förargligt. Men vi kom överens om att jag skulle posta paketet vid ankomsten.

Signoran högg en bit av det gröna äpplet. Hon började sorgset berätta om sin man som hade varit en mindre affärsman i textil-

branschen. "Det var en god människa", sade hon, "en vänlig, hederlig, gudfruktig människa."

"När avled han —?"

"För sju år sedan instundande tolvte december. Av lunginflammation. Han gick ut en kall dag — det snöade — och blev svårt förkyld. Vi kunde ingenting göra för honom. Det var Guds vilja att han skulle lämna mig . . . Men nu är han lycklig, eftersom han var en god människa", tillade hon med eftertryck.

Jag tänkte på hur ofta hon upprepade sitt "povero, povero marito" och undrade om det inte kunde råda vissa tvivel om hans nuvarande lycka. Votivlampan över dörren lyste blekt och stadigt på blommorna som aldrig skulle vissna.

Min värdinna ryckte upp sig. "Lite mer vin, signorino?"

Jag skakade på huvudet. Min samlade förbittring och aversion hade återvänt med ny styrka.

"I så fall, bra, en annan gång. Allora, buona notte", raspade den trötta gamla rösten.

När jag på söndagen återkom till Perugia väntade hon på mig. Hennes hälsningsord slutade med "postade ni paketet?" Jag hade gjort mer än så. Postkontoret hade nämligen vägrat att ta emot det på grund av övervikt, med den påföljd att paketet och jag måste åka med en av Roms äldsta spårvagnar.

Signoran strålade. "Ni gav paketet till min syster personligen —"

"Nej, damen var inte hemma. Jag lämnade paketet hos portvakten."

"Så-å . . . Tog portvakten emot det?" Hennes ögon smalnade. "Aha. Och hur såg han ut, den där portvakten? Jaså, rätt ung, korpulent . . . ja, ja . . . Nja, då kommer det väl ett brev endera dagen . . ." Hon tvekade om hur tacksam hon skulle vara.

Hon tände ett ljus och ställde det framför sin mans porträtt. "Vad är klockan, signore? Halv tolv. Hm, jaha . . ." Hon hämtade mässbok och schal. "Då går jag väl i mässan . . ." Hade sig-

noran inte gått i morgonmässan som vanligt? "Javisst", nickade hon. "Men detta är en specialmässa. La Madonna di Napoli är här för att välsigna alla kyrkorna. Bella, la madonna", mumlade hon som i trance. Och fortsatte med nästan samma tonfall: "Jaså, min syster var inte hemma . . . Men portvakten känner henne nog . . ."

"Klockan är strax tolv, signora —"

"Javisst. Tack, tack." Signoran ryckte till och rusade på dörren.

* *
*

Umbrien är en provins med oräkneliga kyrkor. Och även om Umbriens historia inte i sin helhet göms i kyrkorna innehåller de en hel del. Där koncentreras också den andliga kraft som behärskar många av dessa inbyggare.

Nära Perugias Palazzo Pubblico reser sig katedralen San Lorenzo. Först verkar den nästan folktom tills man i det halvskumma kyrkorummet lyckas urskilja de troende och uppfatta vad de sjunger — Santa Maria — mummel, mummel med ekot som ett avlägset brummande. Framför det förgyllda högaltaret knäböjer två skuggor i fotsida dräkter. En ung kvinna träder in, doppar fingertopparna i vigvattenskålen på en av marmorkolonnerna, knäfaller, gör korstecknet och sluter sig till de andra. I dunkla kapell längs sidoskeppen förekommer ännu kusligare krypin där människorna sitter ensamma i små hålor av beklämning. En vithårig man — en kvinna med händerna knäppta över käppkryckan — en puckelrygg . . . Människor som bönfaller om hjälp, som kvider av sorg eller jublar av tacksamhet . . . Santa Maria — mummel, mummel och eko, medan bussarna på piazzan utanför svänger in och stannar, väntar och startar igen bredvid de graciösa springbrunnarna av marmor och fläckig brons. Perugia arbetar och leker.

En annan veckodag i samma kyrka — framför altaret en torrskranglig gråhårig präst klädd i vita spetsar, med en bibel full av

lösa notblad i handen. Omkring honom trängs en skara troende, gamla och unga, några mycket unga. Prästen talar fritt och otvunget, skämtar och understryker poängerna med livliga gester medan han förklarar betydelsen av ordet hyckleri.

På kyrkans läderklädda dörr hänger ett anslag:

I FIDELI SONO TENUTI A NON LEGGERE (här följer en förteckning över vänstersinnade och antiklerikala publikationer) CHE OFFENDONO I BUONI COSTUMI E DIFFONDONO PRINCIPI CONTRAI ALLA DOTRINA A MAGISTRARO DELLA S. CHIESA.

Under mina strövtåg i Perugia besökte jag ibland en kyrka. Ett fåtal av kyrkorna var i likhet med San Lorenzo spatiösa invändigt trots skumrasket under valven. Men de flesta är små och fulla av gammalt trävirke och den varma luften är tung av besynnerliga skarpa odörer. Den kändes som en tyngd på mitt bröst i den ständiga skymningen. Luften liksom skälver av någonting som påverkar mig mot min vilja. Även när kyrkan råkade vara folktom kände jag det fruktansvärda trycket. En mystisk kraft — något ogripbart och ändå levande. Och betvingande. Jag var illa till mods.

Men varför? Jag kan inte låta bli att undra. Vad kan det vara som är så skräckinjagande? Kanske de bleka gestalter, skildrade i marter och död, som förblöder i skuggorna? Eller de troendes osynliga närvaro i kyrkorummet där blotta luften har en sådan ödesdiger inverkan på dem?

Jag tänker på signora B. Hon hade talat om Sankt Franciskus. Men fattade hon verkligen hans budskap? För Franciskus av Assisi baserades livet på ett universellt mirakel, ett underverk som ingalunda var skräckfyllt utan gott i sig självt. Och därför var livet gott. Det var ingenting man behövde vara rädd för, ingenting hämmande, ingenting som gjorde en till en löjeväckande figur i Skaparens ögon.

Människan var fri. Franciskus vågade leva djärvt och impul-

sivt. Han vågade vara överdådigt slösaktig emedan han i övermått ägde de inre egenskaper som gjorde honom på en gång medlidsam och skarpsynt, munter och sträng — och alltid ödmjuk. I våra dagar är ödmjukheten däremot endast förödmjukelse och hyckleri. Alla dessa föregivna mirakel och denna tomma stråt och strävandena att väcka bävan hos folket är avsiktlig förvrängning av kristendomens budskap. De andliga ledarna missbrukar ödmjukheten och tacksamheten för att upprätthålla en samhällsordning som inte bara tjänar deras andliga intressen. De tröstar folket med predikningar. Men de inspirerar inte människorna och gör dem inte aktiva och orädda och lyckliga — det kan prästerna inte eftersom de föredrar att predika om tron och livsdramat i stället för att vara levande exempel.

Signora B. sitter bland sina helgonbilder, bland symbolerna för gamla underverk och sin egen sorg och putsar vaxljus medan livet strömmar förbi . . .

När jag kom hem hittade jag en stor skål med aptitretande purpurröda druvor i mitt rum. "Jag gissade att ni skulle tycka om dem", sade signoran. "De är plockade i min brors vingård. Jag besökte honom i går. Och här har ni ert hyreskvitto . . ." Hon smålog fryntligt och räckte mig lappen.

"Förlåt, men . . . men ni har ju skrivit tusenfemhundra lire. Och jag betalte er tvåtusentvå!"

"Si, si signore", viskade hon hest och de knotiga händerna började klättra på min kavaj. "Det är skatterna. Jag måste betala så hög skatt för hyresinkomsten. På det här viset . . ." och hon trummade på kvittot, "betalar jag betydligt mindre. För bostadsförmedlingen är det en struntsak, de får nästan samma procent. Men för mig . . . ja, ni förstår."

"Jag förstår. Och jag önskar ett annat kvitto."

Hon sträckte på sig med en grimas av smärtsam överraskning. "Men signorino, oss emellan blir det ju inget krångel. Bara för skatterna som jag måste . . ."

"Nej, signora."

"Donna mia", jämrade hon. "Donna mia, så många bekymmer en stackars ensam kvinna kan ha . . .' och hon larvade i väg med sin besvärliga recevuto.

Några minuter senare hördes hennes darrande röst bak dörren: "Signorino, venga qua . . . Nu har jag ändrat det. Tusenfemhundra — och sexhundra." Hon räckte mig två pappersremsor med blåa stämpelmärken.

"Signorino, jag mår inte bra . . ."

"Ingenting allvarligt, hoppas jag?"

"Åh, jag vet inte", kved hon, "ont i magen och svindel . . . Kanske jag åt för mycke konstig mat i går . . ."

"Det är kanske överansträngning?" framkastade jag på måfå — jag hade aldrig sett henne arbeta.

"Nej, nej. Jag har bara det här huset att sköta. Jag är alldeles ensam numera. När jag behöver hjälp kommer en kvinna för att tvätta och städa."

"Varför tar ni inte semester och besöker er syster i Rom?"

"Roma? Ja, naturligtvis. Men det är så tröttsamt . . . allt oljudet och jäktet. Och min syster har ju sin familj och sitt arbete . . . Och dessutom . . ." En djup suck. "Dessutom är jag så van vid mitt hem. Jag levde här många lyckliga år med min man." Hon gav mig en ängslig och bedrövad blick. "Det är inte lätt att ändra vanor, signorino, när man är gammal . . ."

"Vi har ett universitet, men inget studentliv i egentlig mening", hade Lando sagt om Perugia. Det var ett delvis oberättigat påstående. Den ungdom som studerade där fann säkert livet ganska rikt och fascinerande. Men det fanns en klyfta mellan studenterna och folk i allmänhet — och inte bara ifråga om intressen. Skillnaden var snarare social och materiell. Människor som har råd att skaffa sig högre utbildning i Italien är minsann inte fattiga. I

Paris sitter ofta professorer och studenter och arbetare på samma bistro. Inte så i Italien, åtminstone inte i Perugia.

Jag frekventerade de vanliga matställena och vinstugorna men träffade inga studenter där. På kvällarna samlades de däremot på Corso Venucci, talföra och upphetsade och på något sätt oåtkomliga i sitt självupptagna intresse för varandra.

En gång gick jag upp till universitetet — utan att veta om jag var önskvärd där. Det var en fridfull lördagskväll. Jag drumlade in på ett av studenthemmen. En kvinnlig vaktmästare frågade vad jag önskade.

"Träffa någon av studenterna . . . som talar engelska", muttrade jag tafatt.

"Här finns ingen som talar engelska", svarade den förvånade vaktmästaren. "Herrn har gått fel. Universitetet för utlänningar ligger inte långt härifrån . . ." Men det var inte det jag sökte.

Jag fick nöja mig med museerna. Och där blev jag sannerligen inte besviken. Mest tilltalades jag av de etruskiska fornminnena. Jag visste mycket lite om etruskisk kultur. Jag nalkas all slags konst som om det vore fråga om musik — intuitivt, genom att öppna mig för den på det enda sätt som är naturligt för mig. Min uppmärksamhet är mitt inre jag och gensvaret är en häftig sinneslust. Wagners musik, romersk skulptur och Rafaels måleri lämnar mig kall, för att ta några exempel. Men jag reagerar lustbetonat för bysantiskt glas, för Giottos måleri eller någonting av mexikanen Castellanos, för hedniska rytmer eller en sonat av Mozart. När man är autodidakt i fråga om konst och skönhetsvärden får man lov att lita till intuitionen för att nå kontakt med det sköna. Och jag tror att intuitionen leder en säkrast till det rena och obesudlade i konsten.

Jag hade mycken glädje av museets etruskiska skatter. Bronsföremålen, särskilt gudabilderna, var en källa till ändlös fascination för mig. De var slående uttrycksfulla och sorglöst okonstlade, deras omedelbara charm måste ha haft sitt ursprung i en instinktiv

önskan att leva ett naturenligt liv. Det är inte förvånande att vår tids förnämsta konstnärer försöker återvinna någonting av detta. Och det lyckas för så få . . .

Jag greps av djup beundran för urnorna med deras förbryllande livfulla, skarpt markerade inskriptioner och lätta behag.

Museet var rymligt och mycket välordnat och personalen dolde inte sin stolthet över samlingarna. Vaktmästarna berättade gärna om de olika föremålen. I Frankrike ger man dricks till höger och vänster för uppmärksamhet av den sorten. Men inte här. Man väntade sig ingenting annat av besökaren än uppskattning för LE COSE ANTICHE. "Etrusco!" kunde en vaktmästare stolt utropa och ställa sig bredvid en för att beundra skatterna. Jag tänkte på mannen i Rimini och återknöt till mina tidigare reflexioner: Det är det förflutna italienarna är stolta över — inte det nuvarande. Deras stolthet är absolut självfallen och samtidigt på något sätt plågad och ursäktande . . . Ungefär som om de antika lämningarna representerade en livsform som de har förlorat, och de blott då och då ville medge sin saknad över förlusten . . .

* *
*

En massa folk har samlats på en gata nedanför backen. Man trängs och knuffas på trottoarkanten, väller ut på körbanan och vrider nackarna ur led för att kunna glo i samma riktning — mot söder där landsvägen löper in i staden.

"Vad står på?" frågar jag en högväxt yngling som har ställt sig bakom en kortvuxen karl.

"Corso", svarar han snävt.

"Ah? —"

Den unge mannen upptäcker att jag är utlänning. Han snurrar med händerna och härmar ett hjul. "Corso di bicicletti. Come Coppi — capisce?"

"Nej —"

"Non capisce Coppi?" gapar han och stirrar på mig med runda ögon. Så spottar han med avsmak på en fläck asfalt där inga fötter råkar befinna sig och tillägger: "E Bartali?"

"Jaså Bartali. Är han med i tävlingen?"

Ynglingen spottar på nytt. "Nej!" Och vänder mig ryggen.

Folk strömmar till från alla håll. I en dörröppning bakom mig står en karl med en barbent och svartlockig pojke sittande gränsle över hans axlar. Gossen pekar på vägen och säger någonting med en röst som en klingande silverbjällra. Folkmassan stelnar av spänning och en scooter surrar oberörd förbi. En prydlig poliskonstapel i blå uniform står i gathörnet och vinkar med sin vita handske. "Ett steg tillbaka därborta, tillbaka. De behöver svängrum . . ."

Tiden går. En trolleybuss viner uppför backen och rutorna är fullklistrade med nyfikna ansikten.

"Aaaahhhh!" Folkmassan pressar sig framåt för att få bättre överblick när två motorcyklar dyker upp i fjärran. Förarna är skrudade i svartblänkande läder, de blanka knapparna och spännena glimmar i solskenet. De bromsar in i gatukorsningen, kastar myndiga blickar omkring sig och kör vidare. Massan är märkvärdigt tålig och håller andan av spänning, den är förtrollad helt enkelt.

Plötsligt kommer en bil i sikte. Den är målad i knallgult. På biltaket lyser en granngul modell av en gascylinder med texten LIQUIGAZ I OGGNI COMMUNI. Bilen sladdar kring hörnet och sprutar ut ett moln av gula reklamlappar rakt i ansiktet på den prydlige trafikkonstapeln. Skrattsalvor. Bilen försvinner.

Men nu, nu . . . nu rinner ett pärlband av granna punkter pilsnabbt längs vägen. De närmar sig, jubelropen växer till crescendo, de flyger förbi i en tät samlad klunga. Genom vansinneslarmet uppfattar jag glimtar av virvlande hjul, våldsamt pumpande ben och guppande huvuden.

"Dove e Campagnaro?" ropar någon.

En lång paus. Och sedan nalkas en ensam figur på sin cykel. De trötta benen är smetiga av olja och damm, den nyss så otadliga tröjan är svart av svett, över ena axeln slokar ett reservdäck.

"Cam-pagna-ro-o-o . . ." Jublet kommer av sig och slutar i en klagolåt av vredgad besvikelse. Och så är allting över. Folkhopen sprids över gatan och sipprar långsamt in på sidogatorna.

Italien är lyx, hunger och politisk gungfly. Italien är radikala emblem på smutsgråa murar, trasiga affischer som det ena partiet har satt upp och det andra har rivit ned, hotelser och appeller klottrade på sten och puts och rostigt järn. Men överallt och allestädes möter ens öga i kraftiga bokstäver den bjudande maningen VV BARTALI — VV COPPI! En ny tid hälsas välkommen . . .

Jag vandrar på nästan folktomma gator bort från centrum och blir omsider stående i en gränd i stadens utkant, på Perugias bakgård så att säga. Här är allt en del av någonting annat, med eller mot sin vilja. Ett näpet litet hus av huggsten och stock är — o fasa — sammanbyggt med ett vedervärdigt komplex av betong och tegel där rostiga järngaller grinar över pangade rutor. Två änglar i vit kakelrelief och ett dammigt rött lejon fullständigar dekoren. I närheten reser sig ett stort hyreshus med ljusa putsväggar och grönmålat glas.

Jag sitter på trottoarkanten. Härifrån kan jag urskilja de lummiga höjderna som böljar mot öster och stadens imponerande massa strax till vänster. Barn framtrollas som ur intet, trippar fram för att högtidligt inspektera mig och börjar leka i närheten. En katt kröker sin blanksvarta rygg, svajar i väg och skubbar ryggbastet mot en trästötta som lutar sig mot en bågnande husmur. Fönstren ovanför lyser av blomsterprakt och dignar under tvättkläder. Luften är varm och torr och orörlig. Kvarteret liknar en småstad. Men däruppe på backen tronar en verklig gammal italiensk città!

Det gamla Perugia äger värdighet. Det sitter i orubbat bo. Än så länge har det lyckats motstå den moderna tidens alla invasio-

ner. Den historiska massan av huggen sten, formad och byggd för hand hejdar maskinålderns frammarsch. Runt omkring det gamla Perugia — nedanom dess murar och portar och torn — trängs fabriker och moderna höghus, brusar trafiken... Men längre än till de uråldriga befästningarna har de inte kommit. De kan det inte. Den väldiga stenmassan kan helt enkelt inte tas med storm. Den måste undermineras, vräkas över ända. Och det kommer att ta sin tid. Men tiden förefaller att sakna betydelse för Perugia.

Gamla harmoniska värld av sten... Hur mycket riktigare är den inte som inramning för italienskt liv än allt det nya som smälls upp kring Perugia och annorstädes i landet. Gammal sten ger dessa människor den livsnärhet som de behöver för att kunna leva i enlighet med sina instinkter, på samma sätt som de hittills har önskat leva. Till och med fattigdomen hade sin plats — hur smärtsam den än kan ha varit — i detta element.

Om nu den nya ordningen — allt byggandet och mekaniserandet — åtminstone gjorde slut på fattigdomen. Men det har den inte gjort. Den har bara förvandlat fattigdomen till en beståndsdel av den allmänna förvirringen. Nyordningen placerar italienarna i en annan livsmiljö och lämnar dem åt sitt öde i komplett desorientering. De förändringar som har ägt rum i utkanterna av italienska städer där splitternytt och uråldrigt blandas ihop i samma soppa är direkt fasaväckande. Och fattigdomen i våra dagar har blivit skamligare än någonsin, nu när den är mindre ursäktlig.

Perugia är egentligen inte fattigt, det är en gynnad stad. Men i utkanterna slår nog snusken och armodet igenom som överallt i Italien. Det nya tränger på, det gamla spjärnar emot, det leder till häftiga konflikter — och vem vinner på det? Hur ska italienarna kunna leva när moderniseringen har genomförts över hela landet och LA BELLA ANTICA ITALIA inte längre skänker dem sin värme? Ska det resultera i ett bättre liv för alla — eller sluta med högar av kantstött sten och en hop maskiner kravlande omkring i ruinerna?

Jag klättrar uppför den branta gränden, dyker genom låga portvalv som liknar tunnlar dränkta i evig skugga och kommer upp på gatan igen. Under den italienska trikoloren vid en kasernport pladdrar en hop carabinieri. Det är kompakt kantiga karlar med svarta mustascher och vita tänder. De sticker tummarna i remtyget, svänger om på spegelblanka klackar och slänger utmanande ögonkast efter flickorna som trippar förbi.

På piazzan utanför San Dominicokyrkan tumlar barnen huller om buller och jagar varann som virvlande löv i blåsten . . .

* *
*

Klockan 3 f. m. — och kallt, fuktigt, gråblått. Jag vandrar ned mot piazzan för att ta dagens första trolleybuss till stationen. Perugia sover än, stenlabyrinten är tom. Allt är så tyst, inte ett ljud, ej en rörelse. Jag passerar stadshuset — palatslikt och reserverat, med bistert slutna portar i spetsbågsvalv där lejon och gripar kryper ihop till språng. Gatan är täckt av reklamlappar, cellofanfodral, fimpar. De djupa krokiga små gränderna, som snirklar sig åt alla håll från stadens hjärta som ett spindelvävsmönster av sten, vilar alltjämt i nattens bann och dimman kryper där . . . Jag upptäcker att jag går på tå, som om det lättaste steg vore ett intrång i tystnaden. Jag förnimmer närvaron av Perugias uråldriga liv svävande som en beståndsdel av dimmorna och tiden.

En bland hundra stängda dörrar gapar öppen. En karl har tagit plats på den slitna tröskelstenen. Bakom honom hänger videkorgar som i en källarsval. Mannen sitter med benen i kors och en halvfärdig korg på knäna. Han bär en grå slokhatt. Hans ansikte är allvarsamt.

"Buon giorno, signore."

Han tittar upp och nickar "buon giorno" och när våra häls-

ningar möts och blandas i den disiga luften böjer han sig åter över sitt arbete.

* *
*

Två gånger var jag på vippen att bli avvisad.

När vi närmar oss Folignio tar konduktören min biljett, kastar en blick på den, kastar en blick till och hötter med ett smutsigt finger under näsan på mig: "Biljetten stämplades i går, den sjuttonde —"

"Stämmer. Jag köpte den i går."

Konduktören rynkar ogillande pannan och stoppar biljetten i uniformsfickan. "Den måste användas första gången samma dag den är avstämplad, signore. Så föreskriver reglementet."

"Men jag kunde inte resa i går . . . Hallå där, min biljett!"

Konduktören ger mig ett förkrossande ögonkast och går vidare, klippande andra människors biljetter. Men han återvänder strax.

"Reglementet föreskriver, signore, att ordinarie färdbiljett bör användas första gången å dag för vilken densamma datumstämplats — capisce?"

"Visst förstår jag . . . Men i går frågade jag stinsen i Perugia om jag kunde använda den här biljetten som i dag. Och han svarade ja. Stinsen sa att . . ."

Fingret hötter igen. "Vad han sa betyder inte ett jota. Reglementet föreskriver ordagrant . . ." och konduktören rabblar upp hela paragrafen en gång till. Så bromsar tåget in och stannar och han störtar ned på perrongen. I gryningens overkliga ljus ser jag honom tala med en tjänsteman vars uniformsmössa är en aning prydligare och har fler röda band än hans egen. När konduktören kommer in igen fiskar han upp min biljett ur fickan och förkunnar strängt: "Va bene, men kom ihåg att nästa gång . . ." och därmed kniper han ett nätt runt hål i biljettens ena hörn.

I Foligno var det tågombyte för Rom och följaktligen en ny konduktör. Hans anmärkning hade svagare fog än den förstes — biljetten hade ett litet runt hål.

På en mellanstation stövlade några arbetare in i kupén. De föreföll att vara dugande yrkesmän, de var unga och hade tjockt hår, starka rena nackar och valkade nävar. Kläderna var enkla men inte hafsiga. Arbetarna plockade fram halvrökta cigarretter och tände dem på samma tändsticka. En i skaran hade ett vackert ansikte med djärva drag, samtidigt vaket och primitivt. Han dängde lunchboxen i bänken bredvid sig och började gräva med en krokig gaffel i en röra av kött och makaroni. Han tycktes le i mjugg åt de andras konversation . . .

"Försök inte inbilla mig att det inte kan hända igen om en vecka eller en månad, Pietro", sade en bredaxlad muskulös man med vågigt hår.

"Jag påstår ingalunda att det inte kommer att upprepas. Det gör det antagligen. Jag påstår bara att om de började producera traktorer . . ."

Pietro bar en smal mustasch som inte hörde ihop med hans platta näsa. Han stirrade dystert framför sig på golvet.

"Etthundrafemti gubb i förra veckan. På sex månader har de lagt av femtonhundra."

"Och om sex månader kommer de att avskeda femtonhundra till, bland annat oss. De övergår till ett skift." Pietro grävde med tumme och pekfinger i djupet av sitt gap.

"Gjuteriet avverkar som bäst sina sista beställningar —"

"Vet jag väl —" och Pietro spottade betänksamt. Han stirrade på den ostronliknande spottfläcken på golvet.

Den stilige hade ställt undan lunchboxen. "Det blir en fråga om tid", skrattade han. "Och om uthållighet. Ifall de avskedar tillräckligt många ibland oss och vi gör gemensam sak innan vi svälter ihjäl — DÅ kommer fabriken att producera traktorer." Han kliade häftigt sina könsdelar.

När tåget stannade bredvid berg av rostig metall och höga skorstenar som spydde tjock svavelgul rök klampade karlarna ut igen.

Färden gick vidare mellan vänligt rundade kullar och fält med brunspräcklig grässtubb. På sluttningarna låg vingårdar och fruktodlingar i prydligt randade remsor. Jag satt just och tänkte på hur sällan man till och med i Italiens bergstrakter fann verkligt orörd natur — när tåget rusade in i en nejd av kaotiska nakna klippor och raviner kvävda av grönska. Hur härliga, hur stimulerande var de inte i sin isolerade frihet! Och på samma gång skrämmande som obruten mark kan vara i Italien, och välkomna efter så mycken tuktad och ansad skönhet.

Tåget mullrade in i en klyfta bevuxen med grovstammig, förtorkad buskskog som liknade japanska dvärgtallar. Och plötsligt avtecknades över den röda förvittrade branten en by lika sönderfrätt som klippan vid vars skuldra den klamrade sig fast — och skenbart lika uråldrig. Boningar som var ett med berget och tiden. En mur som klättrade uppåt mellan trasiga klippor till ett bröstvärn och som allt brantare och ärrigare fortsatte upp mot ett ensamt torn på krönet av en skrovlig topp. Orubbligt och ensamt stod det där, ett mörkt torn mot den azurblåa himlen, avsides och fyllt av frid. Eftersom det befann sig utom räckhåll under det flyktiga ögonblick jag såg det och eftersom jag aldrig fick lära känna dess tystnad och valvens unkna hemligheter blev det en vision som jag inte skall glömma.

* *
*

Rummet hade aldrig tillhört ett hem.

Det innehöll för det första en rad träbänkar och ett podium och bakom detta på väggen en italiensk flagga och porträtt av Togliatti och Nenni på bägge sidorna. Små röda, blå och orangefärgade

vimplar slokade från det nedrökta taket och på de spruckna urblekta putsväggarna hängde propaganda-affischer. I ett hörn stod en omålad trädisk och under de tre stora röda bokstäver som bildade ordet BAR en hylla med två dammiga flaskor.

Trots sitt ostädade och sjaskiga utseende hade rummet ett mycket bestämt syfte. Det var till för människor som inte hade råd att skaffa det en finare inredning och som kom hit eftersom de saknade en bättre samlingslokal.

På väggen vid ingången hängde ett plakat som förkunnade:

VERRA IL GIORNO IN QUI VOI
PORTERETE L'ITALIA ALLA CATASTROFE:
E ALLORA TECHERA A NOI COMMUNISTI
SALVARE IL NOSTRO PAESE.[1]

Jag väntade en stund på ett ostädat kontor utanför samlingsrummet. En karl med glasögon och sluttande axlar satt och skrev vid ett bord. En sjaskigt klädd kvinna förklarade varför hennes man inte hade infunnit sig på mötet föregående afton. Hon var ödmjuk och lågmäld och mån om att komma i väg så fort ärendet var uträttat. En massa människor — inte direkt snuskiga men så där hopplöst sjabbiga som fattiga italienska arbetare kan vara — vandrade in och ut på kontoret. De tvekade i dörren, frågade om de fick stiga på och framförde saktmodigt vad de hade på hjärtat. Kanslisten satt och lyssnade över sina papper, svarade korthugget och grävde ned sig i arbetet igen. Han var upptagen av medlemsstatistiken.

I bokskåpet bredvid hans skrivbord skymtade några sönderlästa flottiga volymer: Lenin, Gorki, Marx, Stalin — och ett stort antal propagandaskrifter.

Bakom kanslistens böjda rygg hängde ett klumpigt textat anslag:

"Alla affärer betalas kontant — absolut ingenting på kredit."

---

[1] Citat ur ett tal av Nenni.

En karl kom in och meddelade att sekreteraren kunde ta emot mig. Han förde mig in i ett annat rum.

Där väntade fyra compagni. Sekreteraren var ännu inte fyrtio år fyllda. Han hade pigga ögon och ett skarpt tecknat ansikte. Han var välväxt, med en idrottsmans kropp och en tänkares huvud — en ledargestalt. Bredvid honom satt en ungdomlig compagno, som kunde ha varit student, och en svartmuskig och rätt pugilistisk typ med alltför fyrkantig haka och i bordsändan — en medelålders man med känsliga anletsdrag och milda fjärrskådande ögon. Han var krympling.

De höll sig till saken. De kunde helt enkelt ha deklarerat: "Det är fråga om besuttna och obesuttna. Vi är de obesuttna. Vi fordrar det som med rätta tillhör oss." Men i stället utlade de saken mycket grundligt, karvade fram sina hårda kantiga fakta och slog dem i skallen på mig. De ville visa att de var klarsynta, att de hade färdiga planer och gjorde stora framsteg, "Italien som äger potentiellt välstånd är alltjämt fattigt. Eller snarare — ett fåtal personer är ofantligt rika och de övriga förtvivlat fattiga. Två ytterligheter och knappast någonting emellan. Massorna blir bedragna och utsugna. Regeringen som har allierat sig med Förenta Staterna för landet mot statsbankrutt och krig. Storfinansen producerar vapen, rayonsilke och automobiler, men Italiens naturliga resurser förblir i det stora hela outvecklade. Kapitalisternas profiter skickas utomlands i stället för att investeras hemma. Ur finansiell synpunkt är Italien en dålig investering för självviska rikemän.

Jordbruksmetoderna är antikverade. Man använder oxar som dragare, precis som under medeltiden, inte moderna traktorer. Bevattningssystemet är otillfredsställande i många provinser.

Italiens tre naturliga regioner — norden, mitten och södern — har var sitt problemkomplex. Partito Communisto Italiano har utarbetat planer som omedelbart kunde sättas i verket på alla tre ställena.

I norr förekommer stora jordegendomar i privata händer. På

några av godsen har landbönderna grundat ineffektiva kooperativa företag. Jordägarna förtjänar pengar, lantarbetarna är fattiga. Här föreslår PCI att man ska eliminera de privata ägarna och deras profitsystem genom att överta jorden och fördela en del av vinsten mellan lantarbetarna och slutligen återinvestera resten i maskiner för kooperativa jordbruk, bevattningssystem med mera.

I mellersta Italien är bruksenheterna vanligen små men det innebär inte att det skulle finnas ett självägande bondestånd. Jorden ligger i händerna på rika godsägare som förpaktar dem åt landbönder för ytterst höga arrenden — ofta halva skörden. Bland 95.000 proprietari i vissa delar av Umbrien äger 1500 hela 60 % av jorden — inberäknat den bästa åkerarealen. 70.000 äger mindre än 10 %. De små operari är utarmade. PCI skulle här omedelbart med statens bistånd omfördela åkerjorden, grunda maskincentraler och upprätta jordbruksteknisk rådgivning för alla.

Folket i Syditalien är eländiga stackare som lever i fruktansvärd fattigdom och okunnighet under feodalt förtryck. Men väldiga arealer i dessa trakter ligger i träde."

"Och det finns många andra ställen där jorden inte heller blir brukad", inskjuter mannen med den fyrkantiga hakan. "När det inte lönar sig för en herreman att odla den, så får det vara. År 1948 begav sig några hungrande och arbetslösa lantarbetare ut till en vanhävdad egendom där de tänkte sätta jorden i stånd igen. Men milisen jagade bort dem. Åtta arbetare mördades — de blev skjutna. Det visste ni inte, va? Tidningarna i vissa länder föredrar att inte berätta om såna saker, eh, signore. Nej, de skriver hellre om hur vi gör obstruktion i senaten . . ." Han lutade sig tungt fram över bordet som täcktes av gamla exemplar av tidningen L'Unità och sekreteraren föll in i samtalet igen.

"PCI:s första åtgärder i södern skulle bestå i att splittra latifundierna i små bruksdelar och överlåta dem till arrendatorerna med full äganderätt. Kollektivsystemet kan nämligen inte genomföras i den atmosfär av fruktan och okunnighet som råder där-

nere i detta nu. Nästa steg skulle bli folkbildningens höjande och först på tredje stadiet skulle man införa kollektiva jordbruk."

"Systemet förefaller inte så värst kommunistiskt", sade jag.

"Ni förstår, signore, detta är endast partiets planer i stora drag", inflickade krymplingen som med drömsk uppmärksamhet hade lyssnat till de andra. "Varje region har sina speciella svårigheter. Det behövs tid för att komma tillrätta med dem ... Vi går långsamt fram ... piano, piano ..."

"Vad förtiger han?" undrade jag.

Det förekom inga utvikningar eller spetsfundigheter i samtalet; de fyra compagni fortsatte envist sin trumeld på huvudpunkterna.

Den unge grabben tog upp frågan om industrin. Han hade en stark, genomträngande tröst. "Italiens industrimän är kortsynta i sin snikenhet", sade han. "De pressar ut varenda droppe profit de kan, utan en tanke på landet och dess framtid. Regeringen har förbundit sig att återupprusta Italien. Produktionen av krigsmateriel har snart avverkat orderstocken. Fabrikerna börjar redan inskränka driften — men de övergår ännu inte till andra konsumtionsvaror — saker som Italien skulle behöva eller som kunde exporteras.

En stor fabrik i Terni sysselsatte åttatusen arbetare. För närvarande har den endast femtusen anställda och ledningen avser att avskeda ytterligare tvåtusen. Fabriken arbetar för krigsmakten. PCI vill att den ska framställa traktorer och jordbruksredskap. Då kan den sysselsätta åttatusen man — och mer än det. Men Italiens finanser är så vanskötta att folket har ringa köpkraft. Resultat — om traktorerna kom ut i marknaden i dag skulle vanliga bönder inte ha råd att köpa dem. Regeringen vill inte hjälpa till, de rika jordägarna struntar i alltsamman eftersom de förtjänar på att plöja med oxar och kapitalisternas miljarder sover sött i utländska bankvalv. Situationen är fruktansvärd ..." och han fixerade mig med sina klara ivriga pojkögon. "Italiens industriproduktion och utländska marknader är hopplöst begränsade på

grund av regeringens politik. Ta ett exempel — handeln. Det är en naturlig sak för Italien att idka handel med några av grannstaterna på Balkan. Vi kompletterar varandra och bägge parter kan förtjäna på det. Men regeringen är bunden av fördrag med Förenta Staterna. Och amerikanerna bestämmer vad Italien ska göra eller låta bli. När Ungern till exempel erbjöd sig att inköpa elektromateriel fick de italienska fabrikanterna inte fullgöra beställningarna.

Italien trycks av ett privilegie- och utsugningssystem och makten ligger i händerna på ett rikt fåtal. Landets hela ekonomiska maskineri har råkat i olag och körs sönder. PCI kräver att industrin omorganiseras och utvidgas. Den bör rationaliseras så att den motsvarar nationens resurser och behov. Kapitalet måste kontrolleras strängt. Det är inte fråga om att eliminera den privata äganderätten; vi vill bara övervaka dess tillämpning. Kommunisterna vill uppmuntra — och om det visar sig nödvändigt — tvinga kapitalisterna att återinvestera sina vinster i industrin. Vissa koncerner som till exempel FIAT jämte några av de stora monopolen i kemikalier, elmateriel och så vidare måste socialiseras. Men detta gäller endast de allra största företagen. Vi vill lämna de medelstora och små i privata händer och låta dem samverka med det allmänna programmet.

PCI har uppgjort speciella och praktiska förslag för varje särskild industri och region. Planerna är uträknade in i minsta detalj, med produktionsnormer, naturtillgångar . . ."

"Det som ni föreslår är en kompromiss", sade jag.

"Hur så? — Varför skulle det vara en kompromiss?" frågade han rodnande.

"Ni vill rationalisering, inte ren socialism."

"Inte . . . exakt", svarade han tveksamt. Hans spända och målmedvetna ansiktsuttryck hade inte skiftat. "Vi vill för det första råda bot på eländet . . . med de medel som är lämpligast . . . i detta nu. Vi har en plan som omedelbart kan sättas i verket, ett

program av och för folket. Senare . . . när landet har utvecklats och gjort framsteg . . ."

Är dessa människor försiktiga, slipade — eller helt enkelt realister? Jag kunde inte låta bli att undra. Vet de exakt vad deras planer skulle resultera i? Jag sade: "Era reformer är endast teoretiska än så länge. Ni kan inte förverkliga dem, eftersom ni inte sitter vid makten."

Mannen som svarade mig — pugilisten — talade med långsamt eftertryck: "Vi har röstetalet men inte makten", sade han. "Makten befinner sig för tillfället i händerna på en minoritet som använder våld. Den styr Italien eftersom den har karabinjärerna framför sig, kyrkan bakom sig och mutade politiker på bägge flyglarna." Han talade snabbare nu. "Italien har ett demokratiskt statsskick men saknar lagar som skulle tillåta konstitutionen att fungera ordentligt. PCI vill stifta sådana lagar och genomdriva dem, medan regeringen inte bara försöker hindra konstutionen från att förverkligas utan dessutom naggar den i kanterna." Han vände sig mot kamraterna som för att inhämta deras gillande, en bekräftelse på den bistra sanningen i hans ord.

"Despoterna och intrigmakarna är lyckligtvis klumpiga", sade sekreteraren. "De påskyndar sitt eget fall. Folket börjar genomskåda många av de lögner som staten och kyrkan serverar oss."

"Katolska kyrkan fördömer er", sade jag. "Vilken är er inställning till katolicismen?"

Kamraterna ryckte till och sneglade på varandra. Svaret nådde mig genom dimmor av ovisshet — inte ohöljd fruktan, snarare en sorts opersonlig olust.

"PCI är inte religionens motståndare, det kommunistiska partiet har ingenting otalt med katolska kyrkan såsom religiös influens. Men när kyrkan blandar sig i politiska frågor blir det bråk. Javisst, kyrkan kontrollerar undervisningsväsendet. Den dirigerar skolor, barnhem, sommarkolonier och så vidare. Nej, det finns inga 'fria' eller statliga skolor. Konstitutionen förutsätter dylika,

men regeringen har överlåtit skolväsendet åt kyrkan. Detta är i själva verket en broms på utvecklingen. Men inte för alltid... Givetvis kan katolicismens inflytande på de små inte förnekas. Vi tror emellertid att våra barn när de växer upp och konfronteras med livet sådant det verkligen är, kommer att frigöra sig ur kyrkans gastkramning. Allt fler ungdomar har börjat ställa besvärliga frågor. Det är nog väldigt fint att predika om att människan bör vara god och hedra Gud och vad ovanefter är, men när ens liv blir en enda följd av orättvisor kommer löftena om en rent andlig frälsning så småningom att förlora sin lockelse... Och det är vad som händer... Vi har ingalunda för avsikt att angripa kyrkan direkt."

"Vårt valspråk är: Politiken är regeringens sak — och religionen kyrkans", sade krymplingen. De andra sökte stöd hos honom. I sin lågmälda, anspråkslösa uppriktighet vann han allmän respekt och uppmärksamhet när han tillade: "Italienarna är religiösa. De tror på Gud och underverken. När prästen talar om Gud lyssnar de — men pratar han politik, då lämnar de kyrkan, går sin väg helt enkelt." Han smålog. "Det är svårt för underprivilegierade att förlika italienska levnadsförhållanden sådana de är i dag med katolska kyrkans läror."

"Det finns till och med kommunistiska präster", inföll den svartmuskige med ett nervöst skratt. Han fortsatte allvarsamt: "Vi vinner mark. Massorna går med oss emedan deras intressen också är våra. De har inte vant sig vid att tänka själva. Men de har alltid fått brottas med livsproblemen, de har varit tvungna till det, eftersom problemen angår dem i högsta grad. Partiet dirigeras av bildade män. Det är naturligt för belästa och bildade människor att vara kommunister." Hans ord var lika grovhuggna som hans sätt. Och han betraktade sina compagni som för att vinna deras godkännande. Det var som om han hade sagt något som han inte riktigt begrep, men som han var stolt över. I förhållande till de människor om vilka han talat befann sig den ohyv-

lade, självlärde kamraten på ett annat plan, han strävade mot en idé och dess förverkligande.

"PCI har på tio år åstadkommit vad kyrkan med sina dogmer har misslyckats med under ett årtusende", sade sekreteraren. "Under senaste val gick mer än hälften av rösterna i detta distrikt till oss — till vänsterpartierna."

Jag fann det vara lika svårt att begränsa mina frågor som mina tvivel. "Ni sade nyss att folket harmas över en viss kyrklig inblandning i politiken. Men i vilken grad påverkar religionen deras personliga ställningstagande? Kan ni åstadkomma någonting reellt i samarbete med människor vilkas tro på sin förmåga att ta livet i egna händer är svagare än deras tro på mirakel och himmelska belöningar?"

"Tvärtom, de vill medverka aktivt och tro på jordiska ting —"

"Hur stark är entusiasmen i det fallet?"

"Vad menar ni — hur stark? När de en gång har accepterat någonting som sanning är de lojala. Det ligger i deras natur att vara lojala."

Ja, så är det, insåg jag med en blandning av beklagande och hopp. Och därför är det så svårt för dem att godta en ny idé eller vilken som helst sanning som strider mot begrepp som de i århundraden har varit trogna. Jag sade försiktigt: "Deras lydnad — är i en viss utsträckning ett handikap för er just nu. Nej. Vad jag ville säga var: Räknar ni med att den politiska hänförelsen och samarbetsviljan kan bli ett slags religion — såsom i rysk kommunism, till exempel?"

Sekreteraren skakade på huvudet. "Nej. Vårt mål är enig och positiv handling — inte en ny 'religion'. Vi försöker komma till rätta med sociala missförhållanden och orättvisor. Vårt folk har sin religion, sina trosföreställningar. Nej. Entusiasm är en sak, religion en annan."

"Och ni befinner er någonstans mitt emellan?"

"Vi inser vår begränsning", svarade sekreteraren. "Folket går

med oss i allt större utsträckning. Vi vill att de ska fortsätta med det. Folket vill veta sanningen. Vi gör vad vi kan för att hjälpa människorna att finna den. Vi publicerar böcker och tidskrifter som kostar mycket lite. Vi organiserar möten och diskussionsaftnar . . . Och vi får nya anhängare. Vi kämpar mot tyranniet och mot kyrkan i dess egenskap av reaktionens medhjälpare — inte mot religionen som sådan."

"På tal om kyrkans roll i politiska och ekonomiska sammanhang", sade jag, "kan man kanske säga att Italiens överbefolkning tillhör båda problemkomplexen. Vad anser ni om födelsekontroll? Understöder ni idén?"

Ännu en gång vred de fyra compagni olustigt på sig. "Vi anser att vissa effektiva former av födelsekontroll . . . skulle . . . vara . . . önskvärda", yttrade sekreteraren till slut. "Men den bör inte påtvingas folket i strid med dess trosföreställningar och önskningar. Det är en sak som kan införas när folkbildningen har ökats. Frågan är betydelsefull, det är sant. Men den är inte av avgörande betydelse. Först måste vi övervinna vår aktuella ekonomiska kris —"

Det var lönlöst att påpeka att den sistnämnda orsakades av den förstnämnda och denna i sin tur av den tro som kamraterna så ogärna ville utmana, tänkte jag för mig själv.

Den yngste av de fyra hade balanserat på kanten av sin skrangliga stol, framåtlutad, med nervösa ryckningar i sitt känsliga ansikte. Nu ingrep han. "Vi anklagas för att vilja bruka våld. Det är inte sant. Vi här i Italien har sett krig på nära håll, vi vet vad våld betyder. Och vi önskar fred. Vi ska gripa makten med demokratiska medel. Genom folkets votum. Regeringens politik är inte dess egen utan Förenta Staternas. Om amerikanerna i dag skulle avpollettera våra nuvarande styresmän, skulle regeringen falla i morgon och folket ta makten. Vi är villiga att vänta. Men när vår stund är kommen — och lita på att den kommer — då kräver vi vår rätt. Varje försök att beröva oss makten, att neka

oss våra lagliga rättigheter leder till inbördeskrig, guerra civila. I Spanien var det inte demokraterna som gjorde uppror. Det var fascisternas önskan att hindra demokraterna att regera som orsakade inbördeskriget där."

"Tror ni att det kan hända i Italien?"

"Vi tror — nej, vi vet att det inte behöver hända här, signore."

"Då är ni alltså villiga att vänta länge?"

"Varför länge?" replikerade han skarpt.

"Emedan era röstsiffror ännu inte är avgörande."

"Vi hoppas att de ska bli det inom kort."

"I nästa val?"

Sekreteraren inflickade med sin lugna röst: "Nej, nej, det är en smula för optimistiskt." Han märkte att jag sneglade förbi honom på de tre porträtt som hängde i rad på den omålade träfiberväggen. Han fortsatte utan att vända sig om: "Det påstås att vi efterapar Sovjetunionen. Beskyllningen är orättvis. Vi beundrar Ryssland som ett exempel på vad ett enigt, hårt arbetande folk kan åstadkomma. Vi strävar mot ett liknande mål. Men vår väg är vår egen väg."

"Ni vill med andra ord ha sagt att ni inte anser de italienska problemen vara desamma som Rysslands?"

"Ideologiskt sett är det samma problem, men i praktiken är de olika. SSSR har uppnått total socialism. Vi anser det vara omöjligt i Italien. Ryssland har obegränsade resurser, och det har inte vi. Därför vill vi göra det bästa möjliga av det som vi har — på vårt eget sätt. Genom . . . rationalisering . . ."

Dörren öppnades och in trädde en storvuxen korpulent man i grå kostym. Det enda jag erinrar mig av hans ansikte är en hög panna och klara gråblå ögon. Han bar en bunt papper under ena armen och från handloven dinglade ett paraply. Hans kläder var trådslitna och skrynkliga men han hade naturlig värdighet. Han kastade en blick på mig. "Scusi", sade han, och sedan "Parlez vous français? — Or English, perhaps?" fortsatte han obesvärat. "Ni

vill kanske ursäkta oss. Kamraterna och jag måste gå till ett möte. Jag började fråga mig vad som kunde ha hänt dem", tillade han med ett hjärtligt leende.

"Det var nog mitt fel", sade jag.

"Doktorn ska hålla ett anförande på mötet", förklarade sekreteraren och reste sig.

Jag tog avsked. Jag hade inte väntat mig att Italiens Kommunistiska Parti skulle se ut på det sättet . . .

Enligt vissa observatörer måste Italiens socialism på grund av den historiska utvecklingen bli ovanligt extrem. De framkallar gärna en vision av miljoner och åter miljoner italienska jordproletärer och arbetslösa, vilka — om man får tro dem — förkastar alla sociala reformer av västerländskt snitt och ropar på revolution.

Andra sagesmän hävdar att Italiens kommunister inte alls liknar de ryska. De anser dem vara verkliga socialister och framför allt italienare.

De fyra compagni hade talat om rationalisering . . . Var det emedan de visste att nationen inte skulle acceptera ett drastiskt och antiklerikalt program? Eller dolde rationaliseringen långtgående och radikala planer?

En företrädare för Kristliga Demokraterna — regeringspartiet — sade till mig: "Hela den kommunistiska propagandakampanjen är ett överlagt bedrägeri. Kommunisterna framställer sig själva som Italiens förmenta räddare. Men vad kan de erbjuda nationen? Grisar och symaskiner. Det är rena byteshandeln. Grisar och symaskiner mot röster i valen. Il signore röstar kommunistiskt och kånkar hem två griskultingar. La signora får en splitterny symaskin för sitt välförhållande. Bravissimo! Men tänk efter en smula — om låt oss säga tolv miljoner människor vore dumma nog att låta lura sig av knepet — var skulle då alla grisarna och symaskinerna komma ifrån? . . . För övrigt, vad som än händer är

det regeringens fel. Överbefolkning, arbetslöshet, ja till och med fjolårets översvämningar skylls på regeringen. Om havet skulle torka ut i morgon skulle regeringen få skulden.

Kommunisterna larmar om reorganisation och jordreformer. Det är lättare sagt än gjort. De som skriker värst glömmer att regeringen faktiskt har uträttat en hel del. Det är just vad den har. Allmänna arbeten, skogsplantering, omställning av fabriker till civil produktion. Och vad jordreformerna beträffar — vad vill kommunisterna egentligen? Att jorden ska styckas — ett, tu, tre — och fördelas bland förpaktarna. Och vad ska sedan ske? Vem ska bruka de där plättarna? Var finns pengarna som ska bekosta inköp av jordbruksmaskiner och konstgödsel och byggandet av bevattningsanläggningar? Regeringen utarbetar för närvarande planer för hur en gradvis omläggning ska finansieras. Det tar tid.

Kommunisterna kräver att vi ska göra affärer med Ryssland och satellitstaterna. Vad kan vi sälja? Textilier? Ryssland vill inte ha våra tyger. Automobiler? Strunt! Vi säljer lite frukt i de där länderna, jaha. Vi behöver järnmalm och kan inte få någon. Vi behöver vete — och Rysslands exportpriser är höga, mycket högre än priserna på andra håll. Tjeckoslovakien önskar sälja porslin och liknande saker till oss — men vi kan ju inte uteslutande importera porslin. Näggum, kommunisterna försöker dra folk vid näsan. Deras rationalisering är en krigslist. Om de kommer till makten får vi russifiering i stället — med allt vad DET innebär.

Och lösningen Det är inte lätt att säga. Situationen är mycket allvarlig i detta nu. Italien är ett litet och fattigt land. Och vi har femtio miljoner invånare — överbefolkningen är vårt största problem. Vi försöker som bäst ordna emigrationsfrågan med vissa länder. Det är komplicerat och medför fruktansvärda kostnader. Brasilien har erbjudit oss mark för kolonisation. Men vi kan ju inte skicka ut folk i djungeln för att dö. Det behövs teknisk förberedelse, pengar . . ."

Jag frågade om födelsekontrollen — var den inte oundgänglig för varje permanent lösning av Italiens dilemma?

"Födelsekontroll är mot vår religion, vårt folk önskar det inte", svarade ämbetsmannen bestämt.

* *
*

Om det inte vore för floden skulle Tivoli vara en av många småstäder här uppe i bergen. Men floden gjorde allting annorlunda. Under tidernas lopp har den med jämna mellanrum kommit stormande genom staden och urholkat sluttningen i två djupa raviner. Vattnet strömmar numera i en konstgjord ränna och faller lite längre bort i en hög och fradgande kaskad. Ravinerna är tropiskt gröna av vinrankor, ormbunkar och cypresser. Ovanför, på yttersta kanten av en klippa ligger ruinerna av ett tempel. De smäckra kolonnerna glimmar i solskenet, tunna, bräckliga, otrygga som om de när som helst kunde störta ned i djupet, ned i floden och lövbruset. Där långt nere i ett litet Eden mullrar vattnet utan uppehåll. En dunst av lysande droppar hänger som ett moln i klyftan och en skimrande regnbåge tänds och bleknar, tänds och bleknar igen.

Ravinerna och husen som balanserade på klippkanten var så himmelskt sköna att man tappade andan. Men de var på något vis ensamma och övergivna i sin skönhet . . .

Den skönhet man så ofta möter i Italien är varken flyktig eller övergående. Den är inte subtil, säsongbetonad och otämd som naturen i nordliga länder. Här har den formats av människan. Och så måste det vara. I århundraden har det varit så. Människans märken och spår har präglat varje tum av landet. Och vi möter blott odlade fält och några få otillgängliga grönskande paradis som här nedom Tivoli.

Måleriska historia! Endast ett folk vars liv den har format kan

riktigt förstå denna skönhet. Italienarnas kärlek till sitt land har inte sin upprinnelse i kärlek till naturen. "Bella . . . bella" är inte så mycket ett utrop av beundran som ett uttryck för deras skönhetslängtan, en ständig åtrå efter skönhet i livet. Dessa människor vet just ingenting om naturens hemliga jungfruliga gömslen. Det bekymrar dem inte. De berikas av ting som näppeligen har något att göra med naturen som källa till frid och kontemplation. De har sitt dagliga arbete, sitt förflutnas lämningar och minnesmärken — framför allt solen. Man kunde kanske påstå att Italien inte är vackert om man saknar levande kontakt med landet — bara måleriskt. Den måleriska inramningen för människor som det är lätt att tycka om och svårt att förstå.

Bakom mig höjdes en bergssluttning grå och förbränd av solen över olivlundarna och landsvägen. Vid mina fötter föll branten rakt ned i klyftans djup. Marken var hård, stenig och het. Här och där växte en grästuva eller tistlar purpurröda som tropiska blomster. Och det fanns mynta någonstans i närheten — jag kunde känna myntans skarpa kalla doft genom de varma lukterna av gräs som svävade uppåt med vattenångan.

En bonde i sin åsnekärra klapprade förbi på väg in till stan. En flicka på cykel passerade i motsatt riktning, flammade till ett ögonblick som en blå fågel mellan träden och försvann.

Solen steg på himlen och belyste stadens baksida där fabrikerna ligger. Det var svårt att fatta att de kunde ha något att göra med Tivoli. Men där låg de — klumpiga sotiga klossar på en svartnad bergssida. Röken hängde över dem i gråa skyar, kloakvatten skvalade i gula smutsiga utfallsdiken mellan fabrikslängorna.

Någonstans i den sotiga kåkstan löpte en gata ned till stora landsvägen och Rom. Jag tog av nedanom berget och rullade in i Tivoli på den gatan. Kanske jag aldrig hade brytt mig om att stanna här, om jag inte hade kommit från det hållet . . .

En klocka slog tolv. Ringningen studsade över ravinen jagad av det utdragna falsettjutet från en fabriksvissla. Jag bredde ut

kavajen på marken och dukade med smörgåsar och en burk marinerade oliver. Omkring mig lyfte träden bräckliga kvistar med silvergröna mörka löv och halvmogna frukter stora som en ärta. Låga, platta groteskt förvridna stammar bar upp det silvriga lövverket. Hur kunde någonting så knotigt, benhårt och torrt vara levande träd? De liknade snarare fabeldjur som förvandlats till sten i ett fjärran sagoland. De hade ingen bark över huvud taget — bara bruna knutiga senor av hårt naket trä som snodde och vindlade sig upp ur den solförbrända marken och förgrenades i lövverkets gröna skyar.

Jag lutade mig tillbaka mot en trädstam, hörde ett svagt skrammel och vände mig om. Ett litet blänkande föremål hade fallit ned ur det förvridna grenverket. Det var en skalsnigel, eller rättare sagt ett snäckskal — tomt, vitt och torrt, med en virvel av ljusröda prickar. Jag såg närmare på trädspiralerna och upptäckte en hel by av snigelhus — alla näpna och obebodda, inklämda mellan de knotiga senorna av mattbrunt trä. Jag lösgjorde ett av skalen — och en svärm myror svämmade ut ur en spricka i träet. Myrornas kroppar såg ut att bestå av tre små pärlor, två av ebenholts och en av bärnsten. Hade myrorna ätit upp sniglarna? Och hur hade skalen kilats fast på det där viset? Trädet hade ju för länge sedan upphört att växa —

Dagen blev het. Och olivlundens trädkronor var alltför glesa som sköld mot solen. Jag samlade ihop mina grejor, stack ett snäckskal i fickan och traskade hem till Tivoli längs den stekheta asfalterade vägen . . .

* *
*

De vindlande gränderna i arbetarkvarteret var som gatorna i en gammal ruinstad där folk bor emedan de inte har någon annanstans att ta vägen. Fallfärdiga kåkar lutade sig trött emot var-

andra, låga tegelbyggnader spred stickande odörer och skakade av maskinslammer — och bortom dem knegade andra ruckel, hundra mörka portar öppnades som rävgryten, bågnande murar stod hotfullt på lut. Och överallt och allestädes detta myllrande, sjudande, outsläckliga liv.

Det luktade kroppsarbete och fattigdom — svavel och cellulosa och lysgas och osund, ovädrad trångboddhet.

Jag slets mellan förtvivlan och hopp. Jag ville skynda förbi — och ändå dröjde jag mig kvar varje gång jag råkade passera kvarteret. Jag blev stående och betraktade barnen. Att gå genom en italiensk stad är att vada i ett hav av barn. De kröp omkring på den dammiga gatan, klängde i klasar på de fallfärdiga trapporna, klättrade omkring bland resterna av ramponerade hus. Några var bleka och glåmiga, många var otvättade och de flesta en aning förvildade. Men förvildningen var naturlig hos dem — som hos otämda djur. I Frankrike föreföll mig les enfants underligt kuvade mellan utbrotten av nervös energi. Men de italienska bambini var genomgående naturliga och självmedvetna. Intet under för resten, så många som de var. Mödrarna som satt och sydde i dörren eller i en solstrimma vid husväggen hade mindre än ett öga för vart barn. Men så fort en lastbil nalkades på gatan slängde kvinnorna allt de hade för händer och rusade vrålande omkring för att fånga upp sina ungar. Det skedde med ett öronbedövande oväsen och massor av svart rök och väggarna skakade våldsamt när monstret med sin last av stockar eller pappersrullar mullrade förbi.

En återvändsgränd skar tvärs igenom den oformliga massan av kyffen och slutade på kanten av en ravin. Vid skyddsräcket trängdes en hop vilt gestikulerande barn som med spänd uppmärksamhet stirrade ned i ravinen. En gosse i islandströja höll en liten flicka upprätt på räcket. Hon såg sig storögt omkring och sög på sin tumme. Strax intill stod flera pojkar, bland annat en som var mager och senig och hade en scharlakansröd yllehalsduk knuten

om sin finniga och svullna kind. Han var starter och gav kamraterna instruktioner med klar och ljudlig röst. Två av pojkarna grep tag i var sitt tjocka gummidäck och var sin korta käpp och kröp ihop i startgroparna. "Färdiga", skrek pojken med den röda scarfen. "Gå!" Och han gav den ene en spark i stjärten med sin sandalklädda fot. Käpparna träffade däcken, flinka fötter slog klöver i avskräde och tegelslagg och hals över huvud störtade de två pojkarna ned i ravinen. Åskådarna hängde över räcket, visslande, tjutande och viftande med armarna som en hop galna dervischer. Deras obändiga vitalitet hade kunnat driva en dynamo, förvandla de ofruktbara bergen därborta till hängande trädgårdar, bygga . . .

På en av sidogatorna mötte jag fyra nunnor. De kom svischande i den trånga passagen som svarta fåglar. Först när de var tätt inpå mig kunde jag se de glimmande silverkrucifixen och de kameliknande ansiktena som nästan doldes av flaxande hättor. Hur annorlunda föreföll de inte här bland skuggorna än ute på den öppna corson! Och vilka besynnerliga förstulna blickar de gav mig . . . Nunnorna flaxade som fåglar över en liten piazza och uppslukades av en dystert ruvande gammal byggnad — Asilo Santo Grigorio.

Jag såg en gumma sitta i en dörr och stannade för att fråga henne om asylen. Hon var krokig och hopskrumpen och de åderspända händerna var upptagna av en stickning. Rummet bakom henne saknade fönster. En liten pojke klängde på henne, glodde storögt på främlingen och högg vildsint tänderna i en brödbit.

"Det är ett daghem för barn", sade gumman. "Det sköts av kyrkan. Man betalar fyrahundra lire per månad och barn. Ja, staten har en skola längre upp i stan. Där behöver man inte betala någonting. Men . . ." tillade hon med en axelryckning, ". . . man måste ju köpa skolböcker och kläder . . . Läroverk? Nej, det har vi inte i Tivoli. Då måste man resa till Rom." Hon förklarade saken

mycket tjänstvilligt och sneglade då och då på sina glittrande stickor.

"Jag har sett barn på gatorna vid alla timmar på dygnet —"

"Det stämmer. Många går inte i skola."

"Men . . . finns det ingen skolplikt? MÅSTE de inte gå i skola?"

"Åh nej", smålog gumman, "såna lagar finns inte —"

Jag frågade henne om de skadade husen. Frågan var knappast originell. Men alla svarade på den. Jag lät den tjänstgöra som probersten för folkmeningen.

"Många bombardemang, si", nickade kvinnan. "Si, det hände för rätt länge sedan. Men vem skulle ha råd att bygga upp igen? Vi bor fem personer i samma rum . . ." och hon gjorde en gest mot det mörka fönsterlösa grytet.

* *
*

Det finns ett ordspråk som säger, att man inte lider av det som man inte vet om.

Men det kan komma en dag när det som man inte känner till gör en mycket ont.

Italiens barn har fått en obändig energi i arv. Det gör det möjligt för dem att leka på sophögar och bo i jordkulor och ändå ha kraft att njuta av sol och himmel.

Italienska föräldrar avgudar sina barn, de tillber dem helt enkelt. Deras vördnad för barnet är primitiv och djup. Men de är fullständigt obekymrade och likgiltiga för barnets framtida välgång. Barn är födda för att existera. De kommer till världen, växer upp, lever, älskar och får barn i sin tur. Föräldrarnas fattigdom övergår till att vara barnens fattigdom och deras okunnighet blir barnens okunnighet. Rättvisan är ställd på framtiden — endast lidandet är oundvikligt och omedelbart för handen. Il fato . . . ödet . . . vem kan tvivla på det?

Privilegierade italienare är kultiverade, ytterligt raffinerade — stolta arvtagare till sitt lands historiska rikedom. Men det mesta i Italien är mörker, ett planlöst famlande, en skoningslös kamp för tillvaron. "Vi behöver specialister", säger en. "Lösningen ligger i en ny anda", påstår en annan. "Tro och tålamod", predikar en tredje. Men måste inte lösningen i första hand sökas i vetande, i den kunskap utan vilken dessa gränder och dessa liv aldrig kan förändras? Påtagliga fakta talar med det mänskliga eländets tusen stämmor.

Vad kan det nytta oss att veta något om vi har inhämtat lärdomarna alltför sent?

* *
*

Allmänningen där Vestas och Sibyllans tempel en gång hade stått... En halvbåge av kolonner och tre väggar på randen till ett paradis... Här var tomt och tyst — borden och trädgårdsparasollerna var hopstaplade i ett hörn av terrassen. Dagen var kylig med hög, molnstrimmig himmel. En svärm kajor fladdrade genom grönskan. Deras tjatter föll som småsten i en källa. Och så bröt solen fram och begöt cypresserna med guld.

"Signore, signore —"

En liten tös stod inte långt ifrån mig. Hon bar en urtvättad blå klänning, håret var rundklippt över ett utsökt, älskligt ansikte med stora ögon strålande som stjärnor.

"Signore, caramele...", sade hon och närmade sig långsamt. "Signore, signore..." — fågelsnabba ord, besynnerligt medvetna i sin musikaliska inställsamhet. Hon bredde ut den smutsiga klänningsfållen. "Non buon —" och det förtjusande huvudet lades behagfullt på sned. "Signore, soldi —". Hon talade snabbt och ändå enträget. Och plötsligt hade hon kastat en blick över axeln mot

den fallfärdiga byggningen på andra sidan gårdsplanen. "Signore, caramele —".

En kvinna steg ut på trappan.

Och som ett virvlande dun i blåsten hade barnet försvunnit.

Italienarna svälter inte; de är fattiga, några ibland dem har mycket lite att äta, men de behöver inte svälta, säger folk. Som om blotta faktum att man inte svälter ihjäl skulle vara en motivering för ens existens. Samma personer ägnar sig åt att diskutera sociologi och världspolitik och sysslar med psykologiska studier över individens plats i samhället. De betonar särskilt starkt det personligas roll för att bevisa att individen har rätt att uttrycka sin personlighet (och därmed rätt till frihet). De tillämpar godtyckliga slutsatser på andra och inser att de är meningslösa. Och medan de studerar individens rättigheter glömmer de gladeligen de förhållanden som förvägrar honom bruket av dessa nyssnämnda rättigheter.

Det bedrägliga i ordandet om dylik "individualitet" och "frihet" är särskilt uppenbar i Italien där människorna för att inte svälta ihjäl måste trampa ned varandra i kampen för arbete — eller också tigga sig fram . . .

Jag försökte tänka mig Neapel — horderna av barn myllrande i slumkvarteren bland tvåhundratusen arbetslösa . . . Och Sicilien . . . Nej, jag ville inte resa dit ned i år.

"Caramele", hade den lilla flickan sagt.

Det var en ren tillfällighet att hon inte hade sagt PANE.

* *
*

I Tivoli är det inte många meter mellan hisnande skönhet och avskräckande fulhet. På ena sidan berget ligger templen och de berömda grönskande klyftorna och på den andra — en sandig, skräpig, sönderbökad sluttning med fabriker och ramponerade ruc-

kel. Och mellan dessa ytterligheter, förenande dem i sjudande, okuvligt liv — den italienska folksjälens vitalitet . . .

Där campagnan möter bergen nedanom Tivoli reser sig en monstruös svart byggnad på en uthuggning inte långt från vägen. Omkring den flockas några kojor övervuxna med vinrankor som är vita av damm. Fruktträn hänger över murarna här och var och nya bostadshus bildar kantiga hårda block i bakgrundens dammiga grönska.

Den svarta byggnaden liknar ett stort brandskadat fängelse. En del fönster är överklistrade med papper, några gapar tomma och och från andra dinglar sjaskiga klädesplagg på tork. Det är ett stort femvåningshus, nästan skrämmande i sin förfallna ödslighet.

En hop grabbar leker vid vägkanten. De vräker sten i ett vassbevuxet dike där vattnet porlar. Jag har kameran med mig, i fickan, där den är besvärlig nog. Och nu riktar jag objektivet mot den vedervärdiga kåken.

"Ecco! Il notro palazzo nero e fotografero", skriker en gäll pojkröst. En pojke springer fram till mig. Han kan vara sex år gammal, kanske fem, att döma av vad jag kan se av honom. De bara benen är uppslukade av gummistövlar — men stövlar för en fullvuxen karl. Den trådslitna, illasittande och alltför korta kavajen är hopfäst över bröstet med en enorm säkerhetsnål. Mellan kavajen och stövlarna skymtar två skrovliga knän.

"Signore", grinar pojken med starka vindruvsfläckiga tänder, "per favore, uno di me — tag en bild av mig."

"Va bene." Avtryckaren knäpper till. Och i samma ögonblick är jag kringvärvd av barn. De står plötsligt där som framtrollade av kameran, flickor och pojkar om vartannat, unga och mycket små, en väldig larmande hop. "Di me, di me, signore!" Kameran möter vackra, vanliga och fula ansikten, primitiva och förfinade, okammade hårmanar och långa lösa flätor — och för varje blinkning av bländaren ökas deras antal. Och nya barn kommer rusande från alla väderstreck.

"Venga", ropar en grovlemmad yngling och drar till sig två små pojkbytingar i säckliknande paltor och skrattar brett mellan två skygga och lyckliga ansikten. "Di noi ensieme", säger han och håller småttingarna stilla. Över hans ena ögonbryn flammar ett mörkrött ärr . . .

Pojken som hade satt i gång det hela är synnerligen närvarande, han lyckas tränga sig med på vartenda fotografi. "Jag är poliskonstapel", förklarar han och sparkar en stor sten med sin sladdriga stövel. De andra barnen ignorerar honom.

"Kan du skicka oss bilder?" piper någon.

Jag tar papper och penna och säger: "L'indirizzo — skriv upp adressen."

Ett förläget mummel. Vem kan skriva? "Mario . . . Mario possa . . ." En gänglig gosse stiger fram ur skaran. Med stor omsorg plitar han ned den oerhört betydelsefulla indirizzo. "Eccolo", utbrister han, räcker mig papperet och ser sig stolt omkring.

"Eh, signore, skicka inte fotona till honom — han kommer inte att ge oss andra något!"

"Ja, ja, det lovar jag."

En klingande skrattsalva.

"Den där — byggnaden", säger jag och pekar.

"Il nostro palazzo nero — vårt svarta palats."

"Och ni . . . bor . . ."

"Jaha. Jag har bott där i fem år."

"Och jag i åtta."

"Ända sen kriget —."

Pojken med ärret i pannan pekar upp mot backen. "Husen blev bombade. Bom, bom! Krig. Ingenstans att bo. Så vi stannar i den här gamla fabriken."

Han uttalar ordet "fabrik" lika obesvärat som om han skulle säga "hus", tänker jag. Och jag frågar: "Blev den också bombad?"

"Nej. Den är övergiven. Il padrone byggde en ny fabrik, en fin stor modern sak. Un fabrico di pasta, capisce?"

"Du menar makaroni?"

"Si, si un grande fabrico. Den ligger vid järnvägsstationen."

Han har klara ögon under det mörkröda ärret.

"På så vis... Och husen, de där nya uppe i backen..." Jag pekar på fasaderna med de många fönstren.

Barnen sneglar tigande på varandra. Någon harklar sig och spottar.

"Signore, när får vi bilderna?"

"Snart. Om fyra eller fem dagar." Jag vänder mig om för att gå.

"Ancor'uno" bönfaller de unga rösterna.

"Jag har inte mer film —."

En åsna kommer trippande uppför backen på bräckliga, snabba benpinnar. Två stora kaggar guppar och knakar för vart steg den tar. Mellan kaggarna tronar en bonde, en äldre man, bred och tjock och tung. Han har en platt röd näsa och gula mustascher som slokar bedrövat. En tvåpipig hagelbössa dinglar i ett snöre på hans rygg.

Den trasgranna men gladlynta barnaskaran följer mig med blicken när jag traskar mina färde i åsnans dammande spår. Gossen med gummistövlarna följer mig ensam hack i häl.

"Signore! Ancor' uno di me, me solo", kvittrar han.

"Kan inte — ingen film —"

"Titta — mina stövlar är vattentäta!" Pojken tar ett språng från vägkanten och landar i diket med ett våldsamt plaskande. Han dyker skrattande upp igen.

"Dina byxor är ju genomvåta!"

"Spelar ingen roll. Fötterna är torra. Titta —", och pojken upprepar sitt konststycke, grinande som en solvarg. "Vill ni ha druvor — l'uva, signore?"

"Grazia. Domani. Allora, a rivederci."

"A rivederci", svarar den våta pojken. Jag traskar uppför backen och vänder mig om i vägkröken.

Pojken är borta.

* *
*

Jag åt frukost på rummet. Det var billigare så. Mitt rum var trevligt. Det vette mot öster och soluppgången. I det flacka gryningsljuset föreföll flodens vatten klart och inbjudande. Och om man inte lutade sig ut genom fönstret så att man såg de ruttna fruktskalen och de tomma konservburkarna på strandbanken nedanför var illusionen av målerisk friskhet fullständig. På toppen av en kulle stod ett ensamt kors etsat mot den disblå himlen. På sluttningen av en annan kulle syntes en eteriskt silvergrå olivplantering. Och på en allmänning vid floden väntade två karnevalstält och några granna vagnar på att det åter skulle bli kväll.

På andra sidan huset luktade gatorna morgon och nattfrost och vittringen av mulor som trippade förbi med korgar fulla av daggvåta grönsaker på ryggen. Där doftade det av kaffe och nybakt bröd och gult solsken som redan värmde piazzans knaggliga stenläggning.

Jag köpte två semlor i ett bageri — två panini. En yngling med lockigt hår slog papper om de alltjämt varma bröden och ropade "ventedue" till mannen som satt bak disken nära dörren. En annan ung pojke ställde fram bakverk i fönstret. Mannen vid disken tog pengarna, sade någonting om vädret och staden och höll samtidigt ett vakande öga på sina söner. Butiken var en familjefirma liksom de flesta bagerier i Italien. Alla var uppriktigt hjärtliga — deras "buon giorno" och "gracia lei" lät övertygande. Jag mindes Paris och den oslippliga refrängen "merci, monsieur, au revoir, monsieur" som slängdes efter en som ett glåpord.

Den stjärnögda signorinan i mjölkbutiken smålog rart när hon fyllde min termos med färsk mjölk. Och eftersom flaskan inte rymde fullt en liter blev det två lire billigare.

Det fanns ett ställe i gathörnet där jag kunde köpa plommon- och äppelmarmelad. Il padrone rullade tålmodigt och omsorgsfullt mina futtiga hundra gram i en strut vaxpapper.

Och så tillbaka till rummet och mitt caffe con latte som jag bryggde på spritköket. Nu var klockan nästan åtta, och solskenet flödade över det lilla torget och dimmorna lättade på sluttningen. Bara de längst bort belägna olivlundarna avtecknades ännu mycket otydligt, som om de hade flutit i sin egen dimma.

På flodstranden gick en åsna och betade det stubbiga, glesa gräset. Åsnans huvud var mycket för stort för dess kropp, öronen mycket för stora för huvudet — och de tunna spindelbenen alltför spinkiga för åsnan som helhet. Två småpojkar klängde sig upp på den lille asinos svankiga rygg och tvang den att trava omkring i gläntan. Sedan släppte de lös den på stranden med grimman dinglande. Stranden var brant och lös och åsnan trasslade in repet i frambenen. Då sträckte den strax på halsen och klippte med de långa öronen och såg sig ömkligt skriande om efter pojkarna.

Det är på morgnarna man ska göra uppköp i Tivoli. I mitten av butiksdistriktet ligger en skvär bland de bombskadade husen med en kyrka på ena sidan. Varje morgon kommer bönderna från kringliggande trakter in med frukt och grönsaker. Torget var mönstrat av frukt, djupt saftgrön och röd och orangegul och skimrande frukt i rågade spjälkorgar, på trottoarer och bord. Vilka äpplen jag kunde finna där! Tunga, fasta äpplen, gulgröna och så underbart goda! Och cacchi som liknade förvuxna orangeröda plommon; och druvor, gröna eller purpurfärgade, ibland avlånga som bleka genomskinliga saftdroppar. De sistnämnda var dyra — hundratjugo lire per kilo. Men vanliga druvor kostade bara femtio lire. Och grönsaker kunde man köpa billigare än i Perugia eller Cesenatico — för att inte tala om Rom.

I torgets utkant har en försäljare ställt upp ett stånd. Han har spänt en strandparasoll över bockbordet på vilket små plåtburkar är uppradade som en tät matta av etiketter. På parasollstången har han dragit ett meterlångt brunt ormskinn — som skydd mot det Onda ögat. Och på bordet ligger två uppstoppade ormar ondskefullt hopringlade. Försäljaren är kortvuxen och trind, med ett fryntligt och runt och rödbrusigt ansikte. Han viftar livligt med händerna när han vrålande påkallar torgpublikens uppmärksamhet.

"Stig fram, gott folk, stig fram och se er mätta. Jag söker en ung man för en snabb demonstration. En ung man med starka nerver. Hej där, giovane! Vill du inte? Och du?" Han ryckar en fyrkantig yngling i ärmen. "Hur har vi det med nerverna, här då?" Med en snabb gest har han vridit ynglingens huvud åt höger och vänster och slår honom häftigt i solar plexus. Offret upphäver ett jämmerrop. "Nej, det där går inte", ryter försäljaren. "Du är inte lämplig. Men du där -." En annan ung man stiger fram med ett fåraktigt leende. "Nu, gott folk", vrålar marktschrejern, "nu undrar ni bestämt vad alltihop rör sig om? Ni har blivit lurade av kvacksalvare förr. Men aldrig av mig. Inte av Alfredo Prampolini! Nej, aldrig det. Jag har rest jorden runt, jag har besökt Indien, Afrika och Grekland — och aldrig i mitt liv har jag bedragit en enda människa. Som bevis för kvaliteten hos mina preparat har jag dessa . . ." Och han viftar med en hop skrynkliga papper. "Och som bevis på min framgång och som garanti för att ni ska bli nöjda — de här!" Och han drar fram en sedelbunt tjock som en ordbok och lägger den på bordet mellan de ringlande reptilerna. "Och nu!" utropar han beskäftigt och gnuggar handflatorna emot varandra, "nu, giovane, ska du säga mig hur det står till med dina nerver!" Svaret är ohörbart. "Utmärkt", nickar försäljaren belåtet."Och magen? . . . Också bra. Utmärkt!" Han glor stint ynglingen i ögonen och ögonen stirrar i sin tur på sedelbunten mellan ormarna. "Så ska det låta, en frisk och sund ung

man, ett riktigt praktexemplar! Och varför kan man fråga sig, varför?" Han skriker med sina lungors fulla kraft. "Jo, därför att hans fötter inte besvärar honom. Hur många bland er, gott folk, kan med gott samvete säga det samma? Få. Mycket få. Ni arbetar hårt. Era fötter värker. Hela kroppen är värkbruten av trötthet. Ni har LIKTORNAR! Se nu här . . ." och han gestikulerar med en av de platta plåtburkarna. "Här ser ni det ENDA BOTEMEDLET MOT LIKTORNAR som är verksamt i praktiken. Här — för trettio lire per burk — det enda kända botemedlet . . ."

* *
*

Var gång jag besökte stadens äldsta kvarter föreföll de förvandlade och annorlunda, hemlighetsmättade, meningsfulla. Jag kunde i timtal driva omkring i gränderna nyckfulla labyrinter, i ljus och skugga, bergtagen av deras mångfald . . .

Ibland var det bara ljusrundeln på ett arbetsbord, prylarna och kniptängerna och läderbitarna och en knotig hand som höll en gammal känga medan andra handen förde en kort krumkniv, eller den arbetandes skalliga grånade huvud — ingenting annat än detta, skimrade av ljus i den lilla verkstadens djupa dunkel.

Eller det kunde vara porten till ett fruktansvärt förfallet hus där någon hade placerat en bricka med snyggt uppradade stekta äpplen på en stol och äppelsaften sirapstjock bubblade genom det förkolnade skalet medan bakugnens aptitretande doft fördunstade i stanken av multnande avskräde, urin och surnad föda . . .

Eller en skräpig skräddarverkstad där de manliga medlemmarna av en barnrik familj befann sig i fullt arbete, fadern sysselsatt med att skära till, medan halvvuxna eller späda söner sömmade med snabba fingrar och blixtrande nålar, så förtvivlat händiga och snabba. Och jag tänkte på vad gumman utanför barnhemmet hade

sagt: "Många går inte i skola..." och som ett eko: "De börjar arbeta mycket tidigt — de måste förtjäna sitt levebröd..."

Snusk, skönhet och patos — det var gränderna ledmotiv.

Ibland kunde lukterna vara nog för att hejda mina steg. Jag stannade kanske vid någon av de grottliknande nischer i husväggarna, där man sålde frukt, och insöp doften av meloner och druvor och oliver och köpte kanhända en ömtålig orangegul cacchi. Och jag möttes av lukterna av fuktig sten och flottig makaroni, de friska fläktarna från lövrika vingårdar på kullarna eller stanken ur sprickor och prång rågade av avskräde — och allt var mängt med lukten av svavel. Och plötsligt kunde odörerna i den solmättade luften förvandlas till något obeskrivligt dammigt allestädes närvarande...

Halvvägs ned breddade gatan ut sig. Där låg en kyrka. Men vilken kyrka! En trist fasad utan minsta kors, inget klocktorn och en anskrämlig plankdörr som bara avskärmade nedre porthalvan... Jag lurade mellan de tjocka ohyvlade plankorna och urskilde ett stort halvmörkt rum där stora svänghjul snurrade runt och ångan pyste i spiraler. Den fuktiga dävna lukten av pappersmassa hängde tjock kring kyrkan. Hur länge hade den brukats som verkstad? Sedan kriget? Redan före kriget? Maskineriet var klumpigt och uppenbart föråldrat.

På andra sidan gatan hämtade kvinnor och unga flickor vatten vid en springbrunn. Den bestod av en trave förvittrad sten och liknade de sista resterna av en fordom hög mur. De skulpterade ornament som en gång hade prytt frisen var så gott som utslitna och bildade bara grågröna knölar. Några trappsteg ledde till en valvtäckt nisch och där utmynnade ett stenrör ur vilket vattnet frustade gnistrande och klart. Vattenbärerskorna kom och gick i jämn ström bärande kannor av matt hamrad koppar. Flickorna var välväxta och smidiga, slanka men ändå rundhyllta. De ägde en nästan mogen sinnlighet. Deras rörelser var lätta, rytmiska och fulla av förföriskt behag.

Mjölnarens hus var gammalt som alla andra, men de breda dubbeldörrarna stod på vid gavel så man såg hans spannmålssäckar och två rymliga sädesbingar och en konstifik sädesskalare. Mjölnaren var inte inne. Jag antog att han satt på trattorian strax intill — eftersom det var lunchtid. Men om han hade stått här i sitt sädesmagasin skulle han ha frågat om jag hade sett villorna och vattenfallen. Det var så vi först hade träffats. Jag hade stannat för att titta på när han arbetade — och han hade först varit mycket fåmäld tills jag sade något om att staden var målerisk. Då lyste han upp. "Ja, inte sant, och den är gammal, äldre än Rom. Det finns en massa att se här. Vattnet har gjort mycket för Tivoli. Det har bidragit till att göra stan berömd och gett fabrikerna vattenkraft . . ."

Mjölnaren gjorde en paus med den tomma sikten i nävarna. Mjöldammet låg vitt på hans kläder och bara armar och en torr aptitlig doft av spannmål vilade över rummet. "Jajamen", nickade han, "Tivoli är rikt — det vill säga att en del av stan är rik." Så talade han om Villa d'Este på kullen rakt ovanom hans hus, om trädgården med dess oräkneliga springbrunnar, om marmorn och kristallerna. "Ni måste verkligen se den", sade han varmt. Jag svarade att det skulle jag göra. Men när mjölnaren träffade mig igen skulle han fråga: "Nå, har ni besökt villan?" Och var gång måste jag svara: "Nej, ännu inte —."

Jag frågade honom om de fallfärdiga husen runt omkring hade blivit bombade under kriget eller om några ibland dem endast var gamla. Detta hände innan jag visste någonting om Tivoli, och jag erinrade mig senare mjölnarens buttra svar: "Bägge delarna. Några blev bombade, andra är enbart gamla. Hur som helst är de ruiner . . ."

"Blir de inte reparerade?"

Mjölnaren blev ännu mer irriterad. "Så klart! Ser ni det där huset därborta? En fabriksägare, en signore, har reparerat det. För

att två av hans tjänstemän ska bo där. Två familjer! När det kunde hysa tio. Här producerar fabrikerna varor för miljoner lire vareviga dag som Gud ger och industriägarna förtjänar grova pengar — men de är snåla som spån. De spenderar inte en lira för att hjälpa arbetarna." Mjölnaren lutade sig mot dörrposten och följde med blicken en boll som studsade fram och tillbaka över gatan. Han smålog mot de lekande gossarna och sade: "I Italien är vi mycket förtjusta i fotboll." Han var välväxt och hans silvergråa hår stod i sällsam kontrast till den oböjda kraftiga gestalten.

På en av sidogatorna höjde sig ett torn som en grov fyrkantig stolpe mitt i körbanan. Tornet hade inga fönster, bara en sorts urgröpning vid basen, i gatans nivå. Man hörde entoniga halvmetalliska hammarslag ur dess mörka innandöme. Genom den låga dörröppningen såg jag en karl sitta gränsle över en sorts bänk eller städ av trä. På städets dorn lyste en strut av mattröd kopparplåt. Med precisa, automatiska slag föll träklubban på plåten, dunsade tillbaka två, tre gånger, höjdes igen och stod stilla i luften ett ögonblick medan den halvfärdiga vattenkannan långsamt vreds på dornen. Och så föll slaget i en vid halvcirkel, klubban dunsade ett, två, tre, man uppfattade de dova dunsarna av trä på mjuk metall. Kopparsmeden var ännu rätt ung och hade ett välformat huvud.

Har han i grund och botten någonting att skaffa med staden omkring sig? undrade jag, — staden som är maskinslammer och myllrande, sjudande liv . . . Här sitter han och hamrar och hela hans värld är en sotig håla, glödhet koppar och klumpiga verktyg.

Strax efter tornet upphörde gatan ovanom ett virrvarr av taklösa ramponerade hus. De klamrade sig fast vid ravinens brant, rakt över floden och den saftiga, brusande grönskan därnere. På höger hand syntes bron, bredvid den virvlade vattnet genom ett långt tråg och en skara kvinnor tvättade kläder i tråget, gnuggande och skrubbande i det iskalla vattnet som skummande störtade ned i grönskan djupt under dem. På brons bägge sidor sköt

hotellen fram terrasser där strandparasollerna lyste som randiga svampar, långt ut över cypresser och vingårdar.

Bland de härjade ruinerna som taklösa gapade mot himlen avtecknades en mörk rektangel täckt av korrugerad plåt. En hop barn drev omkring i närheten av kojan tills en karl steg fram under det sönderrostade taket och rytande jagade bort dem. "De går för nära kanten", förklarade han. "Den är mycket bedräglig. Nyligen ramlade en pojke ned här och slog ihjäl sig."

Han var rörande i sin fulhet. Näsan slokade som ett knutigt rep och nästippen vreds tvärs åt ena sidan. Ett vanprydande ärr gick i sicksack över kinden och drog upp mungipan så att de bruna tandstumparna blottades. Under brättena av en trött gammal hatt plirade snälla vattiga ögon emot mig.

"Jaså, ni har en smedja här nere", sade jag och kastade en blick under plåttaket — jordgolv, blåsbälg, tänger, en handfull koks, tre rostiga hästskor på en spik . . .

"Jojomensan. Och det var en fin smedja i forna dagar", svarade den fule. "Fordom, vill säga, men inte nu längre. Nu ska allt mekaniseras — tutto meccanizato — det ska vara elström och ånga och bensin, ingenting annat än maskiner. Där borta . . ." och han pekade på den enda upprättstående väggen av ett hoprasat hus — "där låg en kvarn. Och till vänster låg en fabrik för växtolja. De drevs med vattenkraft. Fast det var för många år sedan. Nu har de andra manicker, moderna fabriker . . ." Barnen smög sig ned mot branten igen. "Packa er i väg!" skrek smeden argsint och hötte med ett hornartat pekfinger. Han stirrade på den vita dunstslöjan som fladdrade från klippan. "Bella!!' utropade han entusiastiskt. "Här finns så mycket vackert att se i Tivoli. Har ni varit uppe på berget?" Han pekade på det ensamma korset. "Därifrån har man utsikt över hela stan . . ."

Jag sökte förgäves uppsnappa en överton av saknad, en svag antydan i hans skrovliga röst. Men han klagade inte.

"Bella Tivoli", upprepade han. Och ärret på den sotiga kinden

rynkades häftigt och förvred munnen i ett hjärtligt och samtidigt plågat leende. Över bruset av fallande vatten dånade biltrafiken på bron.

Emedan många hus i Tivoli saknar vattenledning är kopparslagaren flitigt upptagen av att göra kannor så att flickorna skall kunna hämta vatten vid brunnen — han förtjänar på att staden är efterbliven.

Hovslagaren har däremot blivit arbetslös på grund av de nya transportmedlen — han är ett framåtskridandets offer.

Det finns mycket i Italien som inte stämmer. Maskinernas roll i nationens liv till exempel. I det övriga Europa har maskintekniken infört en fullkomligt ny livsföring. Den har trängt in överallt och identifierat sig själv med människornas vanor, behov och tankar — eller vice versa. Förändringen har varit total, på gott och ont — en revolution.

Men Italien är alltjämt efterblivet. Maskinerna gör ytterst långsamma framsteg här. Deras inflytande sipprar in genom diverse fibrer i nationens liv och påverkar dem på olika sätt — men utan att förändra mönstret som sådant. Tekniken gör några italienare lyckligare, andra berövar den det lilla hopp de har och många blir mycket olyckligare.

En italiensk advokat sade mig en dag: "Maskinen representerar för oss en ny livsform. Vi blir för varje dag allt mer medvetna om livets praktiska problem, den praktiska sidan av saken, jaha." Vi satt i skuggan av en cypress bredvid en gammal stenbro och betraktade rökskyarna i fjärran som visade var fabrikerna låg. Det gladde advokaten att jag kom från Amerika. Han prisade vår höga levnadsstandard och tekniska skicklighet. Han trodde att också Italien kunde ha nytta av ökad mekanisering. "Folk är sig lika överallt; de önskar högre levnadsstandard och bättre inkomster — och mindre arbete." Och han sade sig tro att levnadsförhållandena i Italien undergick en förbättring. "Överklassen är på

nedgång", sade han, "och bönder och arbetare strävar uppåt. Det är den allmänna tendensen."

"Social jämnlikhet? I Italien?" sade jag klentroget.

"Ja-a, men inte i främsta rummet genom politiska omvälvningar —"

"Ni tror alltså att det ska inträffa som en följd av mekaniseringen?"

"Ja", svarade han. "Tack vare maskinerna och deras kommersiella avläggare har vi en tendens mot utjämning, mot ökad likställighet. Och strömningen kommer att fortsätta. Vi måste hinna i kapp utvecklingen i andra länder . . ."

En stund tidigare hade han kärleksfullt talat om konsten och traditionerna, de uråldriga livsformer som han ansåg utgöra en vital beståndsdel av Italien. Jag frågade om "utjämningen" inte skulle förändra och förvanska allt detta.

"Inte nödvändigtvis", svarade han. "Människorna har sin fulla frihet att bevara individualiteten i vardagslivet. De kan välja —."

"Tror ni att det finns så mycket att välja på?"

"Ja, det tror jag. Folk i Italien kan alltjämt leva det liv som är naturligt för dem. De som inte önskar bo i storstäder och arbeta på fabrik behöver inte göra det. Men å andra sidan borde de inte vara tvungna att leva primitivt och opraktiskt. Det är ingalunda fråga om ett kategoriskt val, ingen blir tvungen att helt överge en livsform för en annan. Jag tror att vi kan välja och kombinera."

"Men så som läget nu är har individen endast den massproducerade, skickligt upphaussade illusionen av ett fritt val. Ödet tycks själv ha maskerat sig som maskin. Frågan är hur man ska kunna göra ett lönande byte med Ödet — att leva i samklang med maskinerna och ändå inte mekanisera livet, eller enbart arbeta för pengar. Jag vet inte varför, men jag har en känsla av att ni italienare försöker kombinera det förflutna med det närvarande på ett sätt som bara är ägnat att förvirra er. Ni tror att ni ska kunna göra materiella framsteg och samtidigt bibehålla ert mänskliga

sinne för proportioner, men innerst inne är ni rädda för att inte riktigt klara hyskan. Kanske ni borde vara mer oförvägna? Kanske ni borde beundra det förflutna på avstånd och låta det berika er som vackra tavlor eller musik eller böcker gör? Men på samma gång helhjärtat engagera er i nuet, låta er behärskas av en ny anda . . ."

"Ja, javisst, det är möjligt att ni har rätt", sade advokaten, "det skulle vara konstnärligare på det viset."

Jag trodde inte mina öron. Han hoppades på underverk av maskinkulturen. I framåtskridandets namn skulle mekaniseringen inledas nu på stunden, men det måste ske smidigt, utan friktion, och bringa en mångfald av välsignelser åt alla och envar. Maskinerna skulle till och med åstadkomma en vag jämlikhet, hans "utjämning" . . . Människorna skulle ha fritt val att förtjäna pengar eller inte — och tillräckligt gott om tid för att hinna njuta av de gamla traditionerna. Han var inte blind för den politiska aspekten. Ånej, långt ifrån. Men politiken — det var prat. Och maskinerna var ett faktum — handling, resultat, en ny och allsmäktig kraft. "Praktiska problem . . . hinna i kapp . . . individualitet . . . välja . . ." Jag försökte passa ihop bitarna. Lönlöst. Där satt jag med läggspelet.

* *
*

Arbetarna i Tivoli var mestadels jäktade, smutsiga och trötta män för vilka dagen började på fabriksvisslans kommando och ändades i sömnens korta respit, män vilkas liv bestod av slit och umbäranden och väntan. Där de satt bänkade på sina torftiga trattorior tycktes de vänta, alltid bara vänta. De var varken desperata eller förhoppningsfulla, endast resignerade som den som länge har väntat förgäves. De samlades på samma platser, vid

samma rankiga bord i samma kamratgäng och tände små eldar av vänskap i det kalla likgiltiga rummet.

De var nog så otvungna sinsemellan — högröstade och burdusa eller förtroliga och öppenhjärtiga på sitt livliga italienska sätt. Inte desto mindre var de försiktiga och ständigt på sin vakt. Det var som om de hade väntat på en ovälkommen gäst. De sneglade förstulet på varje främling, sänkte rösterna, lutade sig närmare emot varandra över bordet. Men snart slappnade de av igen — åtminstone skenbart.

Mer än någonsin kände jag mig osann, orättfärdig. Även när jag uppgick i arbetarnas elementära närvaro, i lukten av svett och halm och vin och tobak, förnam jag min egen isolering. Endast anonymiteten gjorde det möjligt för mig att vistas här. Och trots allt ville jag inte söka mig till kaféerna i centrum, gå någon annanstans. Jag ville stanna här bland arbetarna. Därför gick jag till trattorian alla kvällar, satt där och drack och försökte komma till tals med någon av gästerna. Det säkraste sättet att inleda en konversation är också det minsta riskabla, tänkte jag. Italienarens stolthet över sin stad är alltid en grund att bygga på. Och jag vände mig till en karl vars breda skärmmössa skuggade ett snipigt gnagaransikte.

"Un bel paese, Tivoli", sade jag.

"Si bel", svarade han. "Molti di cascadi, villi; molte a vedere."

"Massor av vackra saker — som man inte kan äta", röt någon vid grannbordet. Det var en man i yngre medelåldern. Han var högväxt, bred över bringan och svällde av muskler — som en björn. En triangel krusigt hår stack fram ur den nypressade vita skjortans halsöppning. Hans ansikte var slätrakat och frimodigt och de godmodiga ögonen glittrade av okynnig motsägelselusta. "Det finns en massa vackra saker i kyrkorna också", fortsatte han med en blinkning åt sin bordskamrat, en mager, hålögd arbetare vars långa armar vilade slappa framför honom. Den magre utbytte en blick med mannen i skärmmössan — både två föreföll besynner-

ligt oroliga. Men Björnen ville tala ut. "Vad gör kyrkan med alla sina rikedomar för oss? Den bjuder på begravning och kyrkfester. Men vad har jag för glädje av begravningar just nu? Och vad har jag för nytta av deras processioner? Kyrkan äger en massa egendom. Men ändå framställer den sig själv som sanningens symbol. Ett plus ett som inte gör två!" Han grep två vinglas och slog dem i bordet. "Vi vet att det är två olika saker — och här adderar vi dem själva . . ." De andra betraktade honom med det ångestfulla allvaret hos barn som lyssnar till en välkänd och skrämmande saga.

Den hålögde förklarade för mig: "Han menar att kyrkans läror . . . och sann kristendom . . . inte är . . . samma sak . . " Det ryckte teatraliskt i hans spöklika ansikte.

Björnen fäste inget avseende vid hans ord "Det är lättare för mig att krypa genom ett nålsöga än för en rik signore att komma till himlen", skrek han. "Om jag svälter ihjäl i den rikes trädgård lovar mig kyrkan att jag ska få komma till himlen före honom. Vad är detta för logik? Vilken glädje kan jag ha av vackra löften om en mjuk säng i himmelriket som jag måste betala för här nere?" Han skrattade mullrande och slog glasen tillsammans, ett glas i vardera ramen.

Han liknar verkligen en björn, tänkte jag. En väldig björn som är otämd och bråkig.

"Det förhåller sig så, signore", inföll den långarmade igen, "att om man råkar vara religiös och tror på Kristi läror i motsats till det som kyrkan försöker . . ."

"Du är en käring, Guido", hånskrattade Björnen.

"Nej —"

"Som en smilande käring som vill hålla sig väl med alla och talar med två tungor. Vad är du rädd för?"

"Jag är inte rädd. Jag —"

"Visst är du rädd. Har du glömt dina principer? Kalla det religion eller vad som helst — men en karl måste ha principer och stå

fast vid dem. Varför är vi arbetare så illa däran som vi är i detta ögonblick? Emedan vi är rädda. Vad är vi rädda för? Att förlora våra själar? Men vad har jag för glädje av min själ — om jag lever som vi gör?" dundrade Björnen.

Arbetarna vid grannborden lyssnade andlöst. Några bland de äldre var tankfulla och allvarliga, de andra belevat roade. Men de unga föreföll mestadels obeslutsamma och flinade förväntansfullt.

Björnen var på sin mammas gata. Han vände sig plötsligt åt mitt håll och sträckte fram två stora labbar med de garvade handflatorna i vädret. "Se på de här!" Hans dånande röst ekade i den trånga halvmörka trattorian. "De arbetar på en fabrik. Vi gör papper. Ett stort företag. De här händerna hackar halmen som blandas i massan. De förtjänar tjugotvåtusen lire per månad. Jag är gift, har två barn. Mitt 'hem' " — han drog ironiskt på ordet — "består av ett enda rum, en svinstia. Inget vatten, inga bekvämligheter, dålig belysning. Och jag betalar femtusen lire i hyra varje månad. Kom hit och tala om propaganda och entusiasm i arbetet! Titta, titta på de här valkarna. De är min entusiasm. SA PERCHE SONO COMUNISTO..." Han vräkte sig tungt i stolen och lät sin flammande, oförvägna blick vandra över kamraterna.

"Siame comunisti, noi anche", inföll Guide hastigt.

"Blir ni inte bannlysta av kyrkan?" frågade jag.

"Ja, men om kyrkan inte säkert vet...", viskade mannen med skärmmössan.

"Somliga ibland oss blir utstötta", sade Björnen. "De går miste om bröllop och barndop och begravning. Men det är kvinnornas sak, vi karlar har annat att tänka på. Livet är alltför kort." Han drog upp en sedel och vecklade prasslande upp den. "Titta här", sade han och pekade på vattenstämpeln. "En kvinna — una donna. Med dubbelt ansikte." Han vände på sedeln. "Precis som du, Guido. Vad är du rädd för — mig kanske?" Han skrattade bullrande och fläktade med sedeln. "Fem tusen lire. En veckas

löning. Vi har lönedag i dag, och nu dricker vi. Padrone! En flaska till!"

Dessa upplevelser på larmande, rökiga trattorior väckte många stridiga sinnesrörelser inom mig. De var mer stimulerande än vin, mer övertygande än ord. Tidvis fylldes jag av de gladaste förväntningar. Men så kunde stämningen slå om, tyngas av ovisshet och onda aningar. Och mellan dessa ytterligheter gick livet sin vådliga balansgång.

Arbetarna var svåra att komma underfund med i sin skenbara entydighet. Politiskt tillhörde de samma parti. De delade arbete och fattigdom och de små variationer som yttre händelser kunde medföra i bägge fallen. Några var kraftfulla och energiska som Björnen och nästan alltid lidelsefullt våldsamma under en yta av spelande ironi. Deras optimistiska otålighet påverkade de andra i vågor av häftig sinnesrörelse, näppeligen överbryggade av en primitiv logik.

Mannen i den stora mössan hette Paolo. Ögonen i hans gnagaransikte var små, mörka och mycket rörliga. Men det fanns ingen relation mellan ögonens rörlighet och hans intelligens som var outvecklad. Paolo och den skranglige hålkindade Guido var ofta tillsammans. De frågade mig bara var jag hade varit och vad jag hade sett på mina resor. De var talföra och jag lyssnade gärna, så allt gick galant. De var nyfikna på andra länder. Nyfikenheten var naiv och personlig, en önskan att jämföra livet på andra platser med det liv som de själva levde. Amerika bragtes ofrånkomligt på tal. Ingen kunde förneka den höga levnadsstandarden i Förenta Staterna — det medgav de motvilligt. Guido var säker på att det kom sig av krigen — Förenta Staterna hade profiterat på krig. I detta nu fanns det miljoner arbetslösa därborta. Miljoner, insisterade Guido. Och för den skull måste Förenta Staterna åter sätta i gång ett krig. Il capitalismo vuole fare la guerra. Men . . ." och han hötte med ett benigt pekfinger, "det blir inget krig. Fol-

ken i Europa vill inte slåss." Han försökte fåfängt verka övertygande.

Paolo ville att jag skulle se Villa d'Este. Hans "bellissime" till råga på så många andra kunde ha varit ett för mycket. Men det var det inte. Det kom rakt ur hjärtat, spontant, uppriktigt och absolut fritt från avund. Varför avundas någonting som inte tillhör ens värld? Han och Guido skulle föra mig till La Villa. På söndagen. Vanliga dagar måste man betala inträdesavgift. Men på söndagarna var det LIBERO.

De pladdrade med barnslig iver. Bara när Björnen befann sig i närheten blev de förtegna. Då lyssnade de tysta och nickade bifall till hans trotsiga förkunnelse. De gjorde det villigt och okonstlat. De rycktes med av den dånande rösten. Och det var inte fråga om någon underkastelse.

En kväll när samtalet hade tacklat av en smula bjöd jag de två vännerna till en annan trattoria, "på ett glas vin". Vi hade redan druckit en hel del och talat om krig och fred och i livliga ordalag påmint oss att alla människor är bröder. Vi traskade ett litet stycke i mörkret på gator fyllda av hasande ljud. På vägen sade Guido: "Vi är alla bröder, alla människor är bröder." Och Paolo var som ett eko i mörkret: "Ja, visst är vi bröder. Det borde inte finnas ovänskap och krig..."

När vi satt bänkade i en undangömd vinstuga upprepade de än en gång att människorna måste vara som bröder och leva i fred. "Ni och jag och Paolo", yttrade Guido högtidligt, "vi är människor. Paolo och jag är kommunister. Ni..." han ryckte på axlarna och grimaserade, "ni är kanske inte kommunist. Men ändå är vi alla lika, vi har samma behov. Vi dricker vårt vin så här... och det finns inga olikheter oss emellan." Han höjde sitt glas.

"Si", sade Paolo. "Om alla människor kunde dricka tillsammans skulle det aldrig bli krig."

Vi satt tysta en stund i vinets sköna värme och lampan spred sitt röda sken på det låga bjälktaket. En annan sorts värme ut-

strålade från spisen i ett hörn av det prydliga, sparsamt möblerade rummet. En flicka kom in och drog med ugnsrakan ett runt platt bröd ur en öppning i den breda skorstenen och gav det till en karl som åt soppa. Vid bordet intill vårt spelade fyra karlar kort. De var mycket fåmälda. Plötsligt gav två av dem upp spelet och klampade sina färde.

Guido började åter med yviga gester förklara vad han ansåg om kyrkan och Kristus som den första socialisten. Men han var alltför dramatisk och svamlig, orden snubblade över varandra och till och med Paolo var ouppmärksam.

"Vede, signore", sade han lågmält. Han stack handen i fickan, drog upp en rem med vidhängande klockboett och knäppte upp den. Boetten innehöll ett litet fotografi. "En stor man", sade han.

Guido hade en exakt likadan medaljong. Han visade mig den under bordet. "Un grand'uomo", sade han. "Vi är räddade med en sådan ledare!"

* *
*

Genom fönstret som vette mot floden stirrade jag ut i den gnistrande natten. Lamporna kring cirkustälten på stranden skimrade som pärlband genom vinrankorna och bergens skumma vålnader låg försjunkna i sömn under himlens stjärnströdda tak. En kall vind blåste från de osynliga olivlundarna och den mörka floden, cirkustälten spred sin oro och sorlet under bron var dess viskande ackompanjemang.

En natt som denna skulle man vara i bergen. Inte bland lågberg som dessa, nej hellre på någon enslig plats i Abruzzerna eller de svenska fjällen . . . Jag ville lämna Guido och Paolo och allt broderskapet — och jag kunde det icke . . . Det fanns något underbart och samtidigt skräckinjagande i tanken på de två arbetarna och deras blinda tro. "Siamo comunisti" — de var kommunister. De

var obildade, saknade politiskt omdöme och visste egentligen ingenting om partiet och dess planer eller chanser till framgång.

Och de var religiösa — mer eller mindre. De hade övergett kyrkans trygga fristad — men i största hast; de blickade ännu tillbaka för att se om de hade lämnat kvar något oumbärligt. Det hade de gjort. De förhoppningar som de fordom hade omhuldat var utmönstrade. Men deras forna hopp var inte längre nog för dem. Livet hade fjärmat dem från det övernaturliga, ryckt dem med sig i det närvarande — och drivit dem vidare på spaning efter ett livgivande hopp. Kontinuerligt tvivel var oförenligt med deras kynne. Och verkligheten — det handgripliga och närvarande — uppställde problem som inte kunde lösas annat än i form av en idé som var verkligare än verkligheten själv.

Som fartyg på drift hade Guido och Paolo mållöst rört sig i riktning mot någonting som kunde skänka dem kraft att vänta och arbeta i den skoningslösa lilla värld som var deras.

Och vad hade de funnit?

En förkunnelse.

Samma förhållande som en gång förde dem i kyrkans sköte hade paradoxalt nog befriat dem ur dess grepp och fört dem vidare mot denna förkunnelse — som var ett löfte.

Det underbara och sällsamma och fruktansvärda i Paolos och Guidos fall var att de trodde på denna förkunnelse.

Och jag tänkte än en gång på fransmännen. Tvivel — och vad värre är — cynism var den franska inställningen till livet. De gjorde inte en sak för att den tjänade ett högre syfte utan för att den i handlingens ögonblick rättfärdigade sig själv. Fransmännen var på det hela taget mycket bättre underrättade om ekonomiska förhållanden och världens affärer i övrigt, de visste ack o ve mycket mer om psykologi än italienarna. Därav deras skepsis. Världen hade lärt fransmännen att misstro.

Var det emedan de visste mycket lite och ägde ännu mindre som Guido och Paolo hyste en sådan tilltro till Ordet? Var de

fullständigt hängivna saken eller blott anhängare på grund av omständigheterna? Skulle de om en storm bröt lös söka kyrkans trygga lä?

En man som de aldrig hade sett och troligen aldrig finge se gav dem i medaljongen hopp och förtröstan. Och en annan man hetsade upp dem, hänförde dem tills målet för deras förhoppningar föreföll att vara mycket nära. Guido och Paolo visste vad de kämpade emot — deras dagliga liv var en hårdhänt påminnelse om detta.

Men var de lika säkra på vad de stod för?

"Broderskap . . . Fred . . ."

* *
*

"Anser ni att italienarna är dumma?" frågade Björnen. Vi satt på det gamla vanliga stället i sällskap med Paolo och Guido och en trumpen karl i skrynkliga kläder som jag inte hade träffat förr.

"Dumma? Hur så?" svarade jag. "Inte alls. Det är skillnad på intelligens och bildning. Många ibland er är olärda men mycket intelligenta. Ni har snabb uppfattningsförmåga och kan resonera . . ."

Björnen nickade. "Det är precis vad man behöver i vår situation — förmåga att resonera. Jag är själv obildad. Bara ett par år i folkskola. Vi var nio barn, jag är den sjunde. Vi var fattiga. Ingenting att äta. Inga sängkläder. När jag var femton år kom en karl och drog i väg med mig på arbete. Han hade papper på det, en order. Jag måste jobba för Il Signore. Rena svältlönerna. Och jag började iaktta livet omkring mig. Livet lärde mig en hel del. Sono comunisto per forza." Björnen var nyrakad, klädd i vit skjorta, med en slips som gick i färg med hans blågrå kavaj. Han var sitt sedvanliga prydliga jag. Inte sprättig men proper. I jämförelse med honom verkade Guido och Paolo eländigt sjab-

biga. Nykomlingen hette Claudio. Han var svartmuskig, med spetsig haka och blå skäggstubb, toviga ögonbryn, vakna mörka ögon. Mungiporna hängde dystert ned. Och ögonen var svårmodiga till och med när han var uppmärksam.

Jag hittade en bit skisspapper i fickan och frågade om man fabricerade CARTA av den sorten i Tivoli.

"Sa", muttrade Björnen och tummade på det. "Nej, nej. Så fina saker har vi inte här. Vi gör omslagspapper" — och han gjorde en sur grimas — "billig smörja. Det här papperet är bättre än det som våra pengar är tryckta på." Och han skrattade sitt djupa mullrande skratt. Så tillade han allvarsamt: "Nyligen hade vi en utländsk cellulosaexpert på besök i fabriken. Från Skandinavien. Från Finland, tror jag det var. Han sa att de italienska arbetarnas stora fel var deras oenighet. Tror ni att han har rätt?"

"Om jag det visste", sade jag. "Det finns så mycket som inte stämmer i Italien, så många meningsbrytningar, också bland arbetarna. Men naturligtvis måste ni vara eniga, jag menar att ni har gemensamma problem — låga inkomster, dåliga arbetsförhållanden, desorganisation."

"Exakt!" brummade Björnen. "Så länge vi lever i elände måste vi vara eniga i vårt armod. Det är enkelt och klart."

"Ni förstår, signore", inföll Guido och svävade ut i en vidlyftig utredning om världens arbetare och deras gemensamma strävanden. Hans rörliga ansikte skiftade uttryck ett dussin gånger, han lutade huvudet si och han lutade det så och ögonen rullade som klot i sina djupa hålor. "Arbetarna i alla länder har rätt att leva som mänskliga varelser — i lugn och ro. Kommunismens ideal är universellt, och . . ."

"Du med dina fraser", dundrade Björnen och flaxade med händerna. "Alltid samma världspolitik och högtravande snömos. Kan du inte använda ord som lever. Kommunism! Någon borde slå ordet i skallen på dig, så att du äntligen begrep vad det är fråga om!"

"Guido och Paolo är idealister", sade jag — och ångrade inpasset i samma ögonblick; jag hade utlämnat dem åt hans larmande begabbelse.

"Och vad är en idealist om jag får fråga?" dånade Björnen. "En opraktisk optimist! Jag är praktisk, jag . . ."

"Det är Guido och Paolo också", sade Claudio som därmed för första gången öppnade munnen i sällskapet. "De är mer socialt inställda än du, det är alltsammans." Och han vände sig direkt till Björnen. "Deras personliga idealism är i grund och botten ingenting annat än social materialism."

De andra rynkade pannan och försökte fatta innebörden i hans ord. "Claudio är en studerad karl", flinade Björnen och blinkade åt mig. Och han höjde rösten igen. "Enighet är ordet! Varför är vi inte eniga? Arbetaren är sin lön värd. Det finns folk i Italien som inte har mer än trehundrafemtio lire per dag för —."

"Inte *så* lite . . ." protesterade Paolo.

"Sanna mina ord! Och vareviga dag måste de traska flera kilometer till arbetsplatsen!"

"Men om den arbetslöshetsersättning som regeringen beviljar är femhundra lire . . ." undrade jag.

"Än sen!" fnös Björnen. "En lantarbetare någonstans i södern känner bara sin signore och jorden som han brukar. För att få ersättning, som ni kallar det, måste han först bevisa att han är arbetslös. Men det finns ju 'arbete' för honom hos herrarna, och tak över huvudet. Och vart ska han ta vägen?"

Paolo fångade min blick och bredde ut händerna i en urskuldande gest. Han följde alltid kamraternas resonemang en smula i efterskott, hans långsamma fattningsförmåga kämpade för att associera dem med en sanning som näppeligen var mindre vag och obestämd. Så småningom gav han upp försöket och lät sig ledas av Björnens vilja. Ja-sägandet kändes som en lättnad för honom. Det besparade honom mödan att tänka. Om det kom till

kritan skulle han blint lyda den hetlevrade och besinningslöse Björnen.

"I Tivoli har vi en fabrik som producerar bildäck som kostar hundratusen lire per stycke", fortsatte Björnen. "Centomile lire! Arbetaren tjänar tusen lire per dag. Är detta rättvisa?" Han höjde rösten. "Nej! Kan människor i den ställningen vara oeniga. Nej!" Han vrålade ohämmat och blängde omkring sig med spelat ursinne. Trots att hans unga ögon gnistrade av indignation var de helt blottade på hat och hämndlystnad.

"Men i så fall... varför finns det i så fall inte fler kommunister ibland er?"

"Fler? Hur så? Nästan alla arbetare i Tivoli är kommunister."

"Stan har kommunistisk styrelse", tillade Guido förtjust.

"Nej, inte Tivoli, jag talar om Italien som sådant."

"Därför att det inte finns tillräckligt många starka män. Det vimlar av hållningslösa svansviftare."

"Människorna är rädda", sade Guido med viktig uppsyn, som om det gällt en strängt konfidentiell upplysning.

"Mer än så", brummade Björnen. "De saknar principer. Var och en är sig själv närmast. Folk nappar på första bästa lockbete. En monarkistisk affärsman inbillar dem till exempel att de ska bli delägare i företaget om monarkistpartiet vinner. Kan man tänka sig — delägare! Och de tror blint på honom. Jajamen, de ska bli miljonärer hela bunten. Monarkister! Äh. Och fascisterna — de kommer att göra si eller så. Precis som före kriget. Goda tider, strålande tider. Och samma stora COMBINAZIONE som styr landet rakt in i kriget igen. Om ni lovar de där människorna att de ska komma till paradiset i morgon dag kommer de att rösta för er."

Men vad kan man vänta sig av dem? undrade jag. De söker en utväg. Det ligger i deras natur att spana efter en bekväm ginväg. Gud eller Signoren eller ett parti som inte har blivit besegrat alltför ofta — den korta ginvägen. Är Björnen rationellare än de

andra — eller bara mindre tålig? Han skulle addera sitt ett plus ett, på egen hand, även om det innebure att en massa vördnadsvärt lösöre blev sönderslaget i hastigheten. Jag nöjde mig med att fråga: "Är det inte svårt för er att veta vad som är utförbart och vad som inte är det? När allt kommer omkring har man inga garantier . . ."

"Garantier!" röt Björnen och drämde med ett brak sin knytnäve i det skrangliga bordet. "Alla ska ha garantier. Alla väntar sig att någon annan ska skaffa garantier — och uppfylla dem till på köpet!"

"Ja", inföll jag hastigt, "folk tycks vänta på att någon ska stiga fram och göra någonting."

"Våra kommunistiska ledare ska göra det", sade Guido. "De vet vad som bör göras och när det bör ske. "Även han var påverkad av Björnens viljekraft. Men medan Paolo efter en stunds funderande hade kapitulerat fullständigt och upphört att tänka, fortsatte Guidos hjärna att arbeta på sitt indirekta sätt. De djupt liggande ögonen i hans uttrycksfulla ansikte glimmade listigt och beräknande.

De var en smula räddhågade i sitt samtycke. Och på bottnen lurade hans personliga tillfredsställelse. Den lilla glimten tydde på att Guido reserverade en hemlig förnöjelse för sig själv. Jag misstänkte att Guido hade samma uppsyn i kyrkan. Skulle han följa Björnen om det blev fråga om en omstörtning. Det skulle han säkert.

"Men var finns de män, de orädda män som vågar gå med?" frågade Björnen. "Vad kan man uträtta med ynkliga veklingar av den sort som man möter överallt nu för tiden? Ingenting. De kan stanna där de är och fortsätta att lyssna till tomma löften. Vi kan göra det själva. Ingen hjälper den som inte hjälper sig själv."

"Så sant som det var sagt!" utropade Paolo och den breda skärmmössan nickade över hans gnagaransikte.

"Ja", instämde Guido tankfullt.

Endast Claudio — bedrövad och nedstämd som om en tanke hade fjärmat honom från hans vänner — visade inga tecken på instämmande.

Samtalet började röra sig om Sverige, Svezia, sade Björnen torrt, är kapitalismens högborg i Europa. Sedan frågade han helt ovidkommande om det var sant att kvinnorna i Sverige födde barn tills de var sextio år gamla. Jag uttryckte mina tvivel. Men, påpekade Björnen, svenska kvinnor över fyrtio är mycket bättre bibehållna än italienskorna. Det var uppenbarligen klimatet som höll dem så ungdomliga. "När våra fruntimmer har fyllt fyrtio och har nio eller tio barn . . ." och han tecknade en hackig kontur i luften — "finito!" Han brast i skratt och spände ut sin breda bringa: "De italienska männen däremot . . ."

Vad tyskarna angick . . . om han vore tysk skulle han aldrig våga visa sig i Italien. Ingen ärlig italienare kunde lida tyskarna efter allt som de hade gjort sig skyldiga till här. Tedesce! Han spottade.

Björnen hade en personlig inställning till Amerika. Livet därborta var långt ifrån så utopiskt som vissa människor inbillade sig. De läste illustrerade tidskrifter och såg Hollywood-filmer och tänkte — sådant är Amerika. Men där tog de fel — Förenta Staterna var inte på det sättet, snarare tvärtom. Vem spelade in filmerna och tryckte tidskrifterna? Förmögna personer med privata intressen att skydda. Skulle de berätta sanningen om hur den amerikanske arbetaren verkligen levde? Aldrig i livet! Och hur som helst — han stagvände — även om arbetaren i Förenta Staterna var materiellt välställd var han ändå inte lycklig. Nej. Inte innerst inne. Hans lycka var ytlig. Världen intresserade honom inte. Han brydde sig bara om nöjen. Det var en illusion av lycka, ingenting mer. Hur kunde en människa vara lycklig om hon endast var intresserad av sitt eget jag?

Trots den vita skjortan och slipsen och den välsittande kavajen var Björnen primitiv och enkelspårig. Med sin grova optimistiska

logik var han färdig att bestrida vilka kalkyler som helst, vad som helst utöver hans egen addition. Han var ingalunda hämndlysten, han harmades över de miserabla förhållanden i vilka han tvingades leva — men han hatade ingen. Denna frihet från hat kom från hjärtat. Den gjorde honom okomplicerat god. Och det hjälpte honom att acceptera idéer så djärva att hans förstånd inte medvetet kunde fatta dem. Han hånskrattade åt idealisterna. Han kände inte några "nya begrepp". För honom var allting handgripligt, påtagligt, närvarande och självfallet. Han tänkte handla därefter.

Vem auktoriserar honom?

Hjärtat. Hjärtat har makt och myndighet.

Hjärtat har rum för mycket som förståndet inte kan rymma. Det bästa hos Björnen var hans hjärta. Även hans primitiva resonemang hade sin upprinnelse där innerst inne. Han hade sluppit den bakslughet, beräkning och skeptiska förbehållsamhet som kommer sig av ett förgångets politiska ränker och missräkningar. Ett och ett gjorde två emedan det MÅSTE vara så, inte för att det borde göra det. Med detta ord "måste" gick han bullersamt till kamp mot nödens bristande logik. Hans optimism var smittsam. Han hade energi till övers — han skulle ha övernog av den varan så länge nöden var ett faktum.

Vem skulle lära honom hur han bättre skulle bruka sin energi?

Dag ut och dag in blir man påmind om det: Italienska folket väntar på en ledare. Italienarnas påstådda självförtroende är blott en attityd. De talar vitt och brett om att reformera samhället — utan att ha en aning om vad förändringarna skulle leda till.

* *
*

På nedre botten i huset där jag bodde fanns ett litet matställe, en ristorante. Vad som gjorde att det var en ristorante och inte en

trattoria visste endast värden. Högst densamme var en storvuxen och korpulent person som sällan log. Han slösade mycken tid på att stå utanför sitt matställe med ett smutsigt förkläde över den voluminösa magen och beskåda gatulivet. Han var synbarligen rätt ointresserad av det han såg. Och han visade samma likgiltighet för allt och alla utom de män som regelbundet åt och drack och spelade kort på hans ristorante.

Jag åt där summa en gång. När jag steg in i matsalen var den tom. Men il padrone dukade ett långbord för tolv personer. "En liten sammankomst", sade han. Och han tillade att det ännu var gott om tid, vilket var en fin vink om att jag måste lämna restaurangen när de andra gästerna kom. Han var inte ohövlig, endast butter. Jag begick felet att fråga vad en portion soppa och en omelett skulle kosta. Efter denna intrampning kastade il padrone en blick på vägguret varje gång han bar in någonting för långbordet. Han serverade mig med en min av ogillande och svepte ut med fat och tallrikar innan jag ätit färdigt. Maten var utmärkt god och inte särskilt dyr. Men det var inte något nöje att sluka den på det där viset.

Så började de väntade middagsgästerna troppa in. De flesta var butiksägare och småföretagare. De såg ut att tycka om god mat. Den undersätsige signore som ägde huset var en av dem. Varken hans åtsittande grå kostym eller mössan som satt käckt över ena ögat kunde hindra honom från att verka synnerligen enkelt funtad. Han var förmodligen tvungen att varje morgon påminna sig själv att kavajen måste knäppas och slipsen knytas. Men när det väl var gjort, trodde han sig vara en respektabel person, en gentleman. Vilket han var — på sitt tvärsäkra och framfusiga sätt.

I likhet med källarmästaren var il signore likgiltig för en massa saker. På hans hus hängde en skylt — ALLOGIO. Om någon hade lust att hyra ett rum, så mycket bättre. Om inte — han ryckte på axlarna — hade det ingen betydelse. Det var ju inte turistsäsong.

Sommartid var rummen alltid upptagna. Några hundra lire mer eller mindre var ingenting att fästa sig vid — det ville han att ni skulle förstå.

Eftersom han var gentleman var han hövlig. När jag en dag mötte honom på gatan och hälsade, stannade han för att prata med mig. "Belle paese, jaha. Antica!" Han hade rödblommigt ansikte, galoschhaka och tättsittande ögon. Med händerna i fickorna stod han där och gungade på klacken, mössan satt vårdslöst på trekvart och en tandpetare dinglade mellan de tjocka läpparna.

"Belle, ma — triste", sade jag. "Fattigt..." Och jag nämnde någonting om arbetarna.

Il signore höjde ögonbrynen. "Ah cossi, cossi", sade han. "De har det inte särskilt fett — men de klarar sig. De har ju arbete här, l'industria."

"Men är de inte ganska ruskiga att bo i, alla dessa ruckel?"

"Husen är inte komfortabla, det medges", instämde han. "En del kan över huvud taget inte repareras. Le Bell'Arte kommer i sinom tid att restaurera några av de äldsta som byggnadsminnesmärken. Le Bell'Arte är en institution som bevarar Italiens historiska byggnader och konstskatter för eftervärlden. Tivoli håller på att repa sig efter kriget. Det görs en massa för att utveckla industrin. Den där fabriken...", och han nickade mot en kub på andra sidan floden, "...är ny. Ultramodern. Hela maskineriet kommer från Tyskland. Regeringen hjälper också till med återuppbyggnaden. Flera hyreshus är redan färdiga."

Jag förde de höga hyrorna på tal.

Il signore rynkade ögonbrynen. Han var på sin vakt trots sin obekymrade tvärsäkerhet. Ja, det stämde att vissa arbetare inte kunde betala hyran. Byggnadskostnaderna var höga; hyrorna måste följaktligen också bli höga — tyvärr. Å andra sidan fanns det arbetare som kunde men inte ville betala. De föredrog att stanna där de var och spara pengar. "Där har ni några av dem..." och il signore pekade med hakspetsen på människorna som tras-

kade förbi. "De ser ut att vara fattiga, de är uselt klädda. Men se på dem om söndagarna — allting splitternytt från topp till tå..." Och han gjorde en gest mot sin sprickfärdiga kavaj. "Hemma har de allt vad de behöver. Men naturligtvis finns här stora kontraster, det finns det alltid på fabriksorter som Tivoli. L'industria. Förändringar. Folk av olika yrken och färdigheter. På det hela taget har vi inte så värst mycket elände..."

Il signore var alltjämt hövlig — men inte så likgiltig. Hans indifferens hade förvandlats till en opersonlig fientlighet. Det var på tiden att tala om vädret. Vädret är ett neutralt samtalsämne i Tivoli. Vid vissa tillfällen.

Il padrone i sitt smutsiga förkläde uppenbarade sig i matsalen och inledde ett samtal med husvärden. Tillsammantagna föreföll de dubbelt så tarvliga. Men de visste det inte. De spanade upp och nedför gatan, likgiltiga och ändå bekymrade. Deras indifferens var beslöjad vaksamhet.

De hade sina vänner, sina kunder, sin egen lilla minoritetsgrupp av signori och padroni. De hade råd att undvika folk som de önskade undvika. Och de andra undvek dem. Undvek — men ignorerade dem inte.

På gatan var en präst sysselsatt med att distribuera kyrkliga ströskrifter bland förbipasserande kvinnor. Han var överdrivet artig, han bockade och smilade och nickade. Kvinnorna föreföll inte så uppenbart belåtna. En arbetare i nedsmorda kläder tog en omväg kring församlingen och glodde lömskt på svartrocken.

På broräcket har någon målat i kraftiga versaler: "DEMOCRATI CHRISTIANI = GUERRA.

Kommunistpartiet har sitt lokala högkvarter i ett hus inte långt ifrån piazzan och en kyrka.

Vår tids verkligt betydelsefulla gränslinjer är ideologiska. Grundkonflikten rör sig om besuttna och obesuttna. Men det som man starkast förnimmer i en stad som Tivoli är oenigheten människor emellan. Konflikten splittrar partier, gör vänner till fien-

der, försvagar familjebanden — och förändrar individernas karaktär.

* *
*

Jag klättrade upp på det berg som jag så ofta hade betraktat från mitt fönster. Stigen ledde först rakt upp, bet sig därefter i svansen och fortsatte i spiral uppför ett utsprång av berget. Staden sjönk undan och försvann ur sikte, framför mig utbreddes sluttningar bortom sluttningar och djupt nere på vänster hand ravinens lövtunnlar och flodens gula band. I Italien är det vattnet som gör skillnaden så stor, insåg jag. Där högt uppe var landskapet torr lerjord och magra buskar, kala solförbrända kullar, ingalunda bortglömda men helt obrukbara. Långt nere böljade de fruktbara åkrarna och vattnet, oändliga massor av vatten. Om man bara kunde leda det hit upp, bygga rörledningar... Jag försökte tänka mig sluttningarna kring Tivoli som gröna terrasser liknande dem man ser på Sicilien. De sicilianska bönderna kämpade heroiskt för att bygga och underhålla några fattiga hektar matjord på bergens sluttningar. De bröt sten och byggde terrasshyllor i branterna och släpade den kostbara myllan uppför berget. Inget under att de älskade sina gröna hängande trädgårdar. Skulle inte bergen kring Tivoli lättare kunna tämjas med vattnet så nära till hands?... Men varför förneka att deras nakenhet hade sin säregna tjusning. En svårmodig tjusning.

En kvinna och två barn kom emot mig på gångstigen med stora risknippen. Kvinnan var krokig och förtorkad som riset hon bar. Hon balanserade den besvärliga bördan på huvudet och stödde den med ena handen och traskade försiktigt nedåt över de vassa stenarna, böjd av ansträngningen. Barnen, en gosse och en flicka, bar också var sitt knippe, men de var säkrare på foten än hon och pladdrade ivrigt sinsemellan. De var förmodligen tvungna att gå långa vägar efter bränsle, kanske till berget som låg bortom detta?

Det var två kilometer dit, allra minst. Och jag tänkte på de fallfärdiga husen; kalla och fuktiga om sommaren, kalla och våta om vintern.

I djupet under mig kom ett tåg med blixtrande rutor, böjde av på viadukten till vänster och dök in i ett hål i bergets sida. I nästa ögonblick rann det ut igen som en röd och silverfärgad orm och slank runt en grå sluttning i fjärran. Ännu längre bort i samma riktning skymtade den romerska campagnan. Två runda kullar tycktes flyta på den disiga dallrande synranden. De hade var sin by som kalott på skulten. De vilade diffusa, färglösa och fördrömda i middagsgasset.

En hop pojkar hann upp mig på vägen. Det var ett stort gäng sportiga ungdomar. De äldre marscherade i spetsen, hurtigt trampande i knäbyxor och kortärmade skjortor. De hade starka bruna ben och välutvecklade bröstkorgar och tänderna glimmade vita när de skrattande pratade med varandra. De mindre pojkarna bildade eftertruppen som ivrigt myllrade kring en ung präst. I sin effeminerade svarta kaftan försökte han tappert klättra lika fort som de andra. Han hade tagit av sig prästhatten och bar den i handen tillsammans med sin uppskörtade kaftan. Småpojkarna överhopade honom med frågor. Han svarade korthugget men gladlynt och stannade då och då för att torka svetten ur pannan. Pojkgänget fortsatte rakt fram till en hydda på ett utsprång av berget. Jag tog av i motsatt riktning, alltjämt uppåt. Här och där växte glesa tuvor magert gräs och marken var översållad med lösa, flata stenar som liknade lerskiffer. På en av stenarna satt en brun fjäril, min skugga berörde den — och i nästa ögonblick steg den till väders, raglande genom luften. Högt ovanför i den pudrigt blåa skyn seglade två pappersdrakar ostadigt in i solen. Och i världens andra ända, nere bland olivträden rusade en bil längs den slingrande vägen som en skalbagge jagande i en snigels skimrande spår.

Jag kom upp på toppen. Där stod korset med sina svarta järn-

armar pekande i norr och söder. Bredvid det var två pojkar ivrigt upptagna av att mata ut mer tråd åt drakarna. En tredje pojke tittade på. Det var rentvättade, prydliga skolgossar. De pratade upphetsat och spejade efter sina drakar. Över berget näst intill svajade röda och gröna rektanglar viftande med långa svansar.

Vinden var fuktig och kvalmig. Hela landskapet tycktes ånga. Jag satte mig på en grästuva, som redan var platt som en soffkudde, och såg ut över floden och staden. Tivoli verkade så ömtåligt och bräckligt på sin låga kulle där nere. Ett konglomerat av murbruk och tegel och sten, med små svarta fläckar som kröp omkring eller stod stilla och väntade — och ingen mening med det. Alltihop fullkomligt meningslöst.

Så tänkte jag: Meningslöst och trots allt så fyllt av stridiga meningar.

Tivoli var en helt vanlig italiensk stad. En stad där de lokala myndigheterna var bundna till händer och fötter, arbetarna utarmade och barnen utan framtid.

Men det fanns sådana massor av liv i Tivoli, och vart liv för sig var meningsfyllt. Grovsmeden, Guido och Paolo, Björnen och många andra — allihop levde där nere, upptagna av sin dagliga kamp som var verklig och tvingande nödvändighet. I vissa delar av detta land kunde människorna endast vänta. I Tivoli kunde de både vänta och arbeta.

Men de hade fruktansvärda handikap. Den dagliga kampen förbrukade dem fullständigt, berövade dem tid och kunskaper och de förmåner som dessa kan skänka. Deras liv gick till spillo i ofruktbart slit.

Å andra sidan är ett liv utan kamp och ansträngningar mycket tomt. Vi organiserar samhällen med Tryggheten som enda ledstjärna och samhället uppslukar oss, vi blir utplånade av idel trygghet. Livet blir lätt och ytligt. Man äger en massa saker och roar sig och allting klaffar perfekt. Alltför perfekt. Omänskligt. Livet har upphört att vara en skapelse av hjärna och hjärta arbe-

tande i harmoni. Tryggheten är en behaglig nyttighet, men den innebär inte progression. Och livet utan framåtskridande är en högst sorgesam företeelse. Och då försöker vi övervinna ledan och återupptäcka vårt sanna jag. Vi vänder oss emot samhället som är utan själ. Vi blir fulla i fan, vi fuskar för fuskets egen skull — för att motverka den djupa missräkning som ett tråkigt och hjärtlöst samhälle bereder oss. Och denna ödets ironi kan vi inte skylla på maskinerna — hur vi än försöker.

Varför måste människan vackla mellan ytterligheter? Varför måste vi välja mellan Tryggheten med stort T och ett liv som förslösas i fåfäng kamp för livhanken? Beror det kanske på den mänskliga naturens inneboende skevhet?

Världen svämmar över av orättvisor och lögner, en stad som Tivoli är en bra påminnelse om detta förhållande. De människor som äger Trygghet och har gott om fritid lever ofta ett tomt och självisk och tarvligt liv. De låter sina arbetare svälta, försummar sina skalder och slösar förmögenheter på horor. Deras arrogans och snikenhet kallas — framgång. Samhället avundas dem . . .

Eller rättare sagt: Vissa sorters samhällen avundas dem. Ty världen strävar också mot sanning och rättvisa — det ser man också i Tivoli. Goda, tappra och namnlösa människor väntar octh arbetar. De är tappra och ädla inte trots utan ofta på grund av sin livsform. Deras liv förbrukas i ovisshet och umbäranden. Men de framhärdar med hopp och beslutsamhet och ett slags tafatt generositet. De tror att bättre tider snart skall randas för dem och deras barn — och de vill själva se till att det inte skall dröja alltför länge . . .

Tivoli kunde förefalla meningslöst och splittrat av motsägelser. Tivoli var trötthet och bitterhet och ändamålslöshet. Men Tivoli var också optimism och humor och seg styrka. Och folket ägde solens energi — den kraft som kunde förvandla den hårda kampen för tillvaron till en det mänskliga livets triumf.

Bättre tider . . . snart . . . Skulle det verkligen ske? Och om det

en dag blev verklighet — i vilka former skulle allt det nya komma till Tivoli?

Någonting prasslade ovanför mitt huvud. En av pojkarna halade in sin drake. Den vajade ned och sjönk samman vid hans fötter. I dess ena hörn avtecknade sig den vita silhuettbilden av en fågel, i andra hörnet — ett kors. Och någonting var på tok med tråden. Pojkarna rådgjorde sinsemellan. Den tredje — en gänglig och fräknig grabb — förtöjde sin alltjämt flygande drake vid järnkorset och kom till undsättning. En högljudd diskussion följde. Och så var det klart. Den ena pojken sprang några steg och kastade upp draken i luften. Så skyndade han tillbaka till kamraterna. Och draken fylldes av vind och seglade uppåt och uppåt.

"Du har kortare snöre än jag", sade den gänglige grabben.

"Ja, men jag ska skaffa mig en hel spole, två tusen meter", sade den andre. "Så högt den ska flyga . . ."

Rakt under oss låg järnvägsstationen. Spåren rann som fina silvertrådar och förgrenades till en bangård i vattenbrynet. Floden var uppdämd, bred och trögflytande. Och på motsatta stranden syntes några glesa timmerflottar, inte större än tändstickor i en rännsten.

Jag tog mig halkande och snavande nedför stigen på bergets nordsluttning. Så fortsatte jag längs sidoavsatsen förbi den lilla sportstugan ovanom viadukten. Det var en mycket besvärlig promenad, sluttningen var översållad med lösa stenar. Och själv kom jag nedstudsande som en rullande sten i långa hopp över de gröna snåren.

En enspännare med brandgula hjul hade stannat på landsvägen. Kusken bar ett skinande mässingsemblem i mössan. En dam och en herre, stadsbor av allt att döma, välklädda och mycket italienska, satt i baksätet. När kusken med piskan pekade på utsikten över Tivoli nickade de instämmande och lutade sig framåt. Så skramlade kärran bort till nästa krök och nästa utsikt.

Den mojnande blåsten lyfte lättjefullt röken från de höga fabriksskorstenarna i stadens utkant. En scooter kom vinande genom ett valv i viadukten, klarade kurvan på ett hår när och surrade otåligt vidare. Fart ska det vara och fort ska det gå. Det är italienarnas nyaste nöje. Att förflytta sig från en plats till en annan — i flygande fläng. Det faktum att man ingenting har att göra vid framkomsten spelar ingen roll. Huvudsaken är att komma dit RAPIDO.

Ett stycke från Tivoli stannade jag, lutad mot skyddsräcket vid ravinen, och såg ned i den gröna ångande kitteln. Vattnet störtade gnistrande vitt i frusen skymning. Cypresserna var som svarta lågor av natt, overkliga. I branten ovanför tycktes den skuggrika stadsmuren vackla på randen av en mörk olycka. Men högt i den klara aftonskyn lyste bergkammarna av varm och rosig glöd.

Karnevalen var i full sving. Ljus, färg och oväsen i kaleidoskopisk virvel. Det regnade gnistor i tältet där radiobilarna bökade och knuffades. Förarna var alltid pojkar, passagerarna flickor. De satt packade som sillar i de trånga plåtlådorna, pojkarna våldsamt snurrande på ratten och flickorna skrikande och fnittrande när två bilar möttes med ett brak. Några djärva fribytare körde ensamma, kallt inriktade på så många kollisioner som möjligt. Runt omkring plattformen stod folk och tittade på. Det var till största delen unga män, nyrakade, pomaderade och med ett gott öga till det svaga könet. Men det förekom nästan ingen flirt. De unga männen höll ihop och tycktes nästan undvika flickorna, som bildade en lika strängt avgränsad grupp. I skumrasket utanför lyktornas ljuskrets hängde traktens odågor med händerna i byxfickorna.

Kring tältestraden med radiobilarna fanns det lyckospel och marknadsstånd för billigt bjäfs. Och en karusell. Det myllrade av smågrabbar mellan ståndén. De kastade sig blixtsnabbt under de roterande trähästarna och låg gömda där. En mager zigenare med knivskarpt ansikte gjorde sitt bästa för att hålla fripassagerarna

borta. Men hans bästa var inte gott nog, de oslippliga RAGGAZI var för snabba. Ett ungt äkta par kom promenerande med sin lilla dotter. Mannen var rödbrusig och grovlemmad, hustrun fyllig och smärt med välvårdat, glänsande hår. Deras figlia ville åka karusell. Trähästarna saktade farten och stannade, och fadern hjälpte upp henne i sadeln. Så red hon ensam och ganska rörande på en vit ponny. Hon klamrade sig fast vid dess hals, ängslig och lycklig. Modern smålog, fadern gjorde en lustig grimas, smågrabbarna ålade som beduiner kring tältet och zigenaren flaxade med armarna och försökte göra sig hörd över konservmusiken och radiobilarnas brak.

Bakom alla lamporna och ljusen låg allmänningen försänkt i mörker och floden blänkte som en nattsvart klinga. Husvagnar och karusellhästar avtecknade sig i silhuett mot vattenytan — som rörliga skuggor.

Gatan upp till stan pulserade av stark trafik — bilar, scooters och flanörer. Vid brohuvudet låg en liten skvär med bänkar under lagerträden. Där satt gamlingarna två och tre tillsammans, pratande och blossande på sina pipor och betraktade folkströmmen som drev förbi.

Stämningen var på samma gång glad och varmt naturlig och ändå svårmodig. Det kändes som om glädje och sorg hade famnat varandra någonstans i natten.

* *
*

Jag hade nästan hunnit hem när någon ropade mitt namn på gatan. En storvuxen, kutryggig gestalt steg fram ur mörkret. Det var Claudio. Hans hälsning hade varit ivrig och en smula forcerad, en vädjan om uppmärksamhet. Han började med att tafatt be om ursäkt för kvällen innan. Han var nog intresserad av att diskutera arbetarfrågor och politik, men . . .” Axlarna höjdes och

sjönk ihop. "Vad kan vi säga annat än att det finns mycket lite hopp?"

Hur som helst hade han någonting på hjärtat; det var något han ville säga till mig ensam. I ljusdunklet från lyktan på andra sidan gatan antog hans ansikte ett uttryck av djup melankoli. Jag mer kände än såg de bedrövade forskande ögonen som sökte min blick.

"Jag har varit i Rom i dag", sade Claudio, "för att söka arbete."

"Men — har ni inte anställning här, i Tivoli?"

Claudio nickade. "Ja, jag jobbar på fabrik. Men . . . ni förstår . . . jag har akademisk examen . . ." Han stammade lite plågad och förlägen. Så förklarade han saken: Han hade studerat statsvetenskap och utrikespolitik. Rösten blev stadigare, han var stolt i sitt elände.

Jag mindes hur Björnen hade drivit med Claudio på grund av hans bildning. Och jag vredgades på honom för att han förlöjligat en man som Claudio. "Hittade ni någonting lämpligt?" frågade jag.

"Nej, ingenting —"

"Men hur kan det komma sig? En man med era kvalifikationer i dagens Italien?"

"Livet i dagens Italien är inte som det borde vara", svarade han. "Inte för den som är kommunist . . ." och han ryckte åter lätt på axlarna. "Man har inga chanser, ingen framtid. Om man vågar vara frispråkig på fabriken får man sparken. Och möjligheterna att få plats i affärslivet eller i statens tjänst . . ."

En motorcykel rusade förbi som en lavin av skramlande konservburkar.

"Tror ni att läget kommer att ljusna?"

"Nej. Vi är omkring tre miljoner partianslutna. Det är för lite. Vi har hamnat på svarta listan och avstängs från en massa anställningar. Lantarbetarna varnas för att delta i våra möten. Vi hotas med arbetslöshet . . . Repressalier . . . Det kommer att bli

förtvivlat svårt att leva i Italien. Högern har beslutat att en gång för alla krossa vänstern."

"Kan det ske?"

"Ho vet. I längden går det nog inte. Men vad betyder det i grund och botten om vi måste leva som vi gör." Claudio tystnade och sparkade en papperslapp på trottoarkanten. "Det blir kanske en fråga om uthållighet. Man kan intala sig att kommunismen är oundviklig — och inrätta sitt liv därefter. Världen strävar mot kommunism — eller i alla händelser bort från kapitalismen. För somliga människor är detta nog. De säger sig att il comunismo snart ska segra. Men — de vet det inte. De gör inga pauser för att ta sig en funderare. De har ingen aning om hur förvillande och diabolisk sammansvärjningen mot kommunismen egentligen är . . ." Orden dog bort. Han sjönk ihop som en hösäck i regn. Han stod där ledlös och långskranglig i sin påsande kostym, bytte om fot och stirrade ned i gatan.

Jag rös, det var frost i luften.

"Era vänner säger att Il Partito kommer att besegra alla svårigheter", sade jag på måfå.

Claudios svar var en huvudskakning. "De säger det. De vill så gärna tro det. Och några tror. Jag avundas dem. Ofta säger jag mig att de människor är lyckligast som kan tro på en idé och hämta sin styrka ur den och vänta och vara redo när deras timme slår. Det är den sanna revolutionära andan — även om den är en smula försagd och tveksam hos oss i Italien. Men så begrundar jag det som verkligen sker. Jag inser att det inte blir revolution, att vi inte ens kommer att ta hem en avgörande valseger — inte på mycket länge. Folk har inte tänkt över saker och ting ordentligt. Italienarna följer blodets röst, inte sitt intellekt. Det är lättare att hetsa upp oss för en sak som Trieste än att övertyga oss om behovet av allmän folkbildning. Nej. Det blir ingenting annat än oro, detta eviga kaos . . ."

Jag huttrade i kvällskylan. För vissa människor är bristen på kunskap en sköld mot livets slag. För andra innebär kunskapen ökad tillförsikt. Men för Claudio var den en orsak till förtvivlan.

"Det måste vara svårt att leva om man tänker som ni", sade jag.

"Väntandet är värst", svarade han. "Man kan vara revolutionär och sova med en pistol gömd i madrassen om man vet att man snart ska få skjuta. Men att ligga med tom mage på den välsignade pistolen och inte vara säker på att någonsin få använda den — det är betydligt svårare. Det finns människor som har gjort det och som gör det än. Men vi italienare är inte i stånd till enighet och tålamod. Vi har inte tillräckligt stark karaktär. Vi tänker inte igenom problemen. Därför har inga upphöjda ideal någonsin haft en chans att få ett varaktigt grepp om oss — jag menar samtliga italienare. Se hur lättvindigt folk byter parti. Och lägg märke till vilken roll egennyttan spelar i sammanhanget. Det beror på trötthetен och tvivlet. Det är väntandets följder. Och vi som ville arbeta, organisera . . ."

Han tystnade och gned hakan. Så fortsatte han långsamt: "På ytan ser man bara irritation och partikäbbel och strejker och politisk kohandel — det gamla vanliga. Men tänk på hur insyltade alla italienare är, hur den fruktansvärda villervallan fördärvar våra liv . . . Och hur lite vi kan göra . . ."

"Men det måste finnas en lösning, en utväg", sade jag.

"Det skulle finnas en utväg", svarade Claudio, "om vi fick bestämma. Tyvärr . . ." Och han ryckte fatalistiskt på axlarna. "Tyvärr är det inte vi som bestämmer. Och det gäller inte endast Italien. Hela världen är inblandad, två världar om ni så vill. Två oförenliga system. Och vad har vi egentligen för betydelse i kampen om världsherraväldet? När jag talar om maktkamp tänker ni på Ryssland och Amerika. Men tänk också på Vatikanen — på de femhundra miljonerna troende, på dess imperium. Katolska

kyrkan är ärelysten. Den har satt sig före att utrota oss överallt, men speciellt i Italien där vi föregår "med dåligt exempel". Eftersom kyrkan inte har någonting bättre att bjuda, inga djupa fonder av logik och sanning, måste den bekämpa kommunismen med fruktan som vapen. Det är därför den fortsätter att mässa om det kommunistiska hotet och påstår att det är större än någonsin, låt vara lömskare än förr. Kyrkan brukar alla vapen, dödssynden inberäknad, för att hålla folket under sin färla. Nåja, det kan komma bakslag. Alla italienska kommunister är ingalunda oreserverat ryssvänliga. Men den överdrivna försåtliga antiryska propagandan kan en vacker dag göra oss bittert proryska. Varför inte, egentligen? Vi känner ju inte något ryskt hot, däremot upplever vi förföljelse från kyrkans sida. Är det en paradox? Kanske det. Det finns så många paradoxer i detta nu. Kyrkan som kallar sig själv fredens väktare skulle bli den förlorande parten om freden blev verklighet. Det finns så mycken orätt i världen. Ingenting annat än fruktan och spänning och hat . . ."

Spridda toner dalade genom den frostiga luften, smäktande melodistumpar förklingade i den indigoblåa natten. Halvt utsuddade skuggestalter rörde sig mellan de mörka husen eller avtecknades plötsligt i skarp kontur under lyktorna. En röst sade "A domani", en annan svarade "chao". En dörr stängdes med en hård smäll.

"Antag att situationen förändras och Italien får en chans att se om sitt hus — på egen hand. Vad kommer då att ske?" frågade jag.

"Svårt att säga. Någonting extremt, förmodligen. En stark man, en ny Duce. Retorik och flygande fanor och kravaller och marscher hit och dit . . . stark nationalism. Reaktionär eller radikal, sak samma. Ultraitaliensk blir den i alla fall. Det skulle vara den naturliga följden av många års tvekan och uppskov och dubbelspel. En förändring till vilket pris som helst. Om kommunisterna kunde gör det? Nej, det tror jag inte. Vi är inte tillräckligt nationalistiska, jag menar att partiet har en alltför stark internationa-

listisk färg. Och den går aldrig ur . . . Mina kamrater talar gärna om stora omvälvningar. Men jag undrar . . . Optimismen är bra tills man blir tvungen att leva på den allena. Framtiden är ett löfte, ett stimulerande löfte — ända tills man försöker hitta någon som kan uppfylla det. Vi kommer alltid att ha vårt 'i dag' med besvikelse och missräkningar."

Jag hade velat motsäga Claudio, ge honom tillförsikt, uppställa en positiv sanning mot hans hopplöshet. Men jag fann inga ord. Jag darrade av köld, hjärnan var som förlamad.

Claudio fortsatte: "Livet är skoningslöst. Man tvingas att gå till ytterligheter och hatar sig själv. Man försöker alla medel . . . och så . . ." Han ryckte på axlarna och bredde ut händerna i en gest av fullständig, slutgiltig hopplöshet. Han stod tyst en stund, en högvuxen gestalt, lite böjd under nederlagets tyngd, och så vilsen, modfälld och ohjälpligt besegrad.

Och så måste vi ta avsked . . .

Jag hade besvär med portnyckeln, den tog inte. Jag trodde redan att jag skulle bli tvungen att be il padrone om hjälp — och försökte en gång till. Då reagerade låskolven. I trappan kunde jag höra restauranggästerna skratta. Jag antog att de satt och spelade kort vid det runda gröna bordet tätt intill brädväggen.

Så gick jag uppför den smala branta trappan till mitt rum. Kakelgolvet liknade en damm med vita isflak på svart vatten. Jag stängde fönstret och dämpade de sista skrapiga tonerna av en zigenarmelodi. Nu när det redan var för sent tänkte jag på att jag borde ha bjudit Claudio på ett glas vin i mitt rum. Jag letade efter flaskan i det grovt tillyxade nattduksbordet. Den var tom. Men jag hade inte lust att gå ut igen. Jag kröp i säng och drog upp filtarna till hakan och låg där och betraktade pärlbanden av lyktor kring tivolit. De slocknade så småningom. Jag kände mig varm nu, kroppen var varm och avslappnad. Och någonstans inom mig gapade en isande tomhet. Natten var stilla, fönstret en

blåsvart fyrkant i rummets mörka grotta. Jag slöt ögonen. Jag kände att musiken hade tystnat. Men ännu hördes en avlägsen, gäckande, ståndaktig ton — en människas gripande sång.

* *
*

Roma. Den gigantiska, pockande moderna järnvägsstationen av sten och glas. Folkmassor, dämpat buller. Mitt i detta kaos en bräcklig och liten gammal dam som frågar: "Var ligger tullen — la dogana?" En poliskonstapel, en bärare och en ung flicka pekar alla i samma riktning — till höger. Damen tackar och nickar och tackar och följer instruktionerna. Men hennes nyförvärvade vänner blir stående och följer henne med blicken för att övertyga sig om att hon verkligen har förstått. Damen skyndar runt hörnet — och där ligger tullen — en stor sal med två glasburar med var sin ivrigt plitande tjänsteman. Vid dörren posterar en polis. Damen går fram till honom, han gör honnör och pekar med teatralisk schvung på den ena buren. Där räcker hon skrivaren ett bagagekvitto för en kappsäck från Stockholm. Il doganiere kastar en blick på lappen, tar ett formulär och börjar skriva. Han skriver och skriver och skriver. Damen står bredvid. Hon är spenslig och förfinad. Den bruna linnedräkten är smakfull — men sliten. Hon är nog inte svenska, tänker jag.

Slutligen räcker skrivaren papperet till henne — var så god, 4: 95 för två dagars uppbevaring. Hon betalar. Han gör en gest mot den andra glasburen. Hon tar sitt kvitto och går. Den andre skrivaren granskar det noggrant, tar en ny blankett och börjar skriva i maklig takt . . .

En förtvivlad ung man störtar in på kontoret. Han darrar av nervositet, vänder sig till poliskonstapeln, vänder sig till damen, lyfter på hatten och frågar om hon vill vara så vänlig och hjälpa honom. Han talar inte italienska . . . Det gör inte heller damen,

men tullvaktmästaren begriper hennes franska. Vad kan hon göra för den unge mannen?

"Jag måste hinna med Londonplanet", svarar han. "Det är bråttom, jag har en resväska här och . . ."

Gubben i bagageförvaringen gräver fram resväskan. Handtaget är lösrivet. Engelsmannen är indignerad.

"Skyll inte på tullen", säger gubben. "Det är järnvägen . . ."

Engelsmannen diskuterar inte saken . . . Han pekar på en grå låda på hyllan. "Den där är också min." Lådan liknar en skrivmaskin.

"Vad är det?" frågar tullvaktmästaren.

"En ny uppfinning", översätter damen, "en apparat som den här herrn har köpt på Nya Zeeland."

"Vad gör man med den?"

"Den används till att kontrollera framkallad film . . ."

Tulltjänstemannen har sina dubier. "Öppna den", säger han bryskt. Skrivbiträdena har lämnat sina glasskåp och glor över hans skuldra. Deras ansikten speglar en generad nyfikenhet.

"Som om det skulle vara en atombomb!" fnyser engelsmannen föraktfullt. Han öppnar lådan och tjänstemännen stirrar idiotiskt på manicken och talar sinsemellan.

"Sätt i gång maskinen — visa hur den fungerar."

Engelsmannen glömmer fullständigt sin goda uppfostran. "Oförskämt! Idiotiskt! . . . Vad vet de förbaskade imbecillerna om sådana här saker?!" Han exploderar. Hans ansikte är illande rött. "Säg dem att jag kommer för sent till mitt plan . . . Säg dem . . . Var snäll och säg dem . . . Jag har rest över tre, över fyra kontinenter . . . Jag har varit i Nord- och Sydamerika, i Japan . . ."

En munter liten visa rinner mig i hågen:

"J'ai traversé l'Afrique . . .e,
et les deux Amériques . . .,
J'ai visité la Chine et le Japon . . ."

Jag måste småle åt den löjliga associationen.

Engelsmannen rynkar pannan och vänder sig åter till den gamla damen. "Säg dem", bönfaller han, "säg dem att detta är första gången någon har bett mig att . . ."

Men tullvaktmästaren är omedgörlig. Och engelsmannen rycker till sig apparaten, börjar veva den imaginära filmremsan och muttrar ilsket för sig själv. Skrivbiträdena gör förnumstiga miner och växlar visa kommentarer. "Det räcker . . ." säger tullvaktmästaren. Engelsmannen griper sitt bagage.

"Permesso, signore, ett par små formaliteter . . ." Blanketter, kvitton. Den unge mannen rycker på axlarna, strör pengar omkring sig i diverse glasburar, det är lönlöst att resonera. Han lyfter en sista gång på hatten för den gamla damen och rusar i väg med ett "Thank you . . ."

Nu har tullmännen masat sig tillbaka till damens resväska. Skrivbiträdet fortsätter med sitt plitande men hejdar sig och frågar: "Er adress i Rom, om jag får be?"

"Det var det värsta! Vad har mitt hotell att skaffa med kappsäcken?"

"Reglementet, signora. Och det kostar 17: 20."

Nu blir det hennes tur att protestera. "För vad? Pourquoi? Perchè?" skriker hon. "Jag betalte trettiotvå kronor i Sverige för transporten från Stockholm till Rom . . ."

"Ja, men det ligger många gränser emellan — Tyskland, Schweiz . . ."

"Och nu fordrar ni att jag ska betala alla dessa mystiska utländska avgifter till er italienska tull? Det gör jag inte!" Hon har höjt rösten en aning. Tullmännen höjer sina betydligt mer. De skriker och hötter vilt med fingrarna.

Telefonen ringer. Skrivbiträdet vänder sig om och fattar luren. Han talar, lyssnar, bläddrar tankspritt i en tidskrift. Fem minuter förgår. Några minuter till. Damen suckar hörbart. Skrivbiträdet lägger luren i klykan och upprepar: "17 och 20, signora!"

Hon inser att striden är förlorad. "Vilken . . . vilken korruption . . . en sådan . . . perchè?" frågar hon ännu en gång.

Tullvaktmästaren fnittrar förtjust. Skrivbiträdet lyser som en sol — det syns att tänderna är klena. Så går det en sprittning genom hans slokande mustascher och munnen spricker i ett brett leende.

"Damen ska inte vara ledsen", skrockar han, vräker sig i skrivstolen och skrattar godmodigt. "Ni ger inte era lire till oss. Ni ger dem till . . . la bella Italia . . . la molto bella Roma . . . Eh? Vill ni inte skaka hand med mig, signora?" Och han sträcker ut sin ludna tass genom luckan.

* *
*

Jag begrep rätt snart vad det var fråga om. Att gå. När man befinner sig i Rom ska man gå till fots.

Jag fotvandrar alltså. Jag går dit näsan pekar. Allt är fascinerande här. Jag darrar av rädsla för att gå miste om någonting underbart. Jag brinner av iver att leva mig in i stadens svårfångade stämning. Ända tills jag i all stillhet blir desperat.

Gatorna i Rom är korta och förvirrande. Staden uppenbarar sig i plötsliga visioner. Jag följer till exempel en smal via som sipprar ned från Piazza Esquilino. I hörnet står ett fallfärdigt fruktstånd, en skranglig stol. På stolen tronar kvinnan som säljer vattenmeloner. Hon är tandlös och vithårig och har en lortig och luggsliten schal på sina beniga axlar. Hon griper en melonskiva och försöker fresta mig, lägger den tillbaka på bordet, slickar sig om fingertopparna och börjar plocka på en annan bit. Mitt emot fruktståndet hänger en biografaffisch: Shirley Winters småler så sött. I går var det Marlene Dietrich som föreföll uttråkad.

I gatans mynning reser sig ett virrvarr av valvbågar — Colosseum. Den skrämmande, överväldigande stenmassan stiger stor-

mande mot skyn. Molnen är svarta och kolossen tycks luta sig emot dem med hela tyngden av sin olycksbådande stränghet, sin dystra storslagenhet, med all den vånda den har bevittnat under århundraden. Den känsla som förbryllar och bemäktigar sig mig är i sig själv ett mysterium. Tidens ofattbara mysterium. Och en förnimmelse av människans vanära, betydelselöshet och eviga härlighet.

I Rom förlorar man känslan av beständighet. Man möter det förflutna som en oemotståndlig men samtidigt odefinierbar stämning. Det är omöjligt att uppleva det förflutna. Man kan inte heller leva sig in i nuet. Man går vilse. Man kan inte koncentrera sig.

I Colosseum är några arbetare i färd med att riva upp ett brädgolv på arenan. Där har nyligen uppförts ett mysteriespel. Pomp och ståt som vanligt. Och bävan... Arbetarna har redan frilagt några av kättarna under plankgolvet — de är mörka och fuktiga till och med i solljus. Jag tänker på lejonen och de kristna. Och någonstans bortom raderna av stolta valvbågar grymtar ett bilhorn. Vid ingången sitter en karl som säljer Coca Cola.

På kvällen kommer jag tillbaka och lyckas smyga mig in och blir stående i cirkeln av tjocka skuggor i den dödliga stillheten. Allt är dött... inte ett liv... Men en närvaro... Kalla det tid eller stämning eller livets och dödens långa efterdyning — men jag känner det ända in i hårrötterna. Jag skyndar mig bort.

Och en annan gång: Via di Porta San Sebastiano, en lång utfartsväg kantad av pinjer, full av gångna tiders närvaro, intensiv, nästan handgriplig. En smal väg tar av till vänster — Via Appia delle Sirene. På båda sidorna reser sig tjocka murar, genom ogästvänliga portaler får man en glimt av förtonande parker och majestätiska villor. Inte ett ljud, inte en rörelse. Endast en känsla av förtätat mysterium, skärpt av onda aningar. Det är samma känsla som griper en i Orienten, i Kina. Det ogenomträngliga okända svept i tystnad, väntande...

Och så en låg portik, höljd i otyglad grönska. Inskriften lyder:

"ISASSI DOVE FUR CHIUSE LE MEMBRA DI TA CHE NON SARANNO SEMA FAMA SE L'UNIVERSO PRIA NON I DISOLVE." Scipionernas grav.

Jag går vidare. Jag känner varken trötthet eller hunger, hur långt jag än har gått . . .

Himlen svartnar, ett olycksbådande sus drar genom luften. Och så bryter ovädret lös. Jag söker skydd i den snirkelsköna portalen till en pretentiös barockbyggnad. Där befinner sig redan en skrumpen liten herre med väldigt svart paraply. Han står tappert längst framme i portalen och betraktar det silverglänsande skyfallet. Blixtarna flammar och han ryggar icke. Men ett ögonblick senare har han rusat in och gömt sig längst inne i portalen. Han befinner sig "i säkerhet" när tordönet skakar huset. Det var åskans muller och inte blixtarna han var så paniskt rädd för..

* *
*

Eftersom jag råkar vara utlänning måste jag ansöka om uppehållstillstånd. Polishuset är omgivet av en vaktkedja. Vid ingången posterar en ytterst förekommande gendarm. Jag stiger in i en stor trapphall. Poliskonstapeln vid vändkorset ögnar i mitt pass och pekar på andra dörren. Där visar man mig vidare in i ett rymligt och välmöblerat gemak med vackra etsningar på väggarna. Breda fönster med tunga gardiner ger rummet stil. Vid ena långväggen ett stort bord överklätt med grönt tyg. Fyra polisofficerare i oklanderlig grå uniform, stränga svarta halsdukar, styva stärkkragar. En är alldeles särskilt flott; vågigt hår, små mustascher, välskötta händer med långa mandelformiga naglar och en massiv signetring av guld på långfingret . . . Han ber mig med en gest ta plats mitt emot. "Amerikan . . ." Han granskar omsorgsfullt mitt pass. Så höjer han på ögonbrynen och mumlar någonting på italienska, suddigt och staccato. "Jag förstår inte", svarar jag. "Det

gör ni visst, det", replikerar den flotte sardoniskt. "Det gör ni", upprepar han nästan hotfullt. Jag väntar med spänning på vad som komma skall. Polisofficern trummar med fingertopparna på bordskivan. "Er mors flicknamn!" Frågan upphör aldrig att irritera mig. Jag kan inte för min själ begripa vad det har med saken att skaffa. De vill skapa sig en uppfattning om ens härkomst och miljö, klistra etiketter på folk och placera dem i fack . . . Bah! Det är vämjeligt med namn. Och de saknar ju all betydelse — speciellt i våra dagar när miljoner människor har blivit statslösa. "Er mors flicknamn", upprepar han. Och tillägger sedan: "Talar ni tyska?" "Inte särskilt bra", låter jag undfalla mig och rodnar. "Och ni har gjort en så lång resa bara för att få se Italien?" säger han misstroget. Jag ser nog inte ut som en vanlig amerikansk turist. "Ja" är mitt svar. "Och ni gillar Italien?" kallgrinar han utmanade. "Ja, mycket." "E la bella Roma?" "Ja, naturligtvis." Vart vill han egentligen komma? "Ni har ingenting som liknar Rom i New York . . . eller hur?" Jag svarar lugnt och sävligt: "Nej, ingenting som Rom." Polisofficern är nöjd och krafsar någonting på en blankett. Bakom skrivbordet hänger en vacker etsning föreställande en ung ryttare som med sitt spjut spetsar en vedervärdig slingrande drake. Texten under lyder självmedvetet: "SAN MICHELE ARCANGELO, PATRONE DELLA POLIZIA." Polisofficern räcker mig papperen och flinar slugt. "Molto grazia, signore." De svarta ögonen är cyniska. "Danke schön", svarar han och gör en gest mot dörren.

* *
*

Vid den ståtliga ingången till Dominikanerklostret på Via Liguria möter jag en vacker gammal kvinna klädd i svart. Hon är spenslig och mycket smutsig och har massor av silvervitt hår. När jag går förbi henne petar hon till mig med en vass armbåge —

och sträcker fram handen. Jag stannar förbluffad — det finns inte många tiggare på Roms gator eftersom bettleri är förbjudet. Den gamla tar min häpnad för vägran och de mörka ögonen blixtrar av vrede i sina djupa hålor. Förlägen ryggar jag tillbaka, famlar i fickorna men hittar inga växelmynt, bara en sedel. Jag trycker den i tiggerskans skrynkliga hand. Hon kastar en blick på den och häpnar. Handen sluts som en klo. Plötsligt slår hon ut med armen och träffar mig i bröstet med sin knutna näve. Så vänder hon om på klacken och går.

En sval och vindstilla afton. En tunn månskära. Rom kopplar av. Hela befolkningen är utomhus. Man driver omkring på gatorna, i parker och skvärer. Det råder ingen feststämning, ingen förväntansfull upphetsning. Det hela påminner om en utfärd i det gröna med småbarn och katter och hundar. De något äldre barnen har leksakerna med sig — bollar och tunnband. Föräldrarna är förenade i tillbedjan av sina bambini. De hjälper ungarna tillrätta så enkelt och troskyldigt som möjligt, knäpper upp deras byxor och låter dem sitta på huk i rännstenen. Ingen bryr sig om det, även om det sker rakt framför ett kafé eller en ristorante. Familjerna och de älskande paren som flockas på monumentaltrapporna och springbrunnarnas marmorbårder är allesamman mycket naturliga och okonstlade. Här förekommer ingen ohöljd kurtis, inga suggestiva franska ögonkast men inte heller något hyckleri. I Rom förefaller mig italienarna vara sig själva och ovanligt sunda. De är varken neurotiska eller perversa som folk lätt kan bli i moderna storstäder. Och de har en varm sinnlighet. Den är uppriktig och hämningsfri eftersom de accepterar sexualitetens naturliga följder — de når sin bestämmelse i fortplantningen. Deras "raison d'être" är att få barn. Detta är hemligheten med deras sinnliga harmoni och smidiga skönhet.

Men det utgör också ett minus. Italienarna borde för länge sedan ha fattat ställning till befolkningsproblemet. De låter sig behärskas av sina instinkter och blir svårt handikappade i en värld där

vetenskapen och tekniken har herraväldet. Så snart det gäller att hinna i kapp övriga nationer i fråga om planlagd aktivitet visar sig italienarna svaga och ineffektiva.

Ändå har de en ursprunglig livskänsla som samtidigt är primitiv och förfinad. Och det är — som så många italienska filmer konstnärligt har bevisat — inte enbart sinnlighet eller sexualitet. Det är en brygd som härkomst och klimat och språk, umbäranden och prakt och gudstro har kredensat under årtusenden.

Blott romarna känner Rom. Och hur stolta kan de inte vara över sin stad. Stoltheten är deras arvedel; de blygs inte för att visa den för en främling. De är hjärtligt frimodiga, dessa människor. Och de visar främlingen ett personligt intresse även om deras uppmärksamhet ofta är en aning ekonomiskt betingad, till att börja med. De tror att varje "stranere" är förmögen. Med sin primitiva, ensidiga logik inbillar de sig att utlänningen försöker lura dem genom att spela fattig. Så de försöker lura honom först. Äh, de vet nog . . . Deras barnsliga förslagenhet är komisk — och ganska tragisk. Det finns ingen illvilja i italienarnas beräkning; de fuskar i naivt självförsvar. De är vana vid att bli bedragna. Samhället slänger åt dem några futtiga smulor, ungefär som fågelfrö . . . Och de pickar och plockar, snabbt men inte alltid lika träffsäkert.

Beundrar främlingen deras bella città glömmer de hastigt sin vinningslystnad. De gör sig en massa omak för att hjälpa honom — och de gör det med glatt hjärta. Deras hjälpsamhet är rörande. Ett medelålders par som just ska ta bussen dröjer sig kvar för att besvara mina frågor om obelisken. "Archeologia, historia, arte . . ." Den vänlige äkta mannen som ser ut som en lärd kunde hålla på hur länge som helst. Signoran rycker honom i ärmen, hon vill inte missa ännu en buss. Men han skulle så innerligt gärna tala lite mer om historia och konst . . .

En park nära piazza Vittorio; palmer, fontäner, blommor, de obligatoriska ruinerna — och katter. Hela horder av katter bland

gladioler och brutna marmorkolonner. Gamla och unga, jämmerligt fula, skinande feta, friska och sjuka, alla kulörer och temperament... De leker med barnen eller dåsar eller sitter trumpna för sig själva. Det är katternas helgedom, ett himmelrike för övergivna och herrelösa kissar. En djurskyddsförening livnär dem. En liten sjabbig kvinna tjänstgör som domptös.

När jag går in i parken har en av katterna just dött. Hon griper sin döde pensionär i svansen och bär bort den. De andra klipper sömnigt med ögonen när kamraten bärs förbi — envar försjunken i sin tankes ensamhet. De lär slåss ibland, men inte ofta, och när de slåss är det inte om maten.

Nu inträffar ett intermezzo. En hålkindad karlslok med hungrigt utseende dyker upp i parkens utkant bärande en säck. Han driver omkring och väntar på något... Djurskötaren är utom synhåll. Katterna blir instinktivt ängsliga och gömmer sig bland blommorna. Men mannen är snabb i vändningarna — i ett nu har han fångat en, två tre, fyra gatti. Spottande och klösande stuvas de i säcken. Han har redan vänt sig om och smyger sin kos när kvinnan kommer springande. Hon störtar sig rasande över honom. Han föser undan henne, hon förföljer honom skrikande. Folk börjar samlas omkring dem. En poliskonstapel infinner sig på platsen. Ännu mera skrik och förmaningar och protester... och två katter faller våldsamt sparkande ur säcken. Kvinnan återupptar striden för de två andra. Men nu rycker polisen blott på axlarna. Och kattjuven med sin oroliga säck får gå sin väg oantastad. Kvinnan återvänder med en snäll och foglig gatto i vardera handen. "Odjur" morrar hon, "ett sånt kräk..."

Medan jag bevittnar uppträdet och gör anteckningar i mitt notesblock skockas människorna omkring mig och lurar över min axel. Vad skriver jag? Och varför? De är vänliga, nyfikna människor som frågar om allt möjligt. Varifrån är jag? Tycker jag om Rom (De säger Rom men de menar Italien. För dem är det samma sak.) Har jag besökt de eller de ställena? Jaså, ännu inte. Men det

måste jag göra — det är utomordentligt vackert därnere, orten är mycket berömd. Ni borde inte försumma det eller det. Jag lovar dem att besöka alla dessa platser — och min förtvivlan blir om möjligt större. Mina promenader i Rom har kommit mig att inse hur oändligt lite jag sett. Jag för katterna på tal. Är det inte bra att de har en så vacker fristad? Finns det liknande parker i andra länder — i Amerika kanske? Verkligen inte? De är frågvisa men ack så vänliga. Och en av de kringstående glömmer var han är och börjar plötsligt lovsjunga Neapel. "Piu cordiale — till och med vänligare än Rom. Och Florens . . ." Så hittar han hem igen: Om jag önskar återvända till Rom en dag behöver jag bara kasta ett mynt i en viss fontän (Trevi?). "Una moneta per returnare a Roma." Jag blir betagen. Rom är stort och mäktigt och mycket italienskt. Det är som om de skulle säga: "Kom tillbaka till vår vänliga by någon gång . . ."

Uttala en önskan!

Jag önskar att jag finge stanna här.

På en gata nära huvudbangården möter jag en gammal bärare som skuffar en dragkärra med bagage. Bredvid honom på trottoaren går en välklädd blond dam. Plötsligt stannar il portiniano och dyker utan ett ord till förklaring in i en mörk port. Över porten hänger en skylt med ordet BIRRA. Kappsäckarnas ägarinna kan ingenting annat göra än vänta. Hon väntar alltså. Om en stund uppenbarar sig bäraren i ölstugans dörr och fortsätter promenaden som om ingenting hänt. "Var birran god?" frågar damen. Han nickar. "Jajamensan. Väldigt uppfriskande en varm dag." Han är övertygad om att la stranera inte hade något emot att han gjorde ett litet avsteg från pliktens väg. Och damen har humor och håller god min. Ingenting kan vara mer angenämt än att folk betraktar en som en vanlig människa.

* *
*

Folk säger att gammalt och nytt har ingått förmälning i Rom. Det kan nog sägas, men de älskar inte varandra. Ibland förefaller det mig som om det förflutna i mjugg skulle hånskratta åt nuet. Det avlägsna hedniska förgångna är ett helt. Varje murfragment åskådliggör dess målmedvetna entydighet, föreningen av kunnighet och syfte.

Mellan detta förflutna och det som vi kallar modernt svävar blott renässansens pretentiösa bro.

Och det moderna? Det är ett konglomerat. Omaka delar. Kuggar. Hävstänger. Muttrar och skruvar... Tid och materia har inte koordinerats till liv. Är det inte ägnat att förvilla romarna? Kanske inte. Men det gör dem inte heller lyckligare. Under stoltheten och plattityderna känner de sig osäkra. Målmedvetenheten och originaliteten saknas. Det som är modernt — tekniken — har inte skapats av italienarna. Det nådde Italien som en färdigprodukt. Och för sent. Den industriella revolutionen gick Italien förbi och gjorde en omväg via England och Förenta Staterna. Fordom intog Italien en ledande ställning i handel och vetenskap och konst. Så sackade det efter. Och landet är alltjämt bakom när det gäller vetenskap eller handel.

Maskinen har äntligen gjort sitt intåg i Italien, men inte hela maskinen, bara ett grej här och ett annat där. Några mycket finurliga manicker. Och ett par större sektioner. Men inte alla. Och inte made in Italy. Folket vill ha hela maskinen. Men vem ska montera upp den? Vänta, vänta... Under tiden får man hålla till godo med några lösa bitar som kan vara roliga att leka med. Unga tjänstemän i verken eller bokhållare eller försäljare surrar land och rike runt på strömlinjeformade scooters. En flicka prydligt serverad på bönpallen ökar nöjet betydligt. Billiga, snabba och sportmässiga fortskaffningsmedel, säger signorerna. Jag undrar om det inte är fråga om mer än så. Den moderne italienaren åtrår det som maskinåldern plötsligt har bragt inom räckhåll för honom — ägodelar, och därmed personlig makt. Han befinner sig i fres-

tande närhet till obegränsade möjligheter. Och han blir otålig eftersom materialismen endast rättfärdigas genom påtagliga resultat, jagets tillfredsställelse. Men även om den moderne italienaren har mojängerna förfogar han inte över maskineriets samlade kraft, han får inte njuta all den tillfredsställelse som tekniken kan skänka. Och eftersom han plågas av mindervärdeskomplex fjädrar han sig med mekaniska leksaker.

På ett kafé där golvet är en skrovlig cementplatta och borden tycks vara gjorda av gamla sockerlådor står en komplicerad kaffekokare på bardisken. Hemlighetsfull och imponerande och en aning löjlig. Någonting i stil med Alec Guinness' kemiska apparatur i "Mannen i den vita kostymen". Ah, ma — ecco! Det nyaste nya, symbolen för framåtskridande och personlig framgång. Och varför inte? På väggen bakom bardisken ler en mild barockmadonna sitt trösterika leende.

Italiens framtid blir inte rosigare tack vare mekaniska leksaker. Men nuet är så mycket trevligare. Alla människor intresserar sig för mekanik. Några få inser vad det vill säga att "komma fram", vad ägande innebär. De andra väntar och hoppas. De tror på mirakel. Kanske ett underverk i sinom tid ska låta dem dra nytta av tekniken? I Italien har underverken till och med lyckats påverka kugghjulen.

* *
*

En vecka går. Två veckor. Och så spricker bubblan. Jag älskar alltjämt att sitta bland ruinerna. Jag tycker fortfarande om romarna. Men var jag än går förnimmer jag hur lösligt allting är. Intressant förvisso, ofta överväldigande. Men utan livskraft. Dvala. "Rom är stort och starkt och fullt av självförtroende", påstår en amerikansk tidskrift. Inbilskt är nog rätta ordet, uppfyllt av sin egen märkvärdighet. Den italienska nationen blickar

mot Rom för att finna råd och ledning. Och vad gör Rom? Rom missbrukar sitt förflutna för att hålla folket i respekt, sitt nu för att avstyra bråk och framtiden för att uppväcka falska förhoppningar.

Rom kan inte hålla masken om man har sett mer av Italien. De njutningsrika upplevelserna bleknar och krymper inför medvetandet att italienska folkets majoritet är berövad all storhet och alla möjligheter. Skönhetsvärdena i Rom, Neapel, Florens, Venedig och Milano väcker massornas stolthet men de hjälper dem inte. Utlänningen får se utomordentliga universitet och läroanstalter, men hur många italienare har råd att studera? Han beundrar hypermoderna bostadshus, men vilka är de människor som bor i dem? I Roms utkanter ligger slumkvarter där tiotals tusen människor lever hopfösta i jordkulor och ruiner och kyffen. De livnär sig på brödkanter och rutten frukt. Barnen går inte i skola eftersom de saknar skor.

"De har ingenting emot att leva så där . . . de har aldrig haft det bättre . . . i grund och botten är de riktigt lyckliga . . . man hör dem ofta sjunga . . ." Jag citerar gudfruktiga och samhällsbevarande personer som ilar till undsättning så fort det rör sig om offren för översvämningar eller jordbävningar eller andra sensationella olyckor.

Men i Italien är lidandet sällan sensationellt. Det är så vanligt, och verkningarna är mycket långsamma — människorna ser ut att passivt finna sig i det. Förhållandena väcker förvånansvärt ringa motstånd. Det blir strejker och bråk och slagsmål i parlamentet — men ingen öppen revolt.

Ty under missnöjet lurar en osäkerhetskänsla som har sitt ursprung i en uråldrig underdånighet. Och orsaken till denna underdånighet är Rom.

Min italienska resa har visat sig vara en politisk upplevelse. Och eftersom politiken i detta land aldrig kan hållas helt i sär från religionen måste jag besöka Vatikanen. Den påminner slå-

ende om ett kolorerat vykort, ja mer än så, om ett tredimensionellt vykort med ljudeffekter. Dimensionerna är mestadels vertikala, allting svingar sig uppåt, upp mot den teatraliska kupolen med sina skyar av ortodox extas.

För ett ögonblick är jag tillbaka i Ravenna och San Vitales mausoleum. Ett anspråkslöst stycke bysantisk tegelmur, en bronsdörr — och under över alla under — mosaikinteriören! Ett lågt himlavalv i guld och blått glittrande i ljusskimret som silar in genom smala springor täckta av ljust rosenröd alabaster. Tiden upphörde att finnas till — ingenting annat existerade än mosaikernas sublima skönhet, fullkomlig och utan vank som den varit i femton århundraden. En liten grupp besökare i halvdunklet, en man som på italienska förklarade hur fönsterspringorna hade anpassats för att ljuset underifrån skulle skänka färgerna liv. Han var hänförd och full av vördnad och besökarna viskade ivriga frågor. Ingenting bröt förtrollningen i detta slutna lilla rum av tidlöst och mystiskt ljus . . .

Och nu står jag i Peterskyrkan och lyssnar till de vassa smällarna av en doppsko. En surmulen flicka i klarröd klänning balanserar på höga klackar över golvhavet. Hon nalkas med vaggande höfter och markerar takten med ett lavendelfärgat parasoll.

Ansikten, röster — en grupp besökare framför högaltaret, en annan grupp kring en utsirad predikstolstrappa, en tredje med upplyfta ansikten framför någon av de deprimerande granna altartavlorna. "Och här ser ni . . ." På hur många olika språk? Bland de skumma sidokapellen lyser ett fönster av ambrafärgat glas, skulpturer med gammal mörknad förgyllning — utsökt. Jag går förbi altaret och tar av till vänster och stannar i häpnad . . . En dödskalle grinar emot mig över en massiv sluten dörr. Skelettet är också med. Det ligger utsträckt på kornischen i en veckrik slängkappa. Ena handen håller ett timglas, den andra pekar på de sinande sandkornen. Skelettet är diaboliskt naturtroget — och förgyllt! Tag dig i akt medan tid är! Lydnad!

Och kärleken? Bör inte kärleken vara det förnämsta ämnet för deras predikningar? Den helige andes symbol duvan svävar överallt — högt under tak, på kolonnerna, på altartavlorna — ja till och med på golvet... Duvan... så oförenlig med allt det övriga, men ändå en del av ett finurligt utfunderat teatraliskt helt.

I skattkammaren skockas turisterna med förtjusta åh och ah inför ovärderliga missbrukade rikedomar. I marmorlabyrinterna under katedralen larvar prästerna från den ena sarkofagen till den andra, stirrar på relieferna, nickar och viskar: "Vem var det?"... Bakom en mattslipad glasdörr mottar en kardinal en andtruten budbärare. Är det en scen ur ett historiskt skådespel?

I portalen finns en suvenirbutik. Två eleganta damer plockar bland varorna... en blek madonna, ett silverkrucifix, en silkesnäsduk med uppbyggliga bilder...

"Jag har väntat en hel vecka", säger en av damerna. "Kanske den helige fadern i morgon... en offentlig audiens...!

En ung tysk med en dyrbar kamera önskar köpa ett album.

En tafatt rödhårig irländsk präst stoppar fickorna fulla med postkort — Jungfrun med Jesusbarnet, Kristus på korset, den knäböjande påven...

Här finns statyetter och medaljer, koppar och fat, radband och necessärer — i brons, ebenholts, sandelträ och plast... Måla bilden... så. Stansa namnet... så där. Och slå in det i papper. Stenlägg den väg som till himla bär med duvans vingpennor!

Piazza San Pietro skimrar som en regnbåge. I kolonnaden försöker unga konstnärer fånga fragment av skönheten med färg eller träkol. Men murarnas och kolonnernas patina, den textur som endast tiden kan ge lyckas de inte avbilda. I den vida halvcirkeln av åldrig sten sitter kvinnor och stickar, barn leker kurragömma, en karl ligger utsträckt och dåsar i den smala skuggan. På andra sidan piazzan, på den väldiga trappan myllrar folkströmmen av hinduer, kineser, negrer och japaner, västerlänningar och orientaler

om varandra, en bländande förvirrande virvel så som jag skymtar den genom springbrunnens kaskader.

Några arbetare är i färd med att bygga en sorts estrad eller scen framför fasaden. Och kring den jättelika ärgiga kupolen flaxar en duvsvärm. Jag får för mig att det är just vad italienarna liknar — en svärm duvor som flyger runt och runt i cirkel kring en högeffektiv radiosändare. Ty här ligger den radiostation, härifrån emanerar den andliga kraft som håller dem bundna ...

Om man närmare begrundar saken frapperas man inte av den myckna skepticism som finns i Italien — man häpnar tvärtom över motsatsen. Italienarnas katolska tro är så obetingad att den bildar en av grundvalarna för deras karaktär. Vaksamheten, misstron och fruktan har uppstått ur deras vilseledda religiositet — det är den italienska folksjälens tragiska sida. Ty italienarnas sanna natur är sund och varmt mänsklig. Misstänksamheten är bara en förvärvad egenskap, en följd av långvarig besvikelse. Grunden till denna djupa missräkning bör sökas i deras historia. Och Italiens historia är oskiljaktigt förbunden med kyrkans.

Missräkning och besvikelse ... Man kan definiera det som århundraden av absolutism under påvedömets dominans. I Italien har mannen av folket sedan tidernas morgon fått uthärda försakelser — han har aldrig varit sin egen herre. Han har inte fått förverkliga sig själv i arbetet — endast träla för sitt uppehälle. I sin förtvivlan sökte han tillflykt hos herrarna, bara för att skickas vidare till prästerna som i sin tur avlastade hans bekymmer på Gud. Bortom Gud fanns allt eller ingenting, beroende på styrkan i hans tro. Men kring prästerna och herrarna vilade natten mörk, det moraliska skumrasket. Och i detta mörker famlade mannen av folket fram och tillbaka mellan herre och präst.

Hur kunde hans tro förvandlas till tillit? Han saknade ju alla orsaker att hysa förtroende, precis som han var ur stånd att nå fram till liberalismen. Vad som än hände fann han sig alltid bedragen, ensam, avväpnad och insnörd i uråldriga fördomar.

Inte ens Il Risorgimento rubbade i grunden dessa begrepp. Frihetsrörelsen var ärligt besluten att reformera dem. Il Risorgimento ville verkligen genomföra en demokratisk nydaning av samhället. Men vad hände? Mazzini, Garibaldi och det italienska folket blev utmanövrerade av män som Cavour och kung Vittorio Emmanuele. Förändringarna visade sig vara allt annat än demokratiska; de bestod i en skicklig omstuvning av ett arkaiskt socialt system.

Katolska kyrkan hade lidit en prestigeförlust men efter befrielsen behöll den alltjämt sitt grepp om den italienska folksjälen. Snart började kyrkan återvinna sina ställningar i samhället. Och när en ny fara hotade var kyrkan redan kapabel att träffa det val som bäst tjänade dess intressen. Den fördömde offentligt fascismen men var en medspelare i den hänsynslösa hasard som Mussolini satte i gång med.

Mussolini . . . Hans namn har alltjämt magisk glans. Fotografier av honom och hans familj förekommer på tidskrifternas första sidor. Och folk säger: "Han gjorde vad han kunde för Italien. Nu görs ingenting längre för oss . . ." Det var också Landos argument — "Per l'Italia". Under fascismen fann italienarna en utlösning för sina nationalistiska känslor — hur negativ den än må ha varit. Mussolini skapade en ny generation av nitiska, ja hänförda unga fascister. Han höjde levnadsstandarden och gav den italienska vardagen färg och glans. Att det skedde på bekostnad av friheten? Till det svarar många italienare: "Vi hade ingen yttrandefrihet på den tiden, men det har vi inte nu heller. Polisen är ständigt på sin vakt. Hur ska man kunna åtnjuta civila rättigheter när en tredjedel av befolkningen är fascistisk och en annan tredjedel kommunistisk?"

Det ena på bekostnad av det andra. Respekt . . . stolthet, frihet från nöd. Olika människor är villiga att betala olika pris för den sortens nyttigheter. Vem kan döma om priset utan att först känna folket?

I ett land som Italien där umbärandena är nästan outhärdliga

avstår man villigt från allt möjligt smått och gott för att åtminstone slippa svälta. Och vad friheten angår så har den aldrig varit överhövan reell för dessa människor som i århundraden har levt i försakelse och underkastelse. Hur skulle priset, det vill säga partiell frihetsförlust, förefalla dem högt om de i utbyte finge materiella fördelar? Varför skulle inte de som har ätit av fascismens bittra frukter en vacker dag vara villiga att provsmaka kommunismens? Det som avgör många italienares inställning till prisfrågan är inte vad de kan förlora utan vad de kan förtjäna på bytet.

Min sagesman i Brescia påstod att italienarna i gemen inte är politiskt medvetna. Men hur skulle de kunna vara medvetna när de aldrig har haft en verklig möjlighet att avgöra hur deras egna öden skulle gestalta sig? Det kan sägas att italienarna inte är välinformerade och politiskt mogna. Men de äger en primitiv mottaglighet och en djup livskänsla. Det är redan en början till medvetenhet.

Det finns folk som ingenting vet. Och det finns folk som har reda på fel saker. Det slår mig att de som ingenting vet trots allt utgör den bättre groningsgrunden för mänskliga dygder. När folk inte behöver vänja sig av med någonting inhämtar de snabbare de rätta lärdomarna. Bristen på kunskap utesluter inte den handfasta logik som leder människorna till sanna livsvärden. Det enda som komplicerar saken är italienarnas känslor. Italienarna vill tjäna helhjärtat. Det var det som gjorde dem till så goda katoliker. Eller fascister. Och det kan ännu förvandla dem till goda socialister.

Italien söndertrasas av en intensiv ideologisk kamp. Vatikanen har öppet tagit parti. Påven har angripit folkets bristande viljestyrka och andliga försoffning. Han har sagt att miljoner människor blickar mot kyrkan som sitt enda starka värn. Katolska kyrkan led en motgång i valen 1953, men den har många gånger förr tagit ett steg tillbaka för att senare kunna ta två steg framåt. Den är beredd att kompromissa ifall kompromissen innebär att

den kan överleva. Och om överlevandet skulle leda till att den måste göra vissa praktiska överenskommelser med socialismen . . . tja, varför inte. Kyrkan vet vad den står för, och den känner sitt italienska folk. Eller känner den inte? Förvånande saker händer — i Norditalien har många präster — och till och med en viss mycket betydelsefull kardinal — uppmanat arbetarna till åtgärder som har karaktären av en äkta liberal folkrörelse. En krigslist? Måhända. Men om kyrkan vore splittrad, om den nu för första gången hade felbedömt folkets reaktion — då skulle denna "kristna revolt" bli inledningen till något oåterkalleligt vars konsekvenser man ännu inte kan förutse.

Jag mindes vad kommunisten hade sagt — "Vi kämpar inte emot religionen som sådan . . ." Orden hade en besynnerlig klang. Och det måste kännas mycket besvärande för kommunisterna. De vågar inte bekämpa religionen emedan den är så djupt rotad i italienskt medvetande. Därför blir kommunisterna och socialisterna tvungna att kompromissa. Det måste alla parter göra. Och under tiden väntar folket.

Det hela är en sannskyldig provkarta på svikna förhoppningar — en röra av tvivel och hänryckning, förvirring och desperation — och så har det varit i Italien sedan hedenhös. Under alltsammans ligger som hälleberget en livsuppfattning, den katolska tron. Man kan inte låta bli att fråga sig: Kan det någonsin bli fråga om verkliga framsteg så länge italienarna försöker bygga på katolsk grund? Alla dessa COMBINAZIONI, de politiska och ideologiska hopkoken utgör försök att reformera och återuppliva en institution som är murken in i märgen. Katolicismen bildar stommen i en ekonomisk och social konstruktion som är skrupelfri, egoistisk och trångsynt. Katolicismen predikar Död men vägrar hårdnackat att dö. Den försöker ge folket tillförsikt men den förmår inte längre inspirera människorna. Katolicismen är en idé som inte lämpar sig för vår tid, emedan den bokstavligen inte fungerar. Den är ickevital.

Ingen COMBINAZIONE kan rädda situationen. En skev livssyn kan inte skänka människorna mod och kraft. Allt det gamla skräpet måste forslas bort innan återuppbyggnaden kan börja. Det gamla måste dö för att det nya skall kunna leva.

Och detta är den ömma punkten. Det gamla utgör en integrerande del av italienarens personlighet. Någonting inom honom måste dö innan han åter kan bli en hel och levande människa. Det är där det klickar; detta är källan till hans obeslutsamhet. Förhållandena påtvingar honom ett avgörande för vilket han inte är redo, varken moraliskt eller historiskt. Han vill det gamla. Och han vill det nya. Han vill ha sin påve. Och han önskar socialism. Men han lyckas inte få räkningen att stämma. Inför tvånget att överge en livsform och integreras i en annan känner han sig bunden, förvirrad och rädd . . .

Jag sitter i solskenet på piazzan. Kolonnaden bakom mig kastar djupa skuggor. Människorna arbetar eller vilar. Och ovanom mitt huvud fortsätter duvsvärmen att flaxa kring kupolen . . .

Sådant är Italien. Svek och bedrägeri har varit historiens murbruk och orättvisan har triumferat. Här har en religiös besatthet fått kringgärda och förkrympa ett folk, isolera det från yttervärlden, fördröja dess framåtskridande och beröva det upplysning och glädje. Kristna demokrater, neo-fascister, monarkister, kommunister, socialister — huvudlöst flaxande runt och runt i evig kretsgång, fjättrade av någonting i sitt samvete . . .

Men tiden går. Den fruktansvärda ogripbara kraft som utstrålar från Peterskyrkans kupol försvagas mer och mer.

Och om den en dag upphör att finnas till kommer duvorna då att svinga sig ut i lufthavet, och flyga högt och långt — eller bara helt lugnt slå sig ned?

Folkbildning . . . vetenskap . . . Nej, lösningen måste sökas på annat håll. Inte ens intelligensen kan hjälpa. De måste finna svaret i sitt eget hjärta.

ITALIENSK RESA

James Krenov är amerikan av rysk börd och sedan några år bosatt i Sverige. Jobbar på fabrik största delen av året, vandrar och cyklar i Europa för resten. Skriver. Har berättat om sina reseupplevelser i DN:s söndagsläsning och skrivit om sina äventyr i den svenska fjällvärlden i Turistföreningens årsskrift.

I Europa har han mest irrat omkring i Frankrike och Italien. Han är observerande, sensibel och självständigt funderande. Har en utpräglad stilkänsla.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

Pris kr. 13:50, inb. kr. 19:50

Omslag av Edward Lindahl